

Bringing Organisations & Network Development
to higher levels in the Farming sector in Europe

BOND Izvješće regulatornog okvira Najbolje zakonske prakse za male poljoprivrednike

**„Kisléptékű Termékelőállítók és Szolgáltatók Országos
Egyesülete“ (Nacionalno udruženje malih proizvođača i
pružatelja usluga)**

**Mađarska
30. studenog 2019.**

THIS PROJECT HAS RECEIVED FUNDING FROM THE EUROPEAN UNION'S HORIZON 2020 RESEARCH AND INNOVATION PROGRAMME UNDER GRANT AGREEMENT N° 774208

Urednici:

Andrea Szabadkai
Ágnes Major
Katalin Kujáni

Autori:

Andrea Szabadkai
Katalin Kujáni
Ibolya Lámfalusi
Péter Kajner
Ágnes Major
Flóra Orosz
Dorottya Szabó

Autor II. Poglavlja:

Ibolya Lámfalusi

Kontributori:

Dávid Abonyi
Gézáné Jancsó

Izvešće je završeno 30. studenog 2019. godine

Odgovornost za sadržaj i iznesene stavove počiva isključivo na autorima.

Ovo je izvješće dio BOND projekta kojemu su omogućena financijska sredstva iz programa Europske unije za istraživanje i inovacije Horizon 2020 u skladu s ugovorom o dodjeli bespovratnih sredstava br. 774208.

Sadržaj

I. Izvršni sažetak	5
II. Održiva poljoprivreda.....	10
II.1 Promicanje suradnje postavljanjem široke definicije obiteljskog uzgoja i poljoprivrednih djelatnosti	11
II.1.1 Austrija	11
II.1.2 Hrvatska.....	12
II.1.3 Italija	13
II.1.4 Poljska	14
II.1.5 Portugal.....	14
II.1.6 Rumunjska	15
II.2 Povoljni porezni uvjeti u odnosu na poljoprivredne djelatnosti.....	15
II.2.1 Austrija	16
II.2.2 Hrvatska.....	17
II.2.3 Češka	17
II.2.4 Francuska	17
II.2.5 Mađarska	18
II.2.6 Moldavija	19
II.2.7 Norveška.....	19
II.2.8 Poljska	20
II.2.9 Rumunjska	20
II.2.10 Slovačka.....	21
II.2.11 Slovenija	21
II.3 Podrška start-upovima.....	21
II.3.1 Austrija	21
II.3.2 Francuska	22
II.3.3 Poljska	22
II.3.4. Rumunjska	22
II.3.5 Slovačka	22
II.3.6 Ujedinjeno Kraljevstvo.....	22
III. Zakonodavstvo za olakšani pristup tržištu.....	23
III.1 Zadruga	23
III.2 Pravo tržišnog natjecanja i poljoprivredna suradnja.....	29
III.3 Ostale dobre prakse suradnje poljoprivrednih proizvođača kod prodaje vlastitih proizvoda.....	30
III.3.1 Austrija	32
III.3.2 Francuska.....	32

III.3.3 Italija.....	33
III.3.4 Rumunjska.....	35
III.4 Zajedničko djelovanje za lokalnu i tradicionalnu hranu.....	35
III.5 Fleksibilnost higijenskih propisa.....	37
III.5.1 Češka.....	43
III.5.2 Hrvatska.....	43
III.5.3 Francuska.....	43
III.5.4 Mađarska.....	48
III.5.5 Norveška.....	49
III.5.6 Poljska.....	50
III.5.7 Portugal.....	51
III.5.8 Rumunjska.....	51
III.5.9 Slovačka.....	53
III.5.10 Španjolska.....	54
III.5.11 Ujedinjeno Kraljevstvo.....	55
IV. Održivost okoliša.....	57
IV.1 Očuvanje životnih staništa, Nizozemska.....	57
IV.2 Javno ugostiteljstvo.....	58
V. Druge dobre pravne prakse.....	59
V.1 Društvena ekonomija i društvena gospodarstva za opću dobrobit.....	60
V.1.2 Društvena ekonomija poljoprivrede u Italiji.....	62
V.2 Norveška- društveno poljoprivredno gospodarstvo i norveški pravni sustav.....	63
V.3 Rumunjska – Zajednica.....	64
V.4 Valencija - Horta.....	65
Literatura.....	67

I. Izvršni sažetak

Ovo izvješće je sastavljeno u sklopu BOND Projekta¹ i nastoji prikazati najrelevantnije i najbolje zakonske prakse u pojedinim područjima, otkrivene uz suradnju i podršku partnera u nadi da će iste biti korisne u olakšavanju zajedničkog djelovanja i osiguravanju pristupa održivim tržištima za mala poljoprivredna gospodarstva u različitim državama Europe i njihovim različitim pravnim sustavima. Ove prakse i mjere mogu potaknuti oblikovanje prijedloga kroz europske primjere s ciljem prevladavanja raznih zakonskih prepreka koje poljoprivrednici i nevladine organizacije mogu koristiti za pomoć u svakodnevnom životu, kao podršku malim poljoprivrednim gospodarstvima i osiguravanjem opskrbe hrane u cijeloj Europi.

Izvješćem su ispitivani propisi o trgovini i prodaji u poljoprivrednom sektoru definiranjem poljoprivredne djelatnosti i zajedničkog djelovanja, uključujući pravila o suradnji. U nekim su slučajevima revidirana i pravila oporezivanja u poljoprivredi kao odlučujući čimbenik suradnje. Pravo tržišnog natjecanja tretira se kao zasebna tema, ali je od presudne važnosti za promociju suradnje među poljoprivrednicima.

Izraženi cilj izvješća jest ispitivanje potpornih regulatornih rješenja iz perspektive malih poljoprivrednika. Razlog je tomu što će samo oni poljoprivrednici koji će poslovati i razvijati svoje gospodarstvo moći surađivati s drugim poljoprivrednicima. Ove najbolje pravne prakse potiču poljoprivrednike na zajedničko djelovanje i omogućavaju njima i njihovim organizacijama aktivno sudjelovanje u procesima donošenja odluka.

Sam cilj nije pružanje detaljnog i sveobuhvatnog opisa najboljih pravnih praksi koje se provode u 28 država članica EU. Umjesto toga, utvrđeni su uspješni sustavi koje su iskusili partneri BOND projekta sudjelujući u provedbi projekta. U više slučajeva primljeni su pravni tekstovi na različitim jezicima država članica. S obzirom na to da bi ciljnim skupinama doslovno interpretiranje ovih tekstova predstavljalo problem, pružen je opis suštine ovih tekstova, s opisom pojedinih slučajeva u razumljivom obliku. Uredno se pružaju podaci o izvorima pomoću kojih se savjetuje poveznica na zakone i uredbe, u slučaju da netko treba opsežniju pravnu pomoć i želi ih uključiti u prijedloge s ciljem ostvarivanja svojih interesa na lokalnoj razini. Prikupljanjem najboljih praksi, naglasak je na pitanjima i čimbenicima u regulaciji njihove pomoći i podrške, dokazano korisnim i podržavajućim u praksi, umjesto na pružanju preporuka o potpunoj primjeni zakona i odredbi u određenom smislu.

Imajući to u vidu, ovim izvješćem se čitateljima s različitim pravnim interesima nastoji osigurati pronalazak potrebnog znanja i informacija. Dakle, sažetak izvješća predstavlja sažetak utvrđenih dobrih praksi. U drugom dijelu izvješća opisane su najbolje prakse predstavljene s više pojedinosti. Naposljetku, detaljan opis pojedinih pravila, u nekim slučajevima i izvadak razmatranog zakonodavstva također je dio izvedenog oblika istraživanja koji se može pronaći na web stranici Kislépték-a (www.kisleptek.hu) pod Publikáció / BOND Publikáció. Ovdje će, nadamo se, oni koji se zalažu za jačanje nacionalnog zakonodavstva također pronaći izvore za poboljšanje regulatornog okvira malih poljoprivrednika i zajedničkog djelovanja u njihovim zemljama.

Preporuke

- Jedan od najvažnijih uvjeta održive poljoprivrede je diverzifikacija koja se može postići potpornim poreznim sustavom koji potiče preradu hrane i djelatnosti povezane s poljoprivredom i prehrambenom proizvodnjom, kao što su agroturizam i usluge društvenih poljoprivrednih gospodarstava.

- Obiteljska poljoprivredna gospodarstva imaju perspektivu za dugoročnu proizvodnju. To olakšava mladima nastavak bavljenja poljoprivredom ili povratak poljoprivredi, a u konačnici i generacijsku obnovu. Generacijska obnova i modernizacija su ciljevi ZPP-a 2020 i mogu biti podržani ako zemljišni propisi i zakon o nasljeđivanju omogućće mladim poljoprivrednicima pristup zemljištima i pruže povoljne uvjete za pokretanje novih poduzeća (start-upova).
- Kratki lanci opskrbe hranom učinkoviti su alati za male poljoprivrednike kako bi osigurali pristup tržištu i kapitalu, iako njihovi propisi nisu pravilno razvijeni u mnogim državama članicama EU. U tu svrhu je potrebno artikulirati EU i nacionalne propise koji potiču stvaranje kratkih lanaca opskrbe i inovativnih pravila trgovanja temeljenih na dobroj europskoj zakonskoj praksi. Izuzetno je važan poticaj EU u stvaranju inovativnih kratkih lanaca opskrbe u budućnosti. Ipak, potrebno je poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se spriječilo prevladavanje slobodne trgovine nad kratkim distribucijskim kanalima, kako na razini EU, tako i na nacionalnoj razini.
- Osim tradicionalnog formalnog djelovanja u zadrugama, postoje novi oblici kolektivnih akcija koji u mnogim slučajevima djeluju neformalno. Za ove inovativne oblike zajedničkog djelovanja preporučuju se propisi operativnih okvira i subvencija.
- Razlika i različito oporezivanje između poljoprivrednih i nepoljoprivrednih djelatnosti (u slučaju raznolikih poljoprivrednih djelatnosti) poljoprivredniku otežava postupanje u skladu s poreznom upravom. Kao rješenje za ovu prepreku, predlažemo da se dozvole prijave dohotka koji proizlaze iz, ili su povezani s poljoprivrednim djelatnostima do određene, ali dovoljne visine iznosa.
- Predlažemo da se osnuje posebna radna skupina na razini EU-a za integrirano upravljanje zakonodavstvom i pripremu smjernica za marginalnu, ručnu i raznoliku proizvodnju na malo i njihovu profesionalnu zastupljenost u Vijeću Europske unije ili u njihovim institucijama (kroz podskupine SCAR, radnu skupinu EIP AGRI, ENRD itd.).
- Europska unija i država članica trebale bi u skladu s tim pripremiti smjernice i repozitorij dobrih praksi (koje su objavljene putem mreža EIP AGRI i ENRD) koje podupiru zakonodavstvo i provedbu istog u državnoj upravi i vlastima za države članice:
 - fleksibilna higijenska pravila navedena u higijenskom paketu moraju se prikupiti u jedan skup koji će poticati vlasti u poboljšavanju primjene ovih fleksibilnih higijenskih pravila;
 - pravila za kreiranje i rad mobilnih operacija prerade hrane i pokretne klaonice u skladu s jednostavnijim higijenskim i administrativnim propisima;
 - pravila o ugostiteljstvu i uslugama nabave za ugostiteljstva čija evaluacija uključuje ekološke i društvene aspekte;
 - pravila o korištenju nusproizvoda životinjskog podrijetla na lokalnoj razini (npr. obrada sirove vune filcanjem ili tkanjem, proizvodnja kozmetičkih proizvoda korištenjem prehrambenih sirovina, npr. krastavaca, mlijeka, meda itd.);
- Preporuke za planiranje zajedničke agrarne politike poslije 2020. godine
 - mjere potpore drugog stupa ZPP-a za poticanje zajedničkog djelovanja malih poljoprivrednika (gdje je kriterij prihvatljivosti status najmanjeg poljoprivrednog gospodarstva) i razvoj teritorijalnih (kratkih lanaca opskrbe);
 - „mjere suradnje” koje implementiraju određene države članice u programu ruralnog razvoja za razdoblje od 2014. - 2020. treba proširiti za sudjelovanje u

kratkim lancima opskrbe hranom za mala i društvena poljoprivredna gospodarstva (npr. Nizozemska i EIP Irska);

- što se tiče investicijskih mjera, predlažemo da se pored konkurentskih aspekata (pridržavanje s održivošću okoliša, društvenim općim dobrom, razvojem zajednice, etičkim kodeksom) u evaluaciji primijene društveni i pozitivni okolišni učinci.
- podržati raznolikost poljoprivrednih djelatnosti, uključujući usluge društvenih poljoprivrednih gospodarstava u mjere koje potiču održivost života na selu;
- podržavanje opcija paušalnog financiranja i potpore za mala poljoprivredna gospodarstva u vezi s diverzifikacijom poljoprivrednih gospodarstava, ulaganjima u mala poljoprivredna gospodarstva, preradu hrane i razvoj postrojenja društvenih poljoprivrednih gospodarstava.

Sažetak pravnih pitanja i najbolje prakse

1. Poslovna (u našem slučaju poljoprivredna) djelatnost nije održiva i u konačnici ne osigurava pristojan život ako su njeni operativni troškovi veći od procijenjenih prihoda. Pristojan život neće ovisiti samo o visini dohotka, već u velikoj mjeri, posebno kod proizvodnje na malo, o visini operativnih troškova, poreza, državne potpore i doprinosa za društveno osiguranje. Često su troškovi previsoki jer mali poljoprivrednik mora poštivati higijenske, okolišne i slične standarde kao i veliki poljoprivrednici, s obavezom financiranja infrastrukture postrojenja (v. Industrijska razina) i ulaganja koja mala gospodarstva ne mogu zadovoljiti. Tijekom našeg istraživanja (na nacionalnim radionicama, s anketama o regulatornom okviru) dokazana je naša hipoteza da **fleksibilno potporno zakonodavstvo** po pitanju definiranja poljoprivredne djelatnosti za pokretanje novih poduzeća, poreznih olakšica, poticanja zajedničkog djelovanja i posebnih propisa za obiteljska poljoprivredna gospodarstva, **zaista osigurava gospodarsku i društvenu održivost poljoprivrednika.**

2. **Distinkcija i diferencirano oporezivanje poljoprivrednih i nepoljoprivrednih djelatnosti podrazumijeva istovremenu primjenu određenog broja metoda i dokumenata istovremeno, što će poljoprivredniku zakomplicirati naplatu poreza.** Taj problem je razriješen u austrijskom poreznom sustavu koji omogućava deklaraciju sekundarnih i dopunskih djelatnosti kao poljoprivrednih djelatnosti do određenog iznosa (33.000 EUR). Porezna uprava također olakšava proces dopuštajući supružnicima u Austriji i Rumunjskoj zajedničko podnošenje poreznih prijava.

3. Poljoprivredna djelatnost u mnogo europskih zemalja provodi se na malim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, **stoga oporezivanje u odnosu na gospodarsku veličinu poljoprivrednih gospodarstava smatramo najboljom praksom.** U mnogim ispitivanim državama članicama porezni sustavi priznaju određenu veličinu / obujam gospodarstva koji nije u sustavu oporezivanja. Obično ga određuje određeni iznos prometa, odnosno dohodak koji nije obuhvaćen porezom. Na primjer, u Mađarskoj je to iznos ispod 12.700 EUR; u Rumunjskoj do određenih ograničenja za svaku liniju proizvoda; u Slovačkoj ispod 4.035 EUR; u Austriji ispod 11.000 EUR; u Hrvatskoj 11.400 EUR, Norveškoj 6.850 EUR. Međutim, pri određivanju ovih pragova mora se obratiti velika pozornost jer bi poljoprivrednici mogli biti pošteđeni podrške, poljoprivrednih kredita i financijskih mogućnosti zbog često primamljivih poreznih olakšica.

4. Posebni oblici oporezivanja obično se odnose na oporezivanje fizičkih osoba, ali postoje i drugi oblici. Pronašli smo dobar primjer **oporezivanja malih poduzeća (u nekim slučajevima i za start-up poduzeća)** koji se naziva porez na poslovanje mikro i malih poduzetnika, koji se može primijeniti i na poljoprivredne dohotke u Rumunjskoj i koji obuhvaća porez na dobit. Osnova poreza je neto prihod, a stopa, ovisno o broju zaposlenih, nije viša od 3%.

5. Prva razina suradnje, osnovna, ali važna razina jest obitelj i suradnja članova **obitelji**. Vidjeli smo prakse u nekoliko država članica koje potiču djelatnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, primjerice u Hrvatskoj, Portugalu, Austriji i Francuskoj. Ovim propisima utvrđuju se pravila o obiteljskim vezama, upravljanju zajedničkim vlasništvom, nasljeđivanjem, vrstama poljoprivrednih djelatnosti koje se mogu obavljati i pravilima za subvencije ili porezne olakšice. Međutim, kao rezultat našeg istraživanja moramo prepoznati i rezultate projektnih radionica i uzeti u obzir **da ograničeno rješenje o dozvoljenoj količini proizvodnje ili prihoda prisiljava obiteljska poljoprivredna gospodarstva da nastave ograničeno poslovanje (tj. ograničena su samo na prodaju viška koji nije dostatan za njihovu ekonomsku održivost) što će biti najveća prepreka u njihovom razvoju, kao što je slučaj u Mađarskoj ili Portugalu.**

6. Jedan od najvećih potencijala za pristup tržištu malim poljoprivrednim gospodarstvima je lanac opskrbe hranom koji posljednjih nekoliko godina ima značajan razvoj u cijeloj Europi.. **Međutim, veći broj istraživanja (EIP AGR fokusna skupina, 2015., znanstvena i politička izvješća JRC-a, 2013., izvješće SKIN 2017.²), ukazuju da definicija kratkog lanca opskrbe hranom nije jasno prikazana na razini Europske unije niti na razini država članica, tako da se potencijal raznolikosti i inovacija u lancima vrijednosti ne može iskoristiti.** Zajednica je podržala poljoprivredu, internetsku prodaju, zajedničku i trgovinsku suradnju, sve su to zajednička djelovanja koja služe gospodarskoj održivosti poljoprivrednika. **Iako su kratki lanci opskrbe hranom i katkad povezani principi regulirani u većini istraživanih zemalja, detaljna pravila za trgovačke oblike nisu definirana zakonom** (kao što su javna nabava, maloprodaja, njihovi akteri i lokacije, isporuka proizvoda, potvrde, korištenje blagajne, gospodarenje otpadom) kao **niti obrasci partnera i osoba**. To znači da poljoprivrednici možda neće koristiti ove nove inovativne oblike lanaca vrijednosti, a vlasti ih ne mogu interpretirati. Međutim, može se ustvrditi kako u načelu postoji podrška u većini zemalja. Najbolje pravne prakse nalaze se u Norveškoj i Italiji, gdje se zadruga ne smatra partnerom u kratkom lancu opskrbe hranom, usprkos zadružnom otkupu proizvoda poljoprivrednika i preprodaji istih kao oblik zajedničkog djelovanja. Još jedna najbolja zakonska praksa je u Valenciji, gdje su lanci opskrbe hranom i njegovi akteri definirani propisima (odredba 201/2017 i odredba 134/2018) i pružaju higijensku olakšicu za preradu malim poljoprivrednim gospodarstvima koja je lokalna i namijenjena društvenim i ekološkim javnim dobrima.

7. Što se tiče pristupa tržištu, **definicija partnera u preradi hrane identificirana je kao posebno bitno pitanje** u nekoliko nacionalnih radionica i u odgovorima na provedenim anketama. Često je nejasno, a vlasti također nejasno prikazuju može li se obrada tumačiti kao posredovanje ili kao zasebna usluga. Francuskom preradom zajednički upravljaju poljoprivrednici i ona pruža usluge zadrugarima, stoga poljoprivrednik može taj prerađeni proizvod prodati kao vlastiti prerađeni proizvod. U tom slučaju nije potrebno mnogo ulagati i

udovoljavati zahtijevanoj profesionalnoj kvalifikaciji na individualnoj razini. Zajednička prerađivačka jedinica zadržat će kategoriju malih pogona za preradu iz higijenskih standarda, što će omogućiti fleksibilnu proizvodnju malim poljoprivrednim gospodarstvima koja se temelji na lokalnim resursima u suradnji s većim brojem poljoprivrednika.

8. Često je spominjan **problem nedostatka raznolikih uredbi za male, srednje i velike proizvođače, male i velike prerađivače hrane i pružatelje usluga ruralnih područja, za razliku od uredbi velikih industrija.** Ne postoji uredba za mala postrojenja za preradu u primarnoj proizvodnji i preradi (male pekare, male mesnice, proizvodnja pekmeza, proizvođači sira itd.), koja bi mogla obavljati djelatnost prema propisima (higijena, administracija, profesionalna kvalifikacija, infrastruktura, zaštita okoliša, oporezivanje itd.) prilagođena njegovoj veličini i ekonomskom potencijalu. Nedostatak takve uredbe ili propisa u društvenoj ekonomiji bitno utječe na proizvođače hrane.

9. Javne ugostiteljske usluge imaju snažan tržišni potencijal u kratkom lancu opskrbe hranom za poljoprivrednike u nekoliko zemalja. **Ugostiteljstvo ima tržišni potencijal, sredstvo je ekonomskog razvoja temeljenog na lokalnim resursima i ima posebnu važnost u društvenoj ekonomiji.** Javna nabava može dobro iskoristiti ekološka i društvena načela poput minimiziranja otpada i upotrebe lokalnih resursa. Prema direktivama 2014/23 / EU i 2014/24 / EU, javna nabava počela je osim gospodarskog aspekta počela obuhvaćati dodatne ciljeve politike, kao što su održivost okoliša, društvenu uključenost i promicanje inovacija. U svrhu promicanja ovog cilja, društvenoj i zelenoj javnoj nabavi su već izdana pravila za izgradnju, proizvodnju namještaja, nabavu itd. **Usprkos tome, postoji potreba za pravilima u javnim nabavama koje se više fokusiraju na ekološke i društvene ciljeve,** a to bi u prvi plan postavilo aspekte agroekologije i razmatranja lokaliteta ili regionalnosti. Valja spomenuti najbolju praksu općine Sain-Laurant-des-Vignes predstavljenu u francuskoj radionici. Oni su već započeli rad za postizanje nacionalnog cilja (izmjena članka 11. Zakona o poljoprivredi i hrani) prema kojem bi 50% hrane u javnoj prehrani do 2022. dolazilo iz ekoloških poljoprivrednih gospodarstava. Lokalni poljoprivrednici u tom malom naselju osiguravaju 80% hrane u javnim ugostiteljstvima u suradnji s CUMA-om, zahtijevajući značajan organizacijski rad i čvrsto savezništvo registriranih partnera, što zapravo predstavlja izazov u drugim naseljima u kojima nedostaje snažna civilna podrška. Druga najbolja pravna praksa je iz Valencije, gdje se propisi o javnom ugostiteljstvu i društvenoj ekonomiji primjenjuju paralelno kako bi služili javnom dobru, uz društvenu i ekološku održivost, no to strankama predstavlja prilično veliko administrativno opterećenje.

10. Europske zemlje opća pravila primjenjuju prema načelima suradnje, uz neke manje razlike. Donosimo vam najbolje pravne primjere iz Norveške, Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva i Nizozemske. Principi suradnje, obilježja djelovanja i njihove prednosti nisu poznate ili uobičajeno prihvaćene u zemljama Srednje i Istočne Europe. Stoga je zadrugama i drugim oblicima zajedničkog djelovanja (grupa proizvođača, drugi pravni oblici) potreban prijenos znanja na razini država članica. Oblik bi mogao biti **zadruga, usluge dodatne suradnje i mentoriranje,** koji bi pomagao i savjetovao o osnivanju zadruga i njihovom svakodnevnom radu te pružio usluge pokretanja i praćenja poslovnih i pravnih usluga (poslovni plan, interna pravila, raspodjela dobiti, uzajamna pomoć, pomoć i savjetovanje, metode ostvarivanja glasačkih prava).

II. Održiva poljoprivreda

Ako su troškovi neke djelatnosti veći od očekivanog prihoda iste, djelatnost s ekonomskog stajališta nije održiva i ne ostvaruje dovoljno prihoda za pokrivanje osnovnih životnih troškova. Opstanak - osobito u slučaju malih oblika proizvodnje uz visinu prihoda uvelike ovisi o poreznom i društvenom opterećenju. U velikom broju slučajeva povezani troškovi su nerazmjerno visoki jer mala poljoprivredna gospodarstva moraju ispunjavati higijenske zahtjeve i zahtjeve zaštite okoliša ulaganjem u proizvodnu infrastrukturu za koju iz proizvodnje na malo nemaju na raspolaganju potrebna sredstva. Zbog toga u ovom poglavlju donosimo dobre primjere fleksibilnih pravila za oslobađanje proizvođača od nerazmjernih opterećenja, koja se odnose na definiranje poljoprivrednih djelatnosti, porezne olakšice, poticanje oblika suradnje i obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.

Pregledom ovih pravila, osim odredbi proizvođača i malih proizvođača, često se kao sinonim koristi i pojam obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva.

Zakoni koji se odnose na obiteljska poljoprivredna gospodarstva navedeni su u Prilogu H³.

Razlog je taj što je prvi, a također važan oblik suradnje obitelj, tj. međusobna suradnja članova obitelji. Zato su nakon Međunarodne godine obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva Ujedinjeni narodi ⁴ 2019. - 2028.g, proglasili kao Međunarodno desetljeće obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva. Cilj je postaviti obiteljska poljoprivredna gospodarstva u središte pozornosti poljoprivredne, okolišne i društvene politike. Odlukom Europskog parlamenta pod brojem 2013/2029 (INI) koji se odnosi na budućnost malih poljoprivrednih gospodarstava⁵ potvrđeno je da ta „mala imanja” predstavljaju model društvene poljoprivrede koji može i mora koegzistirati s drugim većim i tržišno orijentiranim modelima poljoprivrede te zauzima stajalište kako smanjenje broja malih poljoprivrednih gospodarstava neće povećati konkurentnost većih gospodarstava⁶. Izvješće Europskog parlamenta od 8. rujna 2015. o obiteljskim poduzećima u Europi (2014/2210 (INI)) navodi kako rad obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava vlasniku gospodarstva, ostalim članovima obitelji kao i njihovim zaposlenicima i privremenim radnicima zaposlenim u određenom lokalnom području pruža mogućnosti.⁷

II.1 Promicanje suradnje postavljanjem široke definicije obiteljskog uzgoja i poljoprivrednih djelatnosti

Definicija poljoprivrednika i poljoprivrednih djelatnosti u ispitivanim zemljama utječe na oporezivanje, a u mnogim slučajevima na subvencije i uvjete subvencioniranja. U mnogim zemljama, pored poljoprivredne proizvodnje, poljoprivrednici koji sudjeluju u sekundarnim djelatnostima ili različitim djelatnostima (kao što je ruralni turizam) ne mogu sudjelovati u određenim ruralnim ili drugim razvojnim natjecajima za ove sekundarne ili raznolike djelatnosti. Široka definicija poljoprivrednih djelatnosti omogućuje poljoprivrednicima prihode iz različitih izvora, čime se osigurava stabilan život za njih i njihove obitelji. Kako je pojam poljoprivredne djelatnosti u Mađarskoj definiran u užem smislu, u tom pogledu predstavlja prepreku, jer male poljoprivredne djelatnosti uključuju i ugostiteljske usluge u poljoprivrednim gospodarstvima, ali ne uključuju agroturizam (pružanje smještaja, informacija, organiziranje događaja i obradu sirovina drugih poljoprivrednika. Trenutno se vode pregovori za izmjenu pravila uzimajući u obzir dobre međunarodne primjere. Situacija je slična i u Velikoj Britaniji, gdje - osim poljoprivredne proizvodnje - sekundarne ili dopunske poljoprivredne djelatnosti vlasti ne smatraju primarnim poljoprivrednim djelatnostima i zbog toga se očekuje da će poljoprivrednicima biti osigurane druge službene dozvole za obavljanje tih djelatnosti. Odluka u slučaju Millington⁸ 1999. godine otvorila je put diverzifikaciji poljoprivrednih djelatnosti, pri čemu je utvrđeno da je proizvodnja vina uobičajena poljoprivredna djelatnost.

Provođenjem istraživanja u brojnim državama, ustanovljeno je da poljoprivredne djelatnosti pored osnovnih poljoprivrednih djelatnosti uključuju i sekundarne djelatnosti koje su povezane s poljoprivrednim djelatnostima, proizvodnjom, ruralnom tradicijom i gospodarskim resursima. To znači da su zakonodavci brojnih država članica ustvrdili kako mala poljoprivredna gospodarstva ne mogu djelovati na održiv način samo osnovnom proizvodnjom zbog malih veličina gospodarstava. Izraz je široko definiran u Hrvatskoj, Austriji, Italiji i Francuskoj. Kako je ovaj pojam u Mađarskoj definiran u užem smislu, predstavlja prepreku jer male poljoprivredne djelatnosti uključuju i ugostiteljstvo poljoprivrednih gospodarstava, ali ne uključuju agroturizam (usluge smještaja, informacija, organizacija događaja i preradu sirovina proizvoda drugih poljoprivrednika).

Uz definiciju djelatnosti, definicija vlastitih proizvoda u mnogim slučajevima pomaže i kod održivosti, obuhvaćanjem već pripremljenih sirovina dobivenih od drugog poljoprivrednika, koje se zatim prerađuju u suradnji s takvim proizvodima. U tim će slučajevima zadržati svojstvo lokalnih proizvoda, omogućujući prodaju po višoj cijeni. Takvi uvjeti potpore nalaze se u hrvatskim, austrijskim i talijanskim propisima.

II.1.1 Austrija

Poljoprivredne djelatnosti u Austriji regulirane su Zakonom o obrtničkim, trgovačkim i industrijskim djelatnostima (GewO)⁹. Zakon razlikuje primarnu proizvodnju, sekundarnu poljoprivrednu i šumarsku djelatnost i domaće sekundarne djelatnosti.

Valja istaknuti da se primarnim poljoprivrednim proizvodima smatraju i sljedeći proizvodi¹⁰:

- mliječni proizvodi bez pojačivača ukusa, uključujući tradicionalne vrste sira na selu;
- određeni prerađeni biljni proizvodi (suho voće, kiseli kupus, čaj, začinsko bilje), voćno vino, prešani sokovi od voća i povrća, medovina, sirup;
- ukrasne biljke, proizvodi od drveta;
- jaja, vuna

Sekundarne djelatnosti u sklopu poljoprivrednih proizvoda (u skladu s člankom 2. stavkom 4. GewO-a)

- obrada ostalih proizvoda;
- Prerada sirovina od drugih poljoprivrednika pod uvjetom da količina i kvaliteta vlastitih sirovina premašuje količinu sirovina osiguranih od ostalih poljoprivrednika. Proizvodi kupljeni iznad ove količine moraju biti sirovine iste vrste i imati karakteristike određenog poljoprivrednika. Npr. zemljoradnik koji proizvodi voće ili liker od breskve ne smije kupiti trešnju kako bi stvorio proizvod
- Ostale djelatnosti koje se obavljaju u poljoprivrednim i šumarskim trgovačkim ili industrijskim zadrugama, pod uvjetom da ove zadruge prvenstveno pružaju potporu trgovinskim ili poljoprivrednim djelatnostima članova (članak 2. stavak 1., 3. i 4. GeWo-a).
- Za konzumaciju može poslužiti i određena količina vina i voćnog vina, soka; hladna jela, mineralna voda i gazirana osvježenja mogu se poslužiti za konzumaciju pod uvjetom da su te djelatnosti u skladu s tradicijama određenih regija. Usluga toplih obroka nije dopuštena.

Domaće sekundarne djelatnosti: mogu se obavljati u svim domaćinstvima bez posebne uporabne dozvole, jedna od ključnih djelatnosti je najam soba. Sekundarne domaće djelatnosti u velikoj se mjeri obavljaju u kući (dvorištu, stanu) u vlasništvu poljoprivrednika, a sekundarne se odnose na sve domaće djelatnosti koje obavlja član obitelji koji živi u istom domaćinstvu ili osobe sa stalnom povezanošću s obitelji (npr. kućna pomoćnica). Ako jedan ili više od spomenutih uvjeta nisu ispunjeni, ta se djelatnost smatra komercijalnom djelatnošću.

Odredbe GewO-a na tako u širem smislu definiraju poljoprivredne djelatnosti, a posebno je važno napomenuti kako za njih vrijede preferencijalna porezna pravila opisana u odjeljku V.2.

II.1.2 Hrvatska

Zakon br. 29/2018 (585) o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima¹¹ pruža zasebnu organizacijsku jedinicu, obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo (na hrvatskom: OPG = Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo).

Hrvatska obiteljska poljoprivredna gospodarstva su registrirane privredne i organizacijske jedinice koja čine fizičke osobe koje se samostalno i trajno bave poljoprivrednim i srodnim sekundarnim djelatnostima radi ostvarivanja dobiti, koristeći svoje proizvodne resurse i oslanjajući se na rad, znanje i vještine članova obitelji. Za otvaranje OPG-a nisu potrebni uvjeti za stručnost niti početni kapital. Članovi obitelji zaposleni u OPG-u nisu obvezni otvarati radna mjesta. Međusobna obiteljska poljoprivredna gospodarstva mogu osnovati i članovi obitelji koji ne žive u istom domaćinstvu.

OPG može obavljati sljedeće sekundarne djelatnosti:

- Proizvodnja poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda;
- Proizvodnja neprehrambenih proizvoda;
- Pružanje ugostiteljskih i turističkih usluga;
- Ostale srodne djelatnosti.

Samostalno proizvedene poljoprivredne proizvode OPG-a mogu prodavati vlasnik, članovi i zaposlenici OPG-a.

Uredbom br. NN 76/2014 (1437) Hrvatskog Ministarstva poljoprivrede ¹² utvrđuju se vrste, način i uvjeti obavljanja sekundarnih djelatnosti na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu. U skladu s ovom uredbom:

- Primarne poljoprivredne djelatnosti uključuju biljnu proizvodnju, uzgoj životinja i srodne usluge te primarnu preradu poljoprivrednih proizvoda navedenih u prilogu pravilnika.
- Sekundarne djelatnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava OPG-a uključuju sljedeće :
 - Proizvode poljoprivredne i prehrambene industrije dijelom od samostalno proizvedenih sirovina, s tim da se najviše 50% sirovina može dobiti od ostalih poljoprivrednika (osim mlijeka i mesa).
 - OPG se može baviti proizvodnjom neprehrambenih proizvoda i proizvoda za opću uporabu, igračaka, nakita, ukrasnih predmeta, komada odjeće, kozmetičkih proizvoda, povezanih s tradicionalnim zanimanjima i / ili tradicionalnim znanjem. od prirodnih materijala (npr. slama, pleteni namještaj, pčelinji vosak, sapun, glina, staklo i tkanina).
 - U OPG-u se mogu obavljati poljoprivredne, turističke, ugostiteljske djelatnosti (npr. u vinskim podrumima, turističkim destinacijama, ruralnim ljetnim kućama, kampovima), a kuhinja i blagovaonica obitelji mogu se koristiti i u ugostiteljske svrhe. Hrana i piće u ponudi podrijetlom su iz vlastite proizvodnje OPG-a ili proizlaze od drugog OPG-a.¹³
 - Obiteljska poljoprivredna gospodarstva mogu nuditi različite usluge: usluge korištenja poljoprivrednih i šumarskih strojeva, opreme, alata, životinja, zemljanih radova itd.) i druge usluge (uključujući savjetovanje) povezane sa seoskim navikama i / ili tradicionalnim vještinama.
 - Ostale djelatnosti, poput prijenosa vještina u ratarskoj proizvodnji i uzgoju životinja, ponuda tradicionalnih proizvoda ili zanatskih vježbi, organiziranje obuka i tečajeva.
 - Proizvodnja i distribucija biomase, stajskog gnojiva, tekućeg stajskog gnojiva, tekućine gnojiva, biomase, vode, vjetra i solarne energije dopuštena je do nazivne proizvodnje od 1 MW koja potiče iz obnovljivih izvora energije; Najmanje 20% sirovina koje se koriste za proizvodnju energije iz biomase potječe iz djelatnosti OPG-a.
 - OPG može provoditi lovnim gospodarstvom, može sakupljati rakove, žabe i može uzgajati slatkovodnu ribu;
 - OPG može organizirati događaje koji se odnose na rad obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva i seoskih navika, tradiciju tradicionalnih zanimanja i / ili tradicionalnih vještina.

II.1.3 Italija

Poljoprivredni poduzetnik ¹⁴ može proizvoditi osnovne proizvode, baviti se uzgojem životinja, šumarskim i srodnim djelatnostima. Uredba br. 228/2001 o načelima i modernizaciji talijanskog poljoprivrednog sektora kao amandman ¹⁵ pruža novi koncept poljoprivrednim poduzetnicima sa širom definicijom, uključujući:

- Primarnu proizvodnju;

- Sekundarne djelatnosti poput rukovanja, obrade i komercijalne prodaje proizvoda;
- Proizvođači mogu prerađivati proizvode dobivene od drugih proizvođača. Udio samostalno proizvedenih materijala mora biti ograničenih količina¹⁶. Poljoprivrednici moraju ostvarivati veće prihode od samostalno proizvedenih proizvoda i njegovih djelatnosti nego od proizvoda drugih poljoprivrednika. Daljnji uvjet je da proizvod drugog poljoprivrednika potječe iz iste regije i bude u skladu sa zahtjevima lokalne općine.
- Uvođenjem novih propisa moguće je pružati usluge poljoprivrednih djelatnosti koje uključuju održavanje prostora i očuvanje seoske i šumske baštine, ili
- Smještaj i ugostiteljske usluge utvrđene zakonom¹⁷. Poljoprivrednicima je sada omogućena prodaja proizvoda za široku potrošnju koji se mogu konzumirati na licu mjesta.
- Uredba 228/2001 dopušta e-trgovinu kao oblik izravne prodaje poljoprivrednih proizvoda.

II.1.4 Poljska

U Poljskoj, prema odredbama Ustava iz 1997. godine, osnovu poljoprivrede čine obiteljska poljoprivredna gospodarstva. To nije zasebna pravna organizacijska cjelina, već obiteljska zajednica. Izraz "obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo" čini dva osnovna elementa:

- rad poljoprivrednika (vlasnika, korisnika zemljišta) i članova njegove obitelji; i
- korištenje prihoda za potrebe proizvodnje i upravljanja te društvene i financijske potrebe obitelji (Potori i sur., 2014¹⁸).

Uredbom od 16. studenog 2016.¹⁹ uređuje se prodaja prehrambenih proizvoda od strane poljoprivrednika. U skladu s ovom uredbom, poljoprivrednici mogu izravno prodavati svježu robu i prerađenu hranu (prethodno je to bilo zabranjeno) potrošačima. Najmanje pola prerađenih proizvoda potječe s poljoprivrednog gospodarstva samog poljoprivrednika (a poljoprivrednik može, između ostalog, koristiti vodu, brašno i ulje). Može prodavati prerađene proizvode samo ako su proizvedeni u njegovom vlastitom gospodarstvu, bez djelovanja zaposlenika (osim za klanje i rezanje vlastitih životinja, mljevenja pšenice, prešanja ulja ili voćnih sokova i prodaje istih na sajmovima). Poljoprivrednici mogu svoje proizvode prodavati na više načina, npr. u poljoprivrednim trgovinama, na poljoprivrednim tržnicama, sajmovima, festivalima, u maloprodajnim trgovinama, javnim ugostiteljstvom, restoranima, agroturizmom i internetskom prodajom.

II.1.5 Portugal

Zakon o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Portugalu je nov i donesen je 2018.²⁰. Prema ovom Zakonu, OPG-i su poljoprivredna imanja u kojima obiteljska radna snaga čini više od 50% ukupne radne snage poljoprivrednog gospodarstva prema godišnjoj jedinici rada. Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo uključuje obiteljske poljoprivredne djelatnosti, gospodarenje krajolikom te promicanje društvenog života na selu. Pojam obitelji ima široko tumačenje i obuhvaća supružnike, a osim supružnika i pretke i potomke drugog stupnja, šogore, djevere, zetove, šurjake, izvanbračne partnere i one koji žive na poljoprivrednom gospodarstvu s vlasnikom i redovito sudjeluju u poljoprivrednim djelatnostima, napominjući da rad u porodici obuhvaća više od 50% ukupne radne snage poljoprivrednog gospodarstva.

Zakon o OPG-ima pruža samo osnovne definicije i uvjete registracije, ali detaljna pravila i provedbene uredbe pod kojima, prema očekivanjima, OPG-i mogu poslovati u povoljnim radnim uvjetima i primati potpore tek treba usvojiti.

Od donošenja ove uredbe postalo je jasno kako se status OPG-a (i očekivane potpore) odnosi na veoma mali broj poljoprivrednika, jer je taj status registriran za OPG-e s godišnjim prihodom manjim od 25 000 eura.

II.1.6 Rumunjska

U Rumunjskoj poljoprivredne djelatnosti mogu obavljati fizičke osobe u bilo kojem od sljedećih oblika:

- samostalni poduzetnik - poljoprivrednik
- registrirana FPA (persoana fizica autorizata) - samozaposlena osoba, s najviše tri djelatnika, zaposlena od njegove strane. Takve osobe mogu obavljati najviše pet djelatnosti ²¹.
- I.I. (Intreprindere individualuala) samostalno vlasništvo (bez pravne osobnosti ²²). Takva osoba može zapošljavati (maksimalno 8 osoba). Takva osoba prema popisu gospodarskih djelatnosti može obavljati najviše 10 djelatnosti.
- I.F. (intreprindere familiala) obiteljsko poduzeće koje čine samo članovi obitelji. Obiteljska poduzeća ne mogu zapošljavati vanjske osobe, ali mogu ugovoriti razne poslove nekog drugog poduzeća. Obiteljska poduzeća nemaju pravnu osobnost. Obitelj se odnosi na: muža, ženu, pretke i potomke do treće generacije.

Pojam i obujam OPG-ova definirani su u svrhu subvencioniranja, čime se sužava opseg korisnika subvencija ZPP-a (Zajednička poljoprivredna politika), koja čini između 8.000-250.000 standardne proizvodne vrijednosti (2-50 UDE, tj. bruto profitna marža poduzeća ²³), čiji je propis bio na snazi do 2017. godine, a zatim su propisi koji se odnose na OPG-e primijenjeni na mala poljoprivredna gospodarstva.

II.2 Povoljni porezni uvjeti u odnosu na poljoprivredne djelatnosti

U većini zemalja nad kojima su provedena ispitivanja i koja su iznesena u ovom izvješću, oporezivanje poljoprivrede i usko povezana prerada primarnih proizvoda podliježu pravilima koja se razlikuju od općih djelatnosti, a takve se djelatnosti većinom oporezuju prema povlaštenim stopama, što je u skladu s proizvodnim karakteristikama.

Mali poljoprivrednici i obiteljska poduzeća zasebno obavljaju svoju djelatnost, kao samozaposlene osobe, stoga su njihovi prihodi podložni propisima o porezu na dohodak. Ako poljoprivredne djelatnosti obavlja korporacija, djelatnosti iste podliježu propisima o porezu na dobit pravnih osoba.

U većini europskih zemalja poljoprivredne se djelatnosti obavljaju na malim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, stoga se većina dobrih praksi formira prema obujmu gospodarstva. U mnogim državama članicama spomenutima ovom izvješću, porezni sustav prepoznaje malu veličinu udjela ili količine (obično se određuje po maksimalnoj vrijednosti dohotka ili prihoda) prema kojoj se ne plaća porez (npr. U Češkoj, CZK od 20.000 (780 eura), u Mađarskoj prihod od četiri milijuna HUR-a (12.700 eura), u Rumunjskoj se pragovi koji se odnose na proizvode određuju prema rasponu proizvoda, u Slovačkoj 4035,84 eura, u Austriji 11 000 eura, u Hrvatskoj 85 000 kuna (11.400 eura), a u Norveškoj 6.580 eura).

U pojedinim zemljama, pojednostavljeni zahtjevi za evidenciju i povlaštene porezne stope primjenjuju se na poljoprivredna gospodarstva s visinom većom od dodijeljene i oporezive visine, obično primjenom metode paušalnog dohotka ili obračuna troškova (npr. u Austriji, do prihoda od 400.000 eura, stope od 42% prihoda, u Slovačkoj, do 20.000 eura, stopa od 60% dohotka, u Francuskoj do 82.800 eura, stopa od 87% dohotka) ili uzimajući u obzir neki indeks u naturi. Primjer za posljednji slučaj je Poljska u kojoj se osnovica posebnog poreza koji se primjenjuje na OPG-ove i utvrđuje na temelju obujma obrađene poljoprivredne površine, uzimajući u obzir i njezinu vrstu, klasifikaciju i stopu konverzije u određenoj gospodarskoj poreznoj zoni. Iznos poreza odgovara cijeni od 250 kilograma raži godišnje. Iako je cijena raži podložna ekonomskim uvjetima, ovu je vrstu poreza jednostavno izračunati. Drugi primjer pojednostavljenog i predvidljivog oporezivanja je Rumunjska, gdje se dohodak poljoprivrednih djelatnosti oporezuje prema već unaprijed utvrđenim normama dohotka (godišnje, na temelju različitih iznosima po županijama). Porezna osnovica obračunava se kao proizvod norme dohotka i područja primjene.

Dobar primjer za oporezivanje malih i novoosnovanih poduzeća (start-up), (ne samo za poljoprivredne djelatnosti) u Rumunjskoj je porez na mikro poduzeća, koji služi i kao zamjena za porez na dobit. Porezna osnovica je neto prihod koji se naplaćuje po maksimalnoj stopi od 3%, ovisno o broju zaposlenih.

Razdioba poljoprivrednih i nepoljoprivrednih djelatnosti i njihovo različito oporezivanje donose istodobnu primjenu različitih metoda i registracija i poljoprivredniku otežavaju prijavu poreza. Uredba države Austrije rješava ovaj problem koji omogućava podnošenje prihoda sekundarnih djelatnosti u poljoprivredi do određenog iznosa (33.000 EUR). Drugi slučaj povlaštenog podnošenja poreza je mogućnost da supružnici u Austriji podnose porezne prijave u zajedničkom izvještaju, kao što je to slučaj u Rumunjskoj.

Još jedna dobra praksa uključuje fleksibilnost hrvatskog poreznog režima koji je primjetan na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima (OPG-ima) s mogućnošću izbora poreznog oblika iz čitavog poreznog režima, bez obzira na način djelovanja. Praksa u Rumunjskoj uzima u obzir vrijeme zarade od poljoprivrednog dohotka. U Rumunjskoj se godišnji porez mora plaćati u dvije rate, prva polovica plaća se do 25. listopada, a druga do 15. prosinca.

II.2.1 Austrija²⁴

Da bi se osigurao dugoročni opstanak malih poljoprivrednih gospodarstava i OPG-ova, porezni propisi osiguravaju pojednostavljeni obračun poreza s obzirom na veličinu gospodarstava. Sustav također poljoprivrednicima nudi pojednostavljenu administraciju, ali i isključuje mogućnost za utaju poreza preko određenog iznosa.

Drugo veoma bitno pitanje i dobra praksa oporezivanja poljoprivrede jest opcija korištenja poreza na paušalnu stopu za mala poljoprivredna gospodarstva koja se između ostalog temelji na zemljopisnim, okolišnim, društvenim, infrastrukturnim karakteristikama i karakteristikama zemljišta poljoprivrednog gospodarstva. Iz tih razloga ovaj sustav je detaljnije opisan u nastavku.

Osim toga, definicija poljoprivrednih djelatnosti je fleksibilna i za djelatnost ne zahtijeva osnutak poduzeća do određene razine. Poljoprivredne djelatnosti pored osnovnih djelatnosti uključuju i sekundarne poljoprivredne i šumarske djelatnosti, preradu, ugostiteljske usluge, najam soba do 10 kreveta, prodaju mošta te suradnju između različitih gospodarstava.

Drugo važno pitanje koje valja spomenuti jest činjenica da se određeni prerađeni tradicionalni proizvodi (npr. sir) definiraju kao primarni proizvodi, a ne kao prerađeni proizvodi. Pravila su detaljno opisana u Prilogu A, dio 1²⁵.

II.2.2 Hrvatska²⁶

Porezne obveze u Hrvatskoj smatraju se visokima u usporedbi s državama članicama EU (OECD 2019), koje su u 2016. iznosile 37,8% BDP-a. Prednost sustava je mogućnost odabira brojnih metoda oporezivanja poduzeća i mikro poduzeća. Malim poduzećima se pruža povlašteni tretman u sustavu, a pojednostavljeni oblik oporezivanja postoji i u poljoprivredi. (Herich i dr.) Daljnja prednost poreznog sustava jest činjenica da su različiti oblici oporezivanja djelomično dostupni, neovisno o obliku poslovanja, što znači da nema potrebe za osnivanjem poslovnog udruženja da bi poljoprivrednik mogao plaćati porez na dohodak.

U Hrvatskoj se poljoprivredne djelatnosti uglavnom obavljaju na OPG-ovima, a OPG-ovi svoje poljoprivredne djelatnosti mogu obavljati u zasebnom zakonskom obliku pod nazivom „obiteljska poljoprivredna gospodarstva“ (OPG) od 2018. OPG-ovi podliježu povlaštenim poreznim stopama, a pod dohotkom od 80.500 kuna nemaju obvezu plaćanja poreza na dohodak. Detaljna pravila o oporezivanju OPG-ova ovisno o njihovoj razini dohotka nalaze se u Prilogu A točki 2., a Prilog A, dio 3²⁷. pruža sažetak poreznog sustava u Hrvatskoj.

II.2.3 Češka²⁸

U Češkoj, zadruga i društva s ograničenom odgovornošću (pravne osobe) za razliku od samostalnog vlasništvo, igraju važnu ulogu u poljoprivredi, stoga je porez na dobit ključni oblik u oporezivanju dohotka poljoprivrednih gospodarstava. To proizlazi iz činjenice da je oko 70-75% poljoprivrednih zemljišta u vlasništvu pravnih osoba ili zadruga (Pawłowska- Tyszko 2013: 101-104 U: Mielczarek, 2017²⁹).

Pojedini mali poljoprivrednici ne trebaju plaćati porez na dohodak do 20.000 CZK poljoprivrednih prihoda.

Detaljna porezna pravila Republike Češke nalaze se u Prilogu A, dijela 4³⁰.

II.2.4 Francuska³¹

Poljoprivredne djelatnosti su regulirane posebnim režimo poreza i sustavom poljoprivrednih prihoda na 3 odvojene razine:

- a) Oporezivanje na mikro razini: primjenjuje se ako je prosjek dohotka u posljednje 3 godine manji od 82.200 EUR. Na ovoj je razini porezni sustav najjednostavniji: prihodi i rashodi moraju se dokumentirati novčanim primanjima i fakturama
- b) Pojednostavljeno standardno oporezivanje: primijenjeno na prosjek dohotka u posljednje dvije godine kreće se između 82.200 EUR i 352.000 EUR. Računovodstvena evidencija u ovom slučaju je bilanca i pojednostavljeni račun dobiti i gubitka.
- c) Standardni način oporezivanja: primjenjuje se ako prosječni dohodak u posljednje dvije godine bude veći od 352 000 EUR. Tada je potreban detaljni izvještaj o porezu (bilanca stanja, račun dobiti i gubitka, raspored amortizacije, izvještaj o kapitalnim dobitima).

Prihodi od solarnih panela, energije vjetrova i sekundarni dohodak (ruralni turizam, dobra proizvedena na farmi radi preprodaje) smatraju se poljoprivrednim prihodima u standardnom poreznom sustavu, sve dok trogodišnji prosječni prihod od sekundarnih djelatnosti ne premašuje 50 % prihoda od poljoprivrednih djelatnosti i iznos od 100.000 EUR.

II.2.5 Mađarska

U Mađarskoj se poljoprivredne djelatnosti u maloj mjeri provode u obliku poduzeća, dok se u većem opsegu primjenjuju na zasebna poljoprivredna gospodarstva. Prva obično podliježu porezu na dobit, druga obično plaćaju porez u okviru poreza na dohodak.

Porez na dohodak ³²

U Mađarskoj, proizvođači poljoprivrednih proizvoda mogu obavljati poljoprivredne djelatnosti kao primarni poljoprivredni proizvođači ili kao individualni poduzetnici u skladu s režimom poreza na dohodak.

Primarni poljoprivredni proizvođači su oni koji se bave proizvodnjom tradicionalnih poljoprivrednih proizvoda navedenih u Prilogu 6. zakona o porezu na dohodak isključivo na svojim farmama, uz registraciju kao primarni poljoprivredni proizvođač. Te djelatnosti ne uključuju zanatske ili tradicionalne neprehrambene proizvode i pružanje usluga agroturizma koje predstavljaju prepreku u obavljanju njihovih djelatnosti.

Ključno razmatranje oporezivanja primarnih poljoprivrednih proizvođača je prihod od prodaje. Na složenost sustava ukazuje činjenica kako je na raspolaganju sedam metoda oporezivanja.

Porezne metode dostupne primarnim poljoprivrednim proizvođačima su sljedeće:

Što se tiče prihoda od prodaje do 600 000 HUF, primarni poljoprivredni proizvođači ne trebaju razmatrati prihode i plaćati porez.

Što se tiče prihoda od prodaje u iznosima između 600.000 i 4.000.000 HUF-a od poljoprivrede (bez potpora), primarni poljoprivredni proizvođači mogu izjaviti kako nisu ostvarili prihode, te stoga nisu podložni poreznim obvezama. Ova je opcija uvjetovana stvaranjem troškova po stopi od barem 20% prihoda, što se potvrđuje fakturama.

U slučaju prihoda manjih od 8 milijuna HUF-a, primarni poljoprivredni proizvođači mogu koristiti mogućnost paušalnog oporezivanja, što znači da uz troškove ovjerene fakturama mogu zabilježiti i troškove do 40% prihoda, bez ovjere pomoću faktura.

Isto tako, u slučaju prihoda manjih od 8 milijuna HUF-a, primarni poljoprivredni proizvođači također mogu izabrati porez na paušal, što znači da od svojih prihoda mogu odbiti 85% troškova po paušalnoj stopi - ili u slučaju uzgoja životinja ili proizvodnje životinjskih proizvoda , 94%, a preostali iznos od 15% ili 6% bit će tretiran kao prihod.

U slučaju da prihodi prelaze 8 milijuna HUF-a, primarni poljoprivredni proizvođači mogu izračunati prihode obračunavanjem troškova, što znači da moraju prikupljati fakture njihovih prihoda i troškova, a svoje fakture moraju obračunavati u skladu s tim fakturama.

Ako primarni poljoprivredni proizvođač ne želi evidentirati proizvod po proizvod, može se odlučiti za obračun porezne osnovice za paušalne stope od 10%. U ovom se slučaju 90% prihoda tretira kao dohodak.

Porezna stopa poreza na dohodak iznosi 15%.

Drugi zaokret kod oporezivanja pojedinih poljoprivrednih gospodarstava stoji u činjenici da fizička osoba može imati istovremeno imati status primarnog poljoprivrednih proizvođača i

status zasebnog poljoprivrednog gospodarstva u odnosu na druge djelatnosti izvan djelokruga i statusa primarnog poljoprivrednog proizvođača. U tom slučaju može odabrati isti ili drugačiji način oporezivanja.

Stopa poreza na dobit u Mađarskoj iznosi 9% od 2017. godine, koju tvrtka plaća na svoj godišnji prihod.³³

Porez na dodanu vrijednost ³⁴

U Mađarskoj je standardna stopa PDV-a vrlo visoka - 27%, uz dvije povlaštene porezne stope. Viša povlaštena stopa iznosi 18% i obuhvaća proizvode poput mliječnih proizvoda, pekarskih proizvoda, peciva, slastičarskih proizvoda, komercijalnog smještaja, ugostiteljstva u restoranima, interneta itd. Povlaštena stopa od 5% odnosi se na ostale proizvode, na životinje i meso peradi, svinje, žive životinje i meso, goveda, ovce i koze, mlijeko, jaja i ribu što se tiče poljoprivrednih proizvoda.

Od 2019. godine prag oslobađanja od poreza na račun statusa poreznih obveznika iznosi 12 milijuna HUF, stoga proizlazi da je ova opcija dostupna za poduzeća s niskom razinom prihoda. Poduzeća oslobođena poreza na temelju svog statusa oslobađaju se plaćanja PDV-a i od njih se ne odbija PDV.

Detaljne pogledajte u Prilogu A, dio 5³⁵.

II.2.6 Moldavija³⁶

Poljoprivredna poduzeća i poljoprivrednici plaćaju devet vrsta poreza i naknada. Detaljni propisi su sljedeći³⁷:

- a) fizičke osobe, privatni poduzetnici i pravne osobe koje obavljaju samostalne profesionalne djelatnosti moraju plaćati porez u visini 12% od oporezivog godišnjeg dohotka;
- b) poljoprivredna domaćinstva (poljoprivredna gospodarstva) plaćaju porez u visini 7% od oporezivog dohotka;
- c) gospodarski subjekti te subjekti s procijenjenim dohotkom prema člancima 225. i 2251., u slučaju prekoračenja procijenjenog dohotka i 15% nastale razlike, s obzirom na bruto prihod tih osoba i entiteta.

Stopa doprinosa za društveno osiguranje koju poslodavci plaćaju u privatnom sektoru je 18%, dok poslodavci u poljoprivredi plaćaju porez u visini od 12%, a stopa doprinosa za osobe iznosi 6%. Stopa obveznog zdravstvenog osiguranja je 9%, od koje poslodavci plaćaju 4,5%, a zaposlenici 4,5%.

II.2.7 Norveška³⁸

Porez na dohodak

Poljoprivredni dohodak uključuje sav prihod od djelatnosti koji nastaje proizvodnjom hrane ili stočne hrane korištenjem zemlje ili stoke, a te djelatnosti uključuju i preradu i prodaju primarnih proizvoda. Ovaj opseg djelatnosti uključuje i sekundarni dohodak od poljoprivrednih djelatnosti, proizvodnju biomase u energetske svrhe, uključujući i proizvodnju drveta.

U slučaju dohotka ispod 6.580 eura (63.500 NOK), ne plaća se porez na dohodak. Preko ove razine dohotka, 38% dohotka može se odbiti od porezne osnovice, do visine dohotka od

166.400 NOK. Ovaj odbitak dostupan je poljoprivrednicima koji se bave poljoprivredom duže od polovice porezne godine. Porezna stopa iznad minimalne razine oslobođenja od poreza iznosi 38%, do razine od 17.250 eura. Maksimalno porezno opterećenje je nad dohotkom većim od 34.650 eura.

Prodaja putem poljoprivrednih trgovina smatra se poljoprivrednom djelatnošću do određene razine prihoda. Preko ove razine (razina nije određena) djelatnosti se smatraju normalnim poduzećima (tvrtkama). Taj je rezultat praktične, a ne financijske prirode. Sve dok te djelatnosti obavlja jedna pravna osoba sa svojim članovima, dohodak se tretira kao osobni dohodak i skladno tomu oporezuje.

Međutim, ako poljoprivredna trgovina ostvari prihod izravno povezan s proizvodnjom na farmi, tretirat će se kao dio prihoda od farme.

Postoje neki kriteriji za porezni sustav:

Najvažniji kriterij jest da poljoprivredna djelatnost mora biti službeno registrirani poljoprivredni subjekt, a djelatnost mora imati „nezanemarivi opseg“.

Takozvani „poljoprivredni odbitak“ smanjuje oporezivi (neto) prihod prije samog oporezivanja.

Počevši od 63.500 NOK (6350 eura): puni odbitak. Prihod iznad 63.500 NOK; 38% odbitka do maksimalnih 166.400 NOK (16.640 eura). Budući da poljoprivrednik ispunjava kriterije za porezni sustav, neki će se prihodi od drugih proizvoda (osim vlastitih) smatrati dijelom prihoda od poljoprivrednih gospodarstava. Ako će se djelatnost smatrati „sporednom djelatnošću“, još uvijek se može uzeti porezni odbitak i neto prihod poljoprivrednog gospodarstva do iznosa od 30.000 NOK.

II.2.8 Poljska³⁹

Poljoprivreda u Poljskoj smatra se posebnim sektorom nacionalnog gospodarstva i zbog toga je podložna poreznim uvjetima koji se ne implementiraju u drugim poduzećima. Privatni poduzetnici poljoprivrednici u Poljskoj oslobođeni su poreza na dohodak. Međutim, to ne isključuje primjenu drugih poreza na poljoprivredna gospodarstva.

U Poljskoj se poljoprivredne djelatnosti primarno oporezuju poljoprivrednim porezima, kao što je lokalni porez na nekretnine. (Janczukowicz 2015: 345, U: Mielczarek, 2017). Poljoprivredni porezi plaćaju se na temelju Zakona o porezu na poljoprivredu⁴⁰. Porezna osnovica poljoprivrednog zemljišta određuje se veličinom obrađene poljoprivredne površine. Detaljna pravila za izračun porezne osnovice utvrđena su u Prilogu A, dio 6.⁴¹

Ranije je predložena primjena poreza na dohodak iz sljedećih razloga:

- porez na poljoprivredu nije imovinski porez niti porez na dohodak;
- zbroj poreznih osnovica izračunava se na temelju opće cijene raži, koja više nije najvažniji proizvod;
- porez na poljoprivredu lokalni je porez, međutim gradovi i sela imaju neizravne mogućnosti za promjenu porezne stope jer je to strogo propisano relevantnim zakonom.

II.2.9 Rumunjska⁴²

U Rumunjskoj su svi porezi koji se plaćaju regulirani Zakonom br. 227/2015 o godišnjem proračunu, zadnji puta izmijenjenom 25. srpnja 2019.⁴³

Najbolje zakonske prakse su sljedeće:

- kod proizvodnje definiranih poljoprivrednih biljnih proizvoda na površinama manjim od 2 hektara i ispod određenog broja stoke, ne plaća se porez na dohodak;
- zbroj porezne osnovice ovisi o normi dohotka, stoga je za razliku od poreza na temelju prihoda ostvarenog u određenoj godini istu jednostavnije izračunati,
- mala poduzeća su podložna porezu na mikro poduzeća čija stopa ovisi o broju zaposlenih osoba;
- novoosnovana (start-up poduzeća) mogu također odabrati plaćanje mikro poreza;
- supružnici mogu zajedno podnositi prijavu poreza na dohodak.

Detaljna pravila za izračun porezne osnovice utvrđena su u Prilogu A, dijelu 7.⁴⁴.

II.2.10 Slovačka⁴⁵

U Slovačkoj je koncept neoporezivog dohotka uveden za fizičke osobe, a postoji velik broj opcija za smanjenje porezne osnovice. Uredba koja olakšava suradnju u Slovačkoj uključuje mogućnost odobrenja 1,5% poreza radnih udruga prema NVO-ima ili organizacijama za javnu korist, a fizičke osobe koje se bave dobrovoljnim radom mogu takvim organizacijama odobriti 3% poreza, dok fizičke osobe koje se ne bave dobrovoljnim radom imaju mogućnost dodijeliti 2% svog poreza takvim organizacijama.

Detaljnija pravila navedena su u Prilogu A, dio 8⁴⁶.

II.2.11 Slovenija⁴⁷

Glavne metode oporezivanja u Sloveniji su PDV, porez na dobit i porez na dohodak; detaljnija pravila opisana su u Prilogu A, dijela 9⁴⁸.

Oslobođenje plaćanja PDV-a dostupno je i osobama koje obavljaju poljoprivredne djelatnosti, ako je obračunati kombinirani katastarski prihod za sve članove poljoprivrednog gospodarstva u prošloj kalendarskoj godini manji od 7500 EUR (članak 94. Zakona o PDV-u / Zakon o DDV 94.člen). Takovi poljoprivrednici imaju pravo na naknadu za prodaju poljoprivrednih i šumarskih proizvoda u iznosu 8% od prodajne cijene.

II.3 Podrška start-upovima

Glavna uredba koja pruža materijalnu pomoć novom poduzetniku kojemu se pruža prilika da krene s probnim radom, bilo kao poduzetnik ili suradnik. Dobri primjeri uključuju novi status poduzeća koji se dobiva za godinu ili čak pet godina za rad u povlaštenom okruženju. Povlaštene propisi u nekim zemljama dopuštaju novoosnovanim poduzećima poslovanje bez plaćanja početnog kapitala ili mogućnost smanjenja poreza na dohodak, a teret doprinosa koji se odnose na zaposlenje može biti umanjen.

II.3.1 Austrija

Stopa poreza na dobit u Austriji⁴⁹ općenito iznosi 25%. Društva s ograničenom odgovornošću (GmbH) plaćaju porez na minimalnu stopu po stopi od 5% od zakonskog minimalnog kapitala, odnosno 1.750 eura godišnje. Pored toga, porez na dobit za pravne osobe dostupan je d.o.o-ima osnovanima nakon 30. lipnja 2013., na razdoblje od 10 godina. Prema tome, u prvih pet godina

od osnivanja tvrtke, plaćat će 500 eura godišnje, a u sljedećih pet godina plaćat će iznos od 1.000 eura godišnje.

II.3.2 Francuska⁵⁰

U Francuskoj, država daje subvencije mladim poljoprivrednicima⁵¹. kako bi se olakšala prva podmirenja. Ove subvencije imaju sljedeće oblike:

- poticaj (gotovina)
- srednjoročni zajam

Kao dodatak, mladi poljoprivrednici koji primaju državne subvencije ili poticaje

- u prvih pet godina će bilježiti samo 50% svog profita od poljoprivrednih djelatnosti kao prihod (što predstavlja 100% smanjenje u godini isplate kapitalne subvencije).
- imaju 50% umanjenog poreza na nekretnine nametnutog na neizgrađenu nekretninu i zemljište u razdoblju od 5 godina (uzimajući u obzir da lokalne vlasti imaju ovlasti umanjiti preostalih 50% udjela).
- za osobe od 18-40 godina starosti, djelomično oslobođenje plaćanja doprinosa za društveno osiguranje u okviru poljoprivrednog društvenog osiguranja (MSA), prilikom prvog podmirenja (popust nije povezan državnom subvencijom).

Start-up poduzeća primaju potporu za testno poslovanje u trajanju do tri godine. To znači da vlasnici projekata ne moraju djelovati kao pravne osobe, osnivati i registrirati poduzeće, ali njihove djelatnosti su registrirane kao „novoosnovano poduzeće“, a nositelj projekta odgovoran je za razvoj vlastitih proizvoda. Ova novoosnovana poduzeća kreirana su CAPE ugovorom (Contrat d'appui au projet d'entreprise).⁵²

II.3.3 Poljska

Start-up poduzeća mogu plaćati porez na dobit po početnoj stopi od 15%, umjesto generalne stope od 19%.

II.3.4 Rumunjska

U Rumunjskoj postoji takozvani početni oblik poduzeća s nazivom "početno društvo s ograničenom odgovornošću" (Societate cu răspundere limitată debutant - SRL-D). Ova vrsta poduzeća pretvara se u tradicionalno društvo s ograničenom odgovornošću kada godišnji prihod od prodaje premaši 500 tisuća eura ili nakon tri godine od njegove registracije. Prednost je što takvo poduzeće ostvaruje popuste na plaćanje doprinosa za razdoblje od tri godine ako ima zaposlene, a troškovi registracije se ne moraju plaćati. Nadalje, može se podnijeti zahtjev za dobivanje bespovratne državne subvencije u iznosu od 10 000 EUR (podnositelj zahtjeva na raspolaganju mora imati 50% sredstava).⁵³

II.3.5 Slovačka

Samozaposlene fizičke osobe (privatni poduzetnici)⁵⁴ ne smiju biti upisane u Zavod za zdravstveno osiguranje sukladno njihovim djelatnostima u početnoj godini obavljanja djelatnosti i ne plaćaju⁵⁵ doprinos za društveno osiguranje.⁵⁶

II.3.6 Ujedinjeno Kraljevstvo

Samozaposleni početni privatni poduzetnici nakon samozapošljavanja neće uplaćivati društveno osiguranje sve dok poslovanjem ne ostvare prihod u iznosu od 6,025 funti.⁵⁷

III. Zakonodavstvo za olakšani pristup tržištu

Jedna od najboljih razina suradnje za olakšavanje pristupa tržištu je rad u obliku zadruga i zbog toga ćemo o odredbama za poslovanje sa zadrugama govoriti u zasebnom potpoglavlju. Postoji nekoliko načina suradnje u zadrugama za sve zainteresirane za zajedničko djelovanje. Budući da postoji veliki broj međunarodnih istraživačkih projekata koji se bave poslovanjem zadruga, ovo poglavlje obuhvaća samo uvod i pregled koji može pomoći kod odabira između različitih opcija.

Pored obiteljskih i organizacijskih oblika suradnje, daljnje metode zajedničkih djelovanja kojima se olakšava pristup tržištima također su identificirane među najboljim pravnim praksama. Najčešće korištena i najbolja praksa je ona praksa koja uz zakonodavstvo potiče suradnju između poljoprivrednika omogućavajući im tako prodaju proizvoda drugih poljoprivrednika ili preradu istih proizvoda u manjim količinama, prodajući ih pritom kao vlastite proizvode.

Pristup tržištu značajno se propagira suradnjom poljoprivrednika i potrošača koji se oblikuju kratkim lancima opskrbe hranom (SFSC). EU također podržava SFSC suradnju, prepoznajući njihovu učinkovitost, fleksibilnost i pozitivan učinak na društvo.

S ciljem uspostavljanja programa potpore, Europska komisija definirala je pojam SFSC-a u Uredbi Komisije br. 1305/2013 o Europskom poljoprivrednom fondu za ruralni razvoj (EAFRD) na sljedeći način: lanac opskrbe koji uključuje ograničen broj gospodarskih subjekata, koji se obvezuju na suradnju, lokalni gospodarski razvoj i bliske geografske i društvene odnose između proizvođača, prerađivača i potrošača.

Brojni projekti bave se interpretacijom SFSC-a i prikazom najboljih praksi⁵⁸, a brojne teme EIP-ove fokusne skupine također su povezane s tom temom⁵⁹. Članovi fokusne skupine EIP-a (2016) proglašavali su kratke lance opskrbe hrane kao mnogo više od običnih sredstava za poboljšanje prihoda na gospodarstvima. SFSC-ovi se također mogu prikazati kao sredstvo za restrukturiranje prehrambenih lanaca s ciljem podržavanja održivih i zdravih metoda uzgoja, stvaranja prilagodljivih sredstava za život na poljoprivrednim gospodarstvima (u ruralnim, prigradskim i urbanim područjima) i ponovne lokalizacije kontrole prehrambenih gospodarstava.

U sklopu toga, ovo poglavlje predstavlja zakonodavstvo koje promiče pristup tržištima u SFSC-ovima koji potiču zajedničke mogućnosti direktne prodaje.

III.1 Zadruga

Zadruga je oblik zajedničkog djelovanja. Zadruga i zadružni pokret nose dugu povijest. Pokretači njihovog formiranja i razvoja varirali su od države do države. U Ujedinjenom Kraljevstvu, zadružni pokret razvijao se u skladu s radničkim pokretom još od Roachdalea⁶⁰. Do kraja 19. stoljeća zadruga je evoluirala s radničkim pokretom, posebice u Danskoj i Nizozemskoj. Dok su u ovom razdoblju zadruga u Njemačkoj, Austriji i Mađarskoj pokušavale pomoći društveno ugroženima, prve zadruga su bile kreditne institucije koje su pružale obostranu korist, pokrenute na inicijativu Friedricha Wilhelma Raiffeisen-a⁶¹. U Finskoj je zadružni pokret bio sredstvo borbe za neovisnost početkom 20. stoljeća.

U zemljama Srednje i Istočne Europe zadružni pokret se prestao razvijati već više od 50 godina (1945-1990) pod socijalističkim sistemom. Kao rezultat kolektivizma djelovale su sovjetske zadruga, tzv. kolhoze (zemljoradnički kolektiv) i velika državna poljoprivredna gospodarstva.

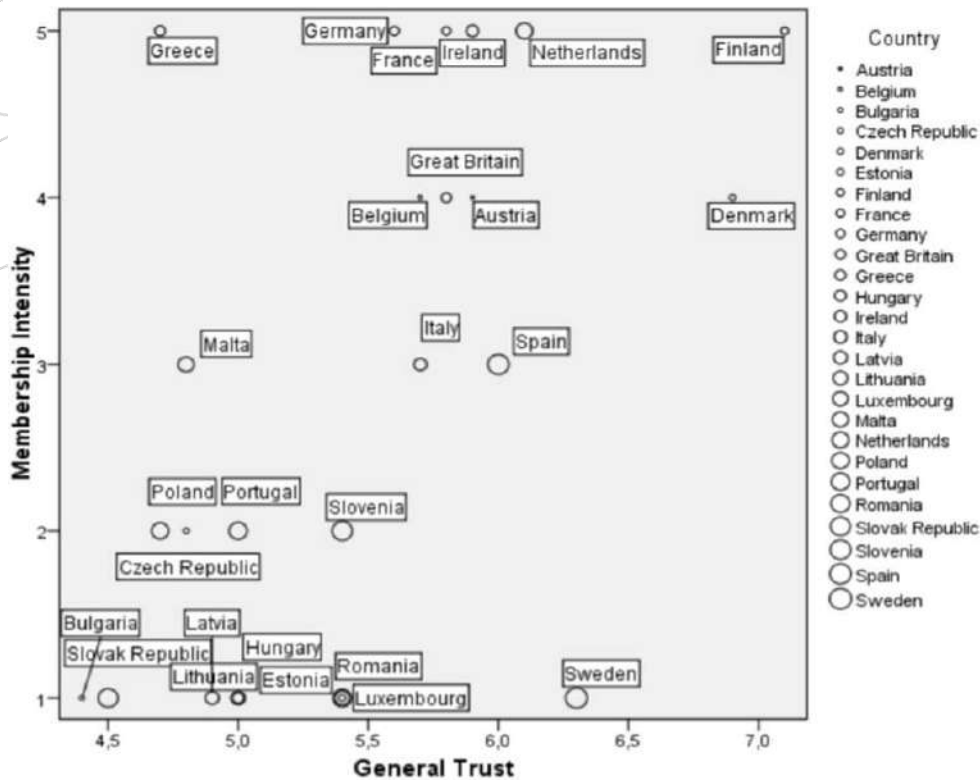
Tek do raspada Sovjetskog Saveza devedesetih godina, ove su države imale mogućnost za tržišno djelovanje, uključujući neovisnu poljoprivrednu djelatnost samog poljoprivrednika.⁶²

Nakon 1990., razvoj tržišne ekonomije iz državnog gospodarstva bio je dugoročan proces u bivšim socijalističkim zemljama. To prijelazno razdoblje trajalo je sve do 2000-ih, kada je nastupala privatizacija, transformacija državnog vlasništva u privatno vlasništvo, uključujući restrukturiranje socijalističkih oblika zadruga i njihovih propisa. Na primjer, u Mađarskoj 1992. godine je usvojen novi Zakon o zadrugama, koji je tada znatno izmijenjen 1994., dok je postavljen van snage 1995. Tada je donesen novi Zakon o zadrugama 2000., koji je 2006. zamijenjen drugim Zakonom. Na kraju, novi Građanski zakonik donesen je 2013. godine koji je sadržavao odredbe i propise o pravnim osobama. Prema Vallaseku (2007)⁶³, u Rumunjskoj je zakonodavni postupak koji se odnosi na zadruge kaotičan: Zakon o zadrugama donesen je 1990. godine, nakon čega je uslijedio niz drugih zakona i odredbi koji su zatim izmijenjeni ili ukinuti od strane drugih zakona i presuda. Taj trend primjene, izmjena i ukidanja zakona i uredbi nastavlja se i danas u Rumunjskoj. Dakle, postoje mnogi čimbenici koji utječu na spremnost suradnje poljoprivrednika, a to nažalost uključuje i pravnu nesigurnost.

Stoga, zbog različitih povijesnih i gospodarskih zbivanja u Europskoj uniji nije moguće dosljedno raspravljati i rješavati pitanje suradnje.

Društveni kapital

Istraživanje EFP-a⁶⁴ otkrilo je kako usprkos činjenici da su poljoprivrednici uglavnom svjesni prednosti suradnje (zadružnog djelovanja) i kako time jačaju svoje tržišne pozicije, u mnogim zemljama zbog povijesnih razloga postoji snažni otpor suradnji u obliku kooperativne ili proizvođačke organizacije, posebno kad su potrebna značajna ulaganja, bilo financijski ili prema razini preuzimanja obveza. EFP istraživanje pokazalo je kako je nedostatak autonomije ključni razlog zbog kojeg se poljoprivrednici nisu voljni pridružiti zadrugi. Zemljoradnici bi mogli biti motivirani za udruženu suradnju samo ako ih se uvjeri kako ta suradnja donosi više prednosti nego nedostataka. Preostali dijelovi zajedničkih socijalističkih gospodarstava u istočnoeuropskim zemljama imaju vrlo ograničeno poslovno i marketinško znanje i iskustvo što se tiče zajedničkog djelovanja te manjak inicijative "odozdo prema gore". Istočnoeuropske zemlje se trenutačno suočavaju s izazovima gdje poljoprivrednici moraju biti upoznati sa zadrugama i zadružnim pokretom.

Slika 1. : (Odnos između povjerenja i rezultata suradnje)⁶⁵

Što je zadruga?

Zadruga je oblik poduzeća koje se razvija poduzetničkim pristupom, tj. obuhvaća društvena i međusobna pitanja. Djelovanje zadruga prema principima Roachdalea nastalo je 1844. godine, koje je Međunarodni savez zadruga (ICA ⁶⁶) izmijenio u svojoj deklaraciji iz Manchestera.

U nekim državama načela suradnje formulirana od ICA-e izričito su navedena u državnom zakonodavstvu o suradnji, npr. u španjolskim, portugalskim i rumunjskim zakonima o suradnji.

Prema generalnoj definiciji zadruga ICA-a, zadruga je autonomno udruženje osoba koje se dobrovoljno ujedinjuju radi zadovoljenja svojih zajedničkih ekonomskih, društvenih i kulturnih potreba i težnji putem zajedničkog i demokratski kontroliranog poduzeća.

Italija društveni značaj zadruga prikazuje u svom Ustavu (članak 45.) deklarirajući načelo uzajamnog i neprofitnog: „država prepoznaje društvenu ulogu zadruga kao međusobnu i tu nema privatnih špekulacija i motiva. Zakon potiče i privilegira njezino širenje najprikladnijim mogućim sredstvima i odgovarajućim provjerama osigurava njezinu prirodu i ciljeve. ”

Državno zakonodavstvo koje se odnosi na zadruga je različitog karaktera. U nekim zemljama zadrugama se upravlja odvojenim zakonom (Španjolska, Portugal, Rumunjska, Hrvatska, Slovenija, Norveška, Ujedinjeno Kraljevstvo itd.), U drugim zemljama, relevantni Građanski zakoni imaju odredbe o zadrugama (Italija, Francuska), drugdje su pak regulirani trgovinskim

- Načelo dobrovoljnog i otvorenog članstva,
- Demokratska kontrola članova;
- Gospodarsko sudjelovanje članova;
- Autonomija i nezavisnost;
- Obrazovanje, osposobljavanje i informiranje;
- Suradnja između zadruga;
- Odgovornost zajednice.

zakonima (Slovačka) ili zakonima o trgovačkim društvima (Češka). To znači da u određenim zemljama zadruge mogu djelovati u obliku sui generis zadruga (u tom slučaju ime zadruge mora imati natpis "zadruga", npr. Kao u Poljskoj i Mađarskoj), dok u drugim državama zadruge mogu djelovati u bilo kojem združnom obliku, npr. u Francuskoj i u Velikoj Britaniji. Popis zakona i odredbi zadruga naveden je u Prilogu B.⁶⁷.

Što se tiče članstva: u nekim je zemljama potreban minimalni broj članova za osnivanje zadruge vrlo visok: na primjer, u Poljskoj (10), u Mađarskoj, Hrvatskoj i Njemačkoj (7), u Rumunjskoj i Slovačkoj (5). Suprotno tome, u Finskoj se može osnovati zadruga samo s jednim članom, međutim, generalni broj je tri člana.

Vrste zadruga grupiraju se prema djelatnostima koje obavljaju njihovi članovi⁶⁸. Tako postoje potrošačke, proizvodne (uključuju i poljoprivredne zadruge), financijske, društvene i stambene zadruge. Zanimljivo je da u Norveškoj zakoni izričito zabranjuju zadrugama da se bave financijskim, bankarskim i djelatnostima burzovnog posredovanja.

Zadruge su tradicionalno osnovane za samopomoć i uzajamne svrhe, no, u Zapadnoj Europi zadruge su u procesu transformacije, sve više i više zadruga ulazi na međunarodna tržišta. Zbog globaliziranih komercijalnih izazova, nove poslovne i marketinške strategije i programi upravljanja moraju se formirati zbog očuvanja konkurentnosti. Kao rezultat, došlo je do zgušnjavanja zadruga, ujedinjuju se u saveze zadruga i postaju konvencionalne, poput onih u poljoprivredno-industrijskim tvrtkama u kojima poljoprivrednici imaju samo mali utjecaj na upravljanje. To znači i da je uključenost članova u demokratske mehanizme za donošenje odluka zamijenjena upravljačkim odlukama. Štoviše, u brojnim slučajevima osiguranja učinkovitog poslovanja, zadruge osnivaju tvrtke za obavljanje nekih svojih djelatnosti ili reorganizaciju u poslovno poduzeće.

Zadruge se od ostalih poslovnih organizacija razlikuju po demokratskim načinima djelovanja, prema načelu "jedan član- jedan glas". Nedavno su novi svjetski komercijalni izazovi oslabili osnovne principe zadruga u pogledu vlasništva, kontrole i udjela članova zadruga.

Načelo glasovanja jedan "član-jedan glas" u odnosu na zadruge više nije neupitna sastavnica u svim državama. U Austriji, Španjolskoj i Francuskoj, stupanj glasačkih prava proporcionalan je sudjelovanju u poslovanju zadruge. Neproporcionalna glasačka prava moguća su i u Portugalu, ali podložna su brojnim ograničenjima i mogu se primijeniti samo na zadruge koje djeluju u određenim sektorima. Postoji razlika između glasova na temelju toga sastoje li se članovi zadruge samo od fizičkih osoba (prvog stupnja) ili i od pravnih osoba (drugog stupnja), npr. U Finskoj, gdje se zadruge sastoje većinom od zadruga ili drugih pravnih osoba i njihovi članovi mogu imati i 10 glasova. U Norveškoj, pravne osobe koje imaju zadruge mogu imati više od jednog glasa.

Nedovoljna kapitalizacija ili neadekvatna opskrba kapitalom predstavlja trajni problem u poslovanju zadruga. Za rješavanje ovog problema, Njemačka nudi rješenje prema kojem članovi koji pružaju „izvanredni doprinos“ mogu imati najviše tri glasa. U Španjolskoj zakon dopušta članove investitore sa stopom koja nije viša od 15% svih članova. Ovaj broj u Mađarskoj iznosi 25%. Članovi investitori ne mogu sudjelovati u poslovanju zadruge, ne koriste usluge zadruge i i imaju ograničeno pravo glasa. U Francuskoj i Italiji članovi investitori imaju pravo glasa srazmjerno osiguranom kapitalu.

Minimalni iznos potrebnog kapitala utvrđen je zakonodavstvom Hrvatske (130 eura), Portugala (1500 eura), Rumunjske (prvi stupanj 114 eura, drugi stupanj 2,275 eura), Slovačke (1,250 eura). Istodobno, odredbe obično propisuju doprinos članova u gotovini, primjerice u Mađarskoj.

Prikupljanje statističkih podataka Međunarodne organizacije rada Ujedinjenih naroda zadruga smatra kao neprofitne organizacije gdje zakoni (i članci u skladu s tim) dopuštaju članovima zadruga raspodjelu dobit od kapitalnih ulaganja.⁶⁹ To je dopušteno u Austriji i Rumunjskoj, dok je u Portugalu plaćanje kamata dopušteno do 30% neto prihoda.

Tipični cilj djelovanja zadruga je olakšavanje transakcija s članovima umjesto ostvarivanja povrata pruženog kapitala članova. To znači da pravila dopuštaju raspodjelu viška zarađenog različitim transakcijama, razmjerno transakcijama sklopljenim s određenim članom. U Finskoj, Zakon o zadrugama izričito nalaže da zadruga osim članova može pružati usluge i vanjskim osobama, dok su Francuska i Španjolska podložne ograničenjima u vezi s prometom.

Kako bi se osiguralo učinkovito i trajno poslovanje zadruga, mora postojati odgovarajući skup resursa koji uključuje financijske uvjete i oporezivanje. To će povećati njihovu konkurentnost na tržištu, uz očuvanje međusobnog, solidarnog i demokratskog djelovanja. U Italiji je uzajamnost u središnjem modelu suradnje, što je podkrepljeno različitim beneficijama talijanskog zakona. Što se tiče oporezivanja profita, većina zadruga se ne oporezuje na 57% zarade i raspoređuje se u nedjeljive rezerve dok druge imaju različite postotke, poput potrošačkih zadruga koje ne plaćaju porez na 32%; poljoprivredne zadruga na 77% i društvene zadruga na 97%.⁷⁰ Ova porezna olakšica dostupna je zadrugama pod uvjetom da primjenjuju pravilo o uzajamnosti navedeno u članku 2512. talijanskog građanskog zakonika⁷¹, drugim riječima, ako zadruga svoje funkcije obavlja uglavnom u korist svojih članova ili onih koje obuhvaća njezin djelokrug i društveni ugovor, zadruga moraju izričito navesti da se dividende i dobit raspodjeljuju s obzirom na ograničenja propisana člankom 2514. talijanskog građanskog zakonika i da će ona biti u skladu s pravilima za korištenje rezervi.

Ovo izvješće pokriva mnoge segmente malih poljoprivrednika u pogledu njihovog djelovanja i zakonodavne osnove na kojima se temelje njihove tržišne prilike. Obrazloženje za to leži u našem uvjerenju da će se mali poljoprivrednici uvjeriti snažnim financijskim rezultatima u svrhu formiranja zajedničkog djelovanja s drugim poljoprivrednicima i pružateljima usluga, a to se primjerice može postići u zadrugama. Općenito govoreći, poslovanjem u malim poduzećima, mali poljoprivrednici donose manje prihoda za poduzetnike i poljoprivrednike, a to je potvrđeno i u režimu PDV-a Europske unije dopuštajući državama članicama omogućivanje oslobađanja PDV-a za poduzeća s prihodima koji ne prelaze određene iznose.⁷² U isto vrijeme, mali poljoprivrednici mogu osnovati zadrugu koja bi imala bolji položaj za prodaju svojih proizvoda, pa stoga njihov obujam prodaje premašuje prag za oslobađanje od PDV-a koji u mnogim slučajevima ostvaruju zbog svog statusa PDV-a. Na taj način zadruga naplaćuju PDV na svaku prodanu robu i sve druge transakcije. Nema utjecaja na poduzeća koja posluju sa zadrugama koje su same podložne PDV-u: U skladu s univerzalnim PDV procedurama, ove pravne osobe jednostavno kompenziraju PDV koji zadruga naplaćuje prema svojim kumulativnim PDV obvezama, a zadruga nadoknađuju PDV obračunat svojim klijentima u odnosu na njihovu kumulativnu PDV obvezu. Na taj način oni prekoračuju iznos PDV-a prema poreznoj upravi. Suprotno tome, mali poljoprivrednici koji nisu prijavljeni za plaćanje PDV-a su u nepovoljnijem položaju. Prije svega, oni ne mogu nadoknaditi PDV koji obračunavaju u svojim transakcijama u odnosu na bilo koji iznos PDV-a, što rezultira povećanjem troškova. Drugo, zadruga su dužne izračunati puni iznos PDV-a naplaćen svim transakcijama s malim poljoprivrednicima i oni moraju poreznoj upravi uplatiti sav iznos PDV-a umjesto rastućeg iznosa koji proizlazi kod zadnjeg poreznog obveznika u lancu PDV-a. Naravno, zadruga pokušavaju te dodatne troškove naplatiti ostalim malim poljoprivrednicima, plaćajući manje za primljenu robu kao što bi to u suprotnom činile. Mala poljoprivredna gospodarstva su stoga u nepovoljnom položaju prilikom prodaje proizvoda zadrugama (ili bilo kojim pravnim subjektima) ili prilikom kupovine proizvoda od njih.

Postojao je primjer koji je razriješio to pitanje i koji nažalost više nije na snazi. Radilo se o poreznom zakonu u Moldaviji [verzija 2013, dio III, poglavlje 4, članak 103 (1) (22)⁷³], koji je pružao oslobađanje od poreza za poljoprivredne usluge zadružnih članova.

Sprječavao je dvostruko oporezivanje članova (porez na dobit i porez na dohodak).

Još jedan dobar primjer je Ujedinjeno Kraljevstvo, gdje pravila dopuštaju članovima neplaćanje dvostrukog poreza (tj. poreza na dobit i poreza na dohodak) putem zadruga koje poreznoj upravi prijavljuju međusobni trgovinski status.⁷⁴ Podložni su vrlo strogim pravilima što se tiče same njegove primjene. Dostupan je zadrugama koje se bave samo trgovinom i isključivo sa svojim članovima. To znači da taj status ne može biti dodijeljen društvima koja koriste ovu olakšicu jer svoje usluge pružaju širokom spektru društva, a ne samo njihovim članovima. Statut mora odrediti da se profit može raspodjeljivati samo između članova, a ako se ne raspodjeljuje, mora biti dodijeljen rezervama zadruga i ta se rezerva može raspodijeliti samo među članovima zadruga. Omogućuje članovima zadruga izbjegavanje dvostrukog oporezivanja (u smislu poreza na dobit koji plaća zadruga i poreza na dohodak koji plaća član zadruga), a dobit se oporezuje kada je član isplaćen. U Francuskoj postoji sličan porezni režim za zadruga u slučaju da zadruga vrši usluge samo u korist članova. U tom slučaju je ta djelatnost prema Poreznom zakonu oslobođena poreza.

U Austriji se poljoprivredne djelatnosti potiču posebnim poreznim sustavom potpore. Postoji slična dobra praksa kod oporezivanja poljoprivrednih zadruga. U skladu s ovim pravilima, vinogradarske zadruga osnovane isključivo za otkup poljoprivrednih dobara i / ili preradu samo proizvedenih sirovina oslobođene su plaćanja poreza na dobit.⁷⁵

Članovi BOND konzorcija u svojoj su državi prikazali najbolje prakse koje se odnose na zadruga. Francuski CUMA opisan je u Prilogu C, dok je norveški sustav zadruga opisan u Prilogu D, a Prilog E detaljnije opisuje zakonodavstvo zadruga u Češkoj, Poljskoj, Norveškoj, Italiji i Rumunjskoj, koje pružaju partnerske države BOND-a. Svi prilozi nalaze se na web stranici www.kisleptek.hu pod Publikáció / BOND Publikáció.

III.2 Pravo tržišnog natjecanja i poljoprivredna suradnja

Svrha prava tržišnog natjecanja je osiguranje pravilnog rada tržišta, tj. prijateljskog odnosa prema konkurenciji i rad za dobrobit kupaca. Međutim, u poljoprivredi nije dovoljno uzeti u obzir isključivo javni interes za konkurenciju i rezultirajuću dobrobit potrošača, već cikličnost prirode proizvodnje, rizik izloženosti vanjskim čimbenicima (osobito vremenskim), različite tržišne pozicije pojedinih tržišnih subjekata i prema tome razvijati njihovu pregovaračku moć, posebice u ovom sektoru.

Dodatna strukturna obilježja poljoprivrednog sektora, posebno u Istočnoj Europi, su mala gospodarstva, niže razine koncentracije u odnosu na ostale vertikale i nedostatak oblika integracija. Drugi izvor slabih fondova može činiti razlika u moći i nedostatku znanja.

Politika tržišnog natjecanja

osigurava pravednu konkurenciju između tvrtki i služi interesima potrošača primjenom pravila tržišnog natjecanja kako bi kupci mogli imati koristi od prednosti slobodnog tržišta, kako bi im bio pružen širok izbor i kako bi se pridonijelo smanjenju cijena i poboljšanju kvalitete. Nadležna tijela za tržišna natjecanja provjeravaju sljedeća područja s ciljem održavanja konkurencije:

- karteli, naime, sporazumi između tvrtki koji ograničavaju konkurenciju (npr. koji određuju cijene, tržišta dionica) [članak 101 UFEU]
- zloupotreba vladajućeg tržišnog položaja (istisnuti konkurente s tržišta) [Članak 102 UFEU-a]
- distorzivna državna potpora (npr. državni zajmovi i bespovratne subvencije za poduzeća, porezne olakšice, prodaja dobara i usluga po sniženim cijenama, državna jamstva) ([članak 107 UFEU-a])
- revizijski postupak koncentracija između poduzeća (udruživanje poduzeća, udruženje poduzeća pomoću kojih kontroliraju preveliko tržište i stječu dominaciju) [Uredba Europske zajednice Br. 139/2004]

Zajednička poljoprivredna politika (ZPP)

Članak 39. Ugovora o funkcioniranju Europske unije [UFEU] utvrđuje ciljeve ZPP-a:

- povećati poljoprivrednu produktivnost** poticanjem tehničkog napretka i osiguravanjem racionalnog razvoja poljoprivredne proizvodnje i optimalnog korištenja faktora proizvodnje, posebno rada;
- na taj način osigurati **primjeren standard života** poljoprivredne zajednice, posebno povećanjem osobne zarade osoba koje se bave poljoprivredom;
- stabilizirati tržišta;
- osigurati **dostupnost zaliha**;
- osigurati potrošačima pristup zalihama** po razumnim cijenama.

Poljoprivreda je glavno gospodarsko područje Europske unije koja je uvela posebnu politiku, a to je zajednička poljoprivredna politika Europske unije s osnovnim ciljem opskrbe hranom u Europi.

Osim zajedničke poljoprivredne politike Europske unije, države članice postupaju i u poljoprivrednom sektoru kako bi potencijalne nedostatke tretirale subvencijama, intervencijama, kvotama, poreznim olakšicama, dodatnom pravnom zaštitom itd. U suprotnom, ove mjere bi narušile restriktivne sporazume, zabranjene prakse i zloupotrebu vladajućeg položaja zabranjenog tržišnim zakonom EU-a, s ciljem sprječavanja mogućeg narušavanja tržišnog natjecanja.

Rimski ugovor, umjesto Ugovora o funkcioniranju Europske unije (TFEU)⁷⁶ potvrdio je prvenstvo Zajedničke poljoprivredne politike⁷⁷ nad pravilima tržišnog natjecanja. Općenito, mjere tržišne organizacije ne krše zabranu tržišnog natjecanja⁷⁸. To znači da pravila tržišnog natjecanja omogućavaju proizvođačima, putem proizvodnih organizacija ili drugih vrsta organizacija, suradnja,⁷⁹ usklađivanje svojih tržišnih djelovanja pomoću kojih mogu postati učinkovitiji, konkurentniji, a čak i povećati pregovaračku moć s njihovim poslovnim partnerima.⁸⁰ Tipični oblici suradnje su proizvođačke organizacije. Detaljna pravila nalaze se u EU Uredbi 1308/2013 (Uredba o ZUT-u)⁸¹.

Uredba o jedinstvenom ZOT-u propisuje opća i posebna odstupanja koja poljoprivrednicima omogućuju suradnju u zajedničkim trgovačkim djelatnostima koje bi inače bile zabranjene.

Opća odstupanja: općenito odstupanje obuhvaća sve poljoprivredne proizvode u okviru Uredbe o ZUT-u i sve poljoprivredne proizvode izuzete iz sporazuma EU-a o pravilima tržišnog natjecanja, odlukama i praksama koji se odnose na proizvodnju ili trgovinu poljoprivrednim proizvodima ako su potrebni za postizanje svih ciljeva ZPP-a; i poljoprivrednika, udruženja poljoprivrednika, udruženja takvih udruga ili priznatih proizvođačkih organizacija koji se odnose na proizvodnju ili prodaju poljoprivrednih proizvoda.

Specifična odstupanja: specifična odstupanja odnose se na tri sektora: maslinovo ulje, govedina i teletina, određene ratarske kulture i srodne djelatnosti proizvodnih organizacija.

Sud Europske unije također određuje da poljoprivreda nije zona bez konkurencije jer TFEU (članci 40. i 41.) izričito određuje pravila tržišnog natjecanja. Međutim, sama konkurencija u poljoprivredi nije cilj, već instrument za provedbu ciljeva ZPP-a.

ZPP nakon 2020. - prijedlozi

Prema prijedlogu koji je izdao Odbor Europskog parlamenta za poljoprivredu i ruralni razvoj⁸², nova pravila tržišnog natjecanja trebaju se dalje konsolidirati i pojasniti za ojačanje pregovaračke moć poljoprivrednika i njihovih udruga:

- nužno je izbjeći primjenu pravila tržišnog natjecanja na zadatke i ciljeve organizacija definiranih ZPP-om;
- pretpostavlja se da su odluke i prakse poljoprivrednika i njihovih udruga zakonite, a odluke tijela za zaštitu tržišnog natjecanja imaju učinak samo na budućnost;
- omogućiti poljoprivrednicima u Europi naplatu zajedničkih cijena prijenosa (kao što su to radili sjevernoamerički poljoprivrednici još od Zakona o Capper Volsteadu iz 1922.);
- aktivnost kolektivnog pregovaranja u ime poljoprivrednika članova organizacije odnosi se samo na nekomercijalne strukture bez prijenosa imovine;
- proširiti područje primjena Direktive o nepoštenoj trgovačkoj praksi u poljoprivredno-prehrambenom lancu za sve poljoprivredne proizvode i prehrambene proizvode, uključujući sve dobavljače i MSP.

III.3 Ostale dobre prakse suradnje poljoprivrednih proizvođača kod prodaje vlastitih proizvoda

Općenito, uspjeh u prodajnoj suradnji ne ovisi samo o regulatornom okruženju, već i o inovacijama poljoprivrednika, uspješnoj upotrebi zaštitnih znakova i marketingu. Tijekom

našeg istraživanja o najboljim zakonskim praksama, projektni partneri također su ukazali na druge aspekte suradnje, uključujući:

- a) **Internetsku prodaju:** u Češkoj se na internetskoj stranici Registra poljoprivrednika ⁸³ nalaze mali i srednji poljoprivrednici, pekari i farme za proizvodnju mlijeka, sustavi, male trgovine koje podržavaju potrošači (u poljoprivredi koju podržava zajednica) kao i bilo što drugo što se tiče lokalnih proizvoda, s 500 poduzeća registriranih u sustavu, te poljoprivredna gospodarstva i poduzeća u registru kojima se također može pristupiti iz drugačijih perspektiva.
- b) **Strateške sporazume:** u Norveškoj su u okviru Trøndersk Food Manifesta⁸⁴ regionalne i lokalne tvrtke sklopile sporazum za promicanje proizvodnje hrane i razvoj kuhinje u regiji Trøndelag. U Milanu, Bristolu i mnogim drugim mjestima kreirana je lokalna prehrambena strategija⁸⁵. Cilj ovih strategija je da se suradnjom proizvođača, općina, javnih kuhinja i lokalnih poduzeća, lokalni prehrambeni proizvodi isporučuju potrošačima u rješavanju potreba društva. U nekoliko slučajeva, ovi oblici suradnje povezani su s pružanjem društvene skrbi (sudjelovanjem učenika škole ili članova hendikepiranih skupina u proizvodnji), što može omogućiti proizvodnju drugih proizvoda za javnu korist.
- c) **Djelovanje alternativnih prodajnih kanala:** u Norveškoj se poljoprivreda podržana zajednicom naziva REKO-mreža, gdje poljoprivrednici na istom mjestu i u isto vrijeme prodaju svoje proizvode. Potrošači narudžbe izvršavaju putem Facebook grupe. ⁸⁶. Poljoprivreda koju podržava zajednica aktivna je u mnogim zemalja. Njeni temelji postavljeni su u Francuskoj, u sustavu AMAP (Associations pour le Maintien d'une Agriculture Paysanne, što je udruga za održavanje seoske privrede). Ideja AMAP-a došla je od Daniela i Denise Vuillon 2001. godine. Oni su stvorili svoj sustav prodaje prema klasičnim CSA načelima, što je slično prodajnim kanalima farmi u Americi. Njihov se sustav pokazao toliko uspješnim da je samo u Francuskoj uspostavljeno više od 2000 AMAP sustava, a prisutni su i u gotovo svim europskim državama članicama. U Francuskoj, AMAP interesne grupe djeluju u obliku pravnih udruženja. Kod AMAP-a, potrošači su prilično predani sustavu (npr. Kada se radi o plaćanju unaprijed za jednu sezonu), što nije osobit slučaj kod svih CSA sustava. CSA / AMAP sustav temelji se na zajedničkom principu izravnog povezivanja potrošača i malih poljoprivrednika. Tako će troškovi posredovanja i profit trgovaca praktički biti svedeni na nulu. U tom sustavu potrošači mogu dobiti svježiji, sezonski izbor zdravih organskih proizvoda po prihvatljivim cijenama. Glavni element AMAP sustava bazira se na neobaveznoj organskoj proizvodnji (iako je visoko preporučljiva, čak i očekivana), a tijekom proizvodnje na farmi ne smiju se koristiti umjetna gnojiva.

Potrošači se obvezuju na poslovanje s lokalnim malim poljoprivrednim gospodarstvima na godinu dana (u slučaju CSA-a to može biti i kraće razdoblje u trajanju od 3,6 ili 9 mjeseci), obvezujući se tako na kupnju proizvoda poljoprivrednika koji su pakirani u kutije (voće, povrće, jaja, kruh, sir itd. prema asortimanu proizvoda određenog gospodarstva) za određeno razdoblje, na tjednoj osnovi i u sustavu predfinanciranja. Drugim riječima, poljoprivrednik unaprijed dobiva sredstva potrebna za proizvodnju. U zamjenu, poljoprivrednici se obvezuju da će proizvoditi povrće ili druge proizvode u skladu sa svojim znanjima i vještinama i isporučivati iste proizvode na distribucijsku lokaciju na unaprijed dogovoren datum ili ih isporučiti na svoja poljoprivredna gospodarstva. To je glavna sastavnica sustava koji se temelji na podjeli rizika. Drugim riječima, potrošači će dobiti manji broj određenih proizvoda ili veći broj drugih proizvoda, u skladu s karakteristikama određene proizvodne godine.

U Italiji se u zakonodavni okvir promiču i društvene potrošačke skupine. U Hrvatskoj, Grupe Solidarne Razmjene - GSR dobro funkcionira u praksi. U Češkoj, društvo s ograničenom odgovornošću Polopo ⁸⁷ prodaje lokalne i organske proizvode, a Lokalmart d.o.o ⁸⁸ bavi se prodajom proizvoda malih i srednjih poljoprivrednika širom Češke, u skladu s francuskim sustavom nazvanim La Ruche qui dit Oui (doslovno "košnica koja kaže da"). To je kanal prodaje u zajednici, u kojem organizator prikuplja narudžbe i isporučuje proizvode na mjestu isporuke, s maržom od 7,5%. Važna značajka sustava je da ne nastaju troškovi skladištenja, operativni troškovi se svode na minimum i to je razlog zašto se može prodavati po niskim cijenama.

- d) Prodaja inovativnim načinima:** inovacije mogu biti tehnološke prirode (automati za prodaju lokalnih proizvoda) ili društvene prirode (npr. alternativni kanali ili metode organizacije tržišta). U velikom broju slučajeva predane društvene organizacije i fizičke osobe naporno rade na organizaciji tržišta lokalnih proizvoda, a organizacija i kontrola zahtijevaju mnogo vremena i truda. Zanimljiv primjer je poslovanje Montevarchija ⁸⁹ na tržištu Italije, gdje poljoprivrednici i tržište sklapaju ugovor o opskrbi i određuju vrstu, količinu i kvalitetu proizvoda koji će se prodavati. Kontrolu vrši samo tržište. Posebni ugovori definiraju raspon proizvoda koji se smatraju lokalnim proizvodima. Poljoprivrednici pomažu održavanju tržišta pružajući 10-15% svojih prihoda. Tržište posluje s jednom blagajnom, a poljoprivrednik, tj. proizvođač izdaje vaučer(bon) s bar kodom. Podaci o prodaji prikupljaju se korištenjem posebnog softvera, kojim se vodi računovodstvo i omogućava izračun ostvarenih prihoda poljoprivrednika, u skladu s količinom prodanih proizvoda. Također postoji i mogućnost prerade hrane na tržištu, organiziranja kulturnih događanja, prezentacija, treninga i događaja povezanih sa životom na selu.

Jedno od najočitijih zakonskih rješenja koja omogućuju pristup tržištima uključuje zakone koji poljoprivrednicima dopuštaju prodaju proizvoda drugih poljoprivrednika u manjoj mjeri, bez da se takva djelatnost smatra trgovačkim poduzećem. Imamo primjere iz Hrvatske, Austrije, Italije i Francuske. Još jedno posebno zakonsko rješenje u skladu s propisima je poseban uobičajeni oblik prodaje za poljoprivrednike što je slučaj u Francuskoj, Italiji i Austriji.

Dobri primjeri iz raznih zemalja

III.3.1 Austrija

Jedna u nizu sjajnih prodajnih opcija koja potiče suradnju su poljoprivredne trgovine (Bauernladen-Gemeinsamer Verkauf) u Austriji. U praksi označavaju suradnju malih gospodarstava. Prema članku 1175. Građanskog zakonika ⁹⁰, ovaj oblik suradnje nema pravnu osobnost, već je civilno-pravno partnerstvo ili sukladno Zakonu o udrugama djeluje u obliku udruge⁹¹. Obnašanje radne dozvole ili upis u bilo koji registar nije potrebno. Prema Zakonu o PDV-u⁹², takvo zajedničko prodajno mjesto ima kvazi-pravnu osobnost. U osnovi, ulaganje kapitala, financijskog doprinosa ili rada za zajedničku korist. Važno je da fakture na prodanim proizvodima sadrže naziv i porezni broj poljoprivrednika koji je proizveo proizvod, a poljoprivrednici naizmjenice prodaju svoje proizvode.

III.3.2 Francuska

Način definicije poljoprivredne djelatnosti u Francuskoj (kako je prikazano u Poglavlju V) omogućava poljoprivrednicima prodaju proizvoda drugih poljoprivrednika (osim vlastitih),

pod uvjetom da isti predstavljaju manje od 50% ukupne prodaje. U velikom broju zemalja zajednička prodaja između poljoprivrednika moguća je samo u integriranom obliku. U Francuskoj postoji niz drugih oblika suradnje, od kojih valja detaljnije opisati zajednička prodajna mjesta.

Zajednička prodajna mjesta /trgovine proizvođača u francuskom PVC-u (point de vente collectif)⁹³ mogu se provoditi u više pravnih oblika, od kojih se jedan vrlo često koristi - GIE (Groupement d'interet économique)⁹⁴ ili gospodarske interesne skupine. Svrha GIE je olakšati ili poboljšati gospodarske djelatnosti svojih članova te poboljšati i povećati njihovu učinkovitost. GIE prodaju proizvode po nabavnoj cijeni (bez kupovine proizvoda, pošto je to grupni oblik prodaje, a ne posrednički), drugim riječima, na proizvodima dobivenima od poljoprivrednika ne ostvaruju dobit, stoga su GIE izuzeti od plaćanja PDV-a. GIE-ovi fakturiraju svoj PDV poljoprivrednicima koji su tada obvezni plaćati PDV. Dakle, GIE prodaju proizvode kao „udruženje” i svojim članovima naplaćuju stvarni PDV s plaćanjem cijene proizvoda u svom mjesečnom / tromjesečnom / polugodišnjem / godišnjem računovodstvu. Minimalni broj članova je dva, bez ograničenja maksimalnog broja članova.

Zbroj „provizije”, doprinosa ili članarine članova varira. GIE mogu upotrijebiti ovu svotu za plaćanje najamnina, plaća, naknada za usluge bankovnih kartica ili za plaćanje bilo kojih drugih poljoprivrednih troškova.

Zajednička prodajna mjesta (point de vente collectif - PVC) mogu prodavati proizvode poljoprivrednika koji su članovi određenog PCV-a. Članovi donose odluku o upravljanju i pravnom obliku zajedničkog upravljanja PVC-om. PCV-i mogu biti poljoprivredne zadruge, primjer je Cuma terres d'ici en Aveyron. Proizvodi ostaju u vlasništvu poljoprivrednika sve dok se prodaju kupcima, stoga se to smatra izravnom prodajom (kratki prehrambeni lanac). PVC-i su zapravo prodajni kanali, a ne partneri. Bilo koji proizvod koji se ne proda ostaje na raspolaganju poljoprivredniku. Prodaja putem PVC-a kao izravnom vezom ostaje poljoprivredna djelatnost u porezne svrhe. Prodajne transakcije podmiruju se ugovorom koji zaključuju PCV-ovi i poljoprivrednici.

III.3.3 Italija

U mnogim talijanskim regijama doneseni su propisi za promidžbu kratkih lanaca opskrbe, koji su se uvelike odnosili na trgovačke djelatnosti. Neki primjeri uključuju:⁹⁵

- Na Sardiniji, regionalna uredba br. 1/2012 predviđa porast udjela lokalnih proizvoda u ugostiteljstvu, u Furlaniji regionalna uredba br. 4/2010 predviđa isto;
- U Furlaniji, regionalna uredba br. 4/2010 potiče prodaju lokalnih proizvoda u malim maloprodajnim trgovinama, u Laziju, uredba br. 29/2008, a u Apuliji, regionalna uredba br. 9/2009 predviđa isto;
- U Laziju, regionalna uredba br. 29/2008 pruža pravila o internetskoj prodaji, stvarajući grupu prodavača koja djeluje slično grupi potrošača.

U Italiji će se istaknuti Filiera corta i GAS inicijative kao jedinstvene dobre prakse.

U okviru **Filiera corta** u posljednje vrijeme ima sve veći priljev potrošačkih pokreta koji žele povratiti značaj poljoprivredne proizvodnje, prerade i podrijetla s ciljem skraćivanja lanca opskrbe hranom, što će osigurati očuvanje lokalnih vrijednosti, kao i odgovornu, društveno utemeljenu proizvodnju koja štiti prirodne vrijednosti

Kao odgovor na taj pokret, regija Toskana uvela je mjeru 5.3.3.2.1. (Misure intese a migliorare la qualità della vita nelle zone rurali) tijekom programskog razdoblja Programa ruralnog

razvoja 2007.-2013., odobravanjem financijskih sredstava za poticanje tržišta poljoprivrednika u ruralnim i slabije razvijenim područjima.

Drugi institucionalni oblik subvencija utvrđen je u DGRT-u 335/2007 (uredba regionalne vlade Toskane) o Filiera corta - Rete regionale per la valorizzazione dei prodotti agricoli toscani, tj. kratkom lancu opskrbe hranom - Regionalna mreža za unapređenje toskanskih poljoprivrednih proizvoda. Ovo je toskanski regionalni projekt koji je dao ogroman doprinos lancu opskrbe hranom u Toskani. Bilo je nekoliko poziva na unapređenje kratkih lanaca opskrbe hranom tijekom 2007.-2009. Pozivi su odobravali 80% bespovratne subvencije uz uvjete da se projekt mora samofinancirati u roku od tri godine. Financiranje je omogućilo otvaranje tržišta s oko 50 lokalnih proizvođača u Montevarchiju u pokrajini Arezzo i Dal podere al palato [od farme do nepca] s 10 proizvođača u provinciji Siena koji su započeli s radom. Ovaj je program također podržao stvaranje poznatih destinacija za degustaciju ulja, sira i vina i njihovo umrežavanje u Toskani. Glavna misija projekta bila je unapređenje raznolike, tj. multifunkcionalne poljoprivredne proizvodnje održivim, tj. dugoročnim načinom. Slijedom toga, razvoj artesijske proizvodnje i agroturizma također je bio dio projekta.

Uredba filiera corta regulirala je uglavnom poljoprivrednu djelatnost pod uvjetom da takve osobe ispunjavaju uvjete za bespovratna sredstva čiji godišnji prihod ne prelazi 7000 EUR, a najmanje dvije trećine prihoda sastoji se od djelatnosti navedenih u posebnom propisu. Program je omogućio sudjelovanje poljoprivrednika individualaca, ali i grupa poljoprivrednika, uključujući prodaju proizvoda treće strane. Važan dio uredbe bio je da poljoprivrednici koji ispunjavaju gore navedene kriterije mogu prodavati svoje proizvode bez plaćanja PDV-a.

Pravni temelj naveden je u talijanskom Zakonu o usmjerenju koji je omogućavao raznolik rad seoskog gospodarstva i zajedničku prodaju poljoprivrednika pomoću zajedničkog djelovanja. Zakon o usmjerenju nije regulirao određene trgovačke djelatnosti poljoprivrednika, već je poljoprivrednika u članku 2135. Codice Civile definirao kao posebnu pravnu osobu. Zakon o usmjeravanju detaljnije je opisan u V. poglavlju.

Zakon o trgovini reguliran je na regionalnoj razini, a na lokalnoj razini u mnogim slučajevima nalazi se Italija. Ovi regionalni / lokalni propisi stvaraju povoljan regulatorni okvir u promicanju i razvoju lokalnih proizvoda, a posebno zato što se u lokalno proizvedenim proizvodima nalaze lokalni lanci opskrbe hranom, čiji je cilj većinom ravnotežno, izravno ili neizravno suprotstavljanje širenju višenacionalnih prehrambenih lanaca. To je također uvelike u skladu s politikom ruralnog razvoja ZPP-a.

Grupe solidarne razmjene GAS (Gruppi d'Acquisto Solidale) su grupe potrošačkog oblika „odozdo prema gore“, koji je također priznat Zakonom o državnom proračunu iz 2007⁹⁶, godine i definiran kao neprofitna udruga. Stvorene su s ciljem kupovine proizvode i distribuciju istih među članovima grupe, bez namjere za ostvarivanjem profita, s etičkom, društvenom solidarnošću i ciljevima održivosti okoliša. Propisi ovim skupinama omogućuju obavljanje poslova u skladu s poreznim pravilima koja se odnose na nekomercijalna poduzeća.

Izravna prodaja u javnom ili privatnom području poljoprivrednika mora se prijaviti općini prije pokretanja u mjestu prodaje i bez odobrenja za čekanje. Isti pojednostavljeni postupak primjenjuje se na putujuću trgovinu (članak 27. uredba br. 5/2012)⁹⁷.

Pristup tržištima može se olakšati razrađivanjem složenih paketa usluga, a jedno od sredstava je agroturizam. U skladu s Uredbom br. 228/2000⁹⁸, poljoprivrednici koji pružaju poljoprivredne usluge moraju sudjelovati na regionalnom tečaju koji sudionicima po završetku tečaja pružaju certifikat. Zdravstvene i higijenske potrebe za objekte i opremu koja se koristi za poljoprivredne djelatnosti određuju i regije. Zahtjevi uzimaju u obzir karakteristike objekata i krajolika, veličinu i visinu interijera prostorijska, te karakteristike djelatnosti koje bi se u njima

trebale obavljati. Nadležno tijelo za higijenu razmatra raznolikost djelatnosti, ograničenu količinu proizvedenih proizvoda, tradicionalne metode prerade i preradu vlastito proizvedenih poljoprivrednih proizvoda kod postavljanja zahtjeva i provođenja kontrole. U tom području djelovanja može se osigurati smještaj za najviše 10 osoba, a kuhinja poljoprivrednika se može koristiti i za pripremu jela za najviše 10 osoba.

III.3.4 Rumunjska

Prema članku 13. uredbe br.145/2014 ⁹⁹, 40% komercijalnih površina (odnosi se na maloprodaju i veleprodaju) mora biti rezervirano za lokalne poljoprivrednike (one koji dobivaju certifikat za male poljoprivrednike).

Trgovci koji ostvaruju ili premašuju promet od 2 milijuna EUR moraju isporučiti najmanje 51% određenih proizvoda, tj. mesnih proizvoda, jaja, povrća, voća (osim tropskog voća) iz kratkog lanca hrane ¹⁰⁰. 15. veljače 2017. Europska komisija pokrenula je postupak za povredu zakona pod brojem 20162148, jer prema njenom mišljenju ova uredba povređuje zakonodavstvo EU derogirajući načelo slobodnog kretanja robe. ¹⁰¹. Prema stranicama Europske komisije o postupcima za kršenje prava slučaj je trenutno aktivan. ¹⁰².

III.4 Zajedničko djelovanje za lokalnu i tradicionalnu hranu

Geografske, oznake podrijetla i tradicionalne posebne oznake proizvoda temeljene na zakonodavstvu EU ¹⁰³ jasno navode i osiguravaju povezivanje proizvoda s određenim područjima kao i njihovu jedinstvenost u bilo kojoj državi članici.

U nekim se državama članicama te geografske oznake primjetno primjenjuju u prometu lokalnih proizvoda, a u drugim se državama primjenjuju nešto manje. EU vodi zajedničko mjesto za registraciju (DOOR) ¹⁰⁴, koje prikazuje raspon proizvoda i trenutno registrirane proizvode koji su države članice registrirale.

Slika 2: Geografske oznake, oznake podrijetla i tradicionalne oznake proizvoda

Izvor:

https://en.wikipedia.org/wiki/Geographical_indications_and_traditional_specialities_in_the_European_Union

Određeni propisi EU koji se odnose na proizvode s tradicionalnim obilježjima nameću uvjete pod kojima države članice mogu dopustiti određene prilagodbe higijenskih zakonskih zahtjeva. U svrhu kreiranja proizvoda s tradicionalnim obilježjima, u određenim slučajevima potrebno je formulirati fleksibilnija pravila koja odgovaraju pravilima primjenjivim na objekte u regijama koji podliježu geografskim ograničenjima, pod uvjetom da ne ugrožavaju higijenu i sigurnost hrane. Nakon identifikacije ekonomskih problema i osjetljivosti, zagađenja okoliša, društvenih

tenzija i nejednakosti uzrokovanih ekonomskom krizom, u Europskoj uniji su razvojne inicijative i podržavajuće zakonodavstvo pored razvoja ekonomije postupno postali temeljni pokretači promjena koje se usmjeravaju na rješavanje društvenih i ekoloških problema.

Države članice i subjekti suradnje su manje ili više uspješni u olakšavanju pristupa lokalnim i regionalnim proizvodima uvođenjem nacionalnih žigova i oznaka.

U **Češkoj** je razvijen logotip i web stranica za regionalne proizvode.¹⁰⁵

Na sjevernom otoku **Nizozemske**, uvođenje oznake certifikata kvalitete „Waddengold“ pokazalo se uspjehom. U **Španjolskoj, Valencija**, uspostavljen je sustav sudjelovanja za certificiranje i podizanje svijesti o agroekološkim proizvodima, dok je u Francuskoj projektom URGENCI¹⁰⁶ kreiran sustav certificiranja od strane zajednice.

U **Austriji** postoji slogan „novo organsko je regionalno“ kako tvrde stručnjaci AMA u Austriji. To se očituje i višom cijenom proizvoda koja promiče ekonomsku održivost, a oznake koje potvrđuju regionalno obilježje proizvoda također promoviraju pristup tržištima.

Genuss Region (regija okusa) je prvi složeni nacionalni program u **Austriji**. 2005. godine austrijsko Ministarstvo poljoprivrede i AMA Marketing GmbH kreirali su kolekciju i oznaku po uzoru na francuski Euroterroirs. Sustav trenutno pokriva proizvode iz 120 regija. Pod regijama se podrazumijevaju zemlje i naselja oko određenog poljoprivrednika te proizvodi u rasponu od 50-100 km. Prema sustavu kriterija, proizvod mora biti proizveden iz asortimana proizvoda s metodama proizvodnje i tradicija karakterističnih za regiju, sirovine se moraju proizvoditi lokalno, a prerada i kvaliteta proizvoda moraju biti viši (u skladu sa standardom). Proizvodi moraju biti odgovarajuće kvalitete prema trenutnim AMA oznakama i geografskim oznakama EU. Daljnji zahtjev uključuje i redovito održavanje državnih događaja organiziranih za te proizvode. Nakon početka rada, članovi (poljoprivrednici, prehrambena poduzeća i pružatelji turističkih usluga) moraju sudjelovati u tri tečaja za olakšavanje suradnje i za izgradnju branda. Seminari će obuhvaćati ocjenu asortimana proizvoda koje je regija sposobna proizvesti prema kvaliteti i količini, prodajnim kanalima i ciljevima koje želi postići. Oni stvaraju poslovni koncept i plan djelovanja, koji također uključuje marketinške akcije.

U 2008¹⁰⁷, zakonodavno tijelo regije Veneto (**Italija**) donijelo je pravilo o „**proizvodima nula km**“, što se odnosi na kratku udaljenost između mjesta proizvodnje i konzumacije proizvoda. Uredba široko podupire očuvanje „nula km proizvoda“, a također daje i zakonske osnove za plasiranje na tržište i potrošnju „proizvoda nula km“ te informiranje potrošača o njihovom podrijetlu, karakteristikama i cijeni. Također utvrđuje pravila o pružanju potpore njihovoj opskrbi privatnim i javnim ugostiteljstvom s ciljem promicanja prodaje između poljoprivrednika i potrošača. Definirani su pojmovi „kvalitetni proizvodi“, „tradicionalni proizvodi“, „sezonski proizvodi“, a također su određeni i propisi koji se odnose na ekološki održive proizvode.

Program je dio poticajnih propisa kako bi se osigurala upotreba „nultih kilometara proizvoda“ u javnom ugostiteljstvu, koji ujedno služi i kao kriterij za odabir kod procjene ponuda.

Općine sada mogu propisati da 15% tržišnih površina mora biti rezervirano za poljoprivrednike koji se bave izravnom prodajom potrošačima. Nadalje, planovi za zoniranje lokalnog područja moraju propisati područja za rad na lokalnom tržištu poljoprivrednika.

Članak 5. uredbe omogućava korištenje posebnog logotipa za promociju svojih lokalnih proizvoda poduzećima koja su uključena u regionalni opseg poslovanja s 30% prihoda od prodaje tih proizvoda.

Donošenju uredbe prethodio je društveni pokret na čelu s udrugom poljoprivrednika Coldiretti, koja je formulirala plan uredbe, koji je zatim podnesen peticijom, s 25.000 potpisa u prilog i

potražnjom za usvajanje uredbe. Plan je u osnovi propisao da 50% sirovina koje se koriste u javnoj prehrani, bolnicama i drugim subjektima financiranim javnim sredstvima mora biti lokalni proizvod.

Zakonodavstvo u Rumunjskoj u skladu s tradicionalnim proizvodima promiče uporabu lokalnih sirovina i tradicionalnih metoda.

Postoji velik broj propisa kojima se osigurava pristup tržištima proizvoda lokalnih poljoprivrednika. Takvi propisi uključuju propis koji regulira tradicionalni proizvod¹⁰⁸ i definira termin sirovina proizvedenih na lokalnoj razini. Daljnji propisi uključuju propise koji propisuju prodaju lokalnih proizvoda maloprodajnih trgovina. Drugi oblik pomoći je dostupnost pojednostavljenog administrativnog opterećenja i povlaštene porezne stope za pokretanje novih poduzeća. Rumunjska uredba također definira ograničenje količine pod kojom se proizvod tretira kao tradicionalan. Kapacitet proizvodnje - s obzirom na 365 dana u godini - ne smije premašiti prosječnu dnevnu količinu od 150 kg / litara za certificirani proizvod, s ograničenjem od 400 kg dnevno (osim za proizvodnju kruha i tradicionalnih pekarskih proizvoda - koji ne smije prelaziti prosječne količine od 300 kg na dan kao certificirani tradicionalni proizvod i ne više od 800 kg na dan kao certificirani tradicionalni proizvodi).

III.5 Fleksibilnost higijenskih propisa

U državama članicama koje su se nedavno pridružile Europskoj uniji uvedene su prestroge uredbe (većinom zasnovane na pogrešnim tumačenjima EU propisa) za mala poljoprivredna gospodarstva te mala poljoprivredna i prehrambena poduzeća. Kao rezultat toga, mnogi su bili prisiljeni odustati od svojih djelatnosti. No zbog promjena u potrošačkim navikama i drugih gospodarskih i društvenih razvijanja, u porastu je potražnja za domaćim proizvodima, za zanatskim prehrambenim proizvodima s malih gospodarstava i drugim proizvodima s malih, ekološki održivih poljoprivrednih gospodarstava. Stoga je važno bolje sagledati detaljne mjere propisa koji utječu na ta područja radi promicanja djelatnosti tih skupina.

Postoje opcije koje omogućuju fleksibilnost zakonodavstva Europske unije o sigurnosti hrane, higijenskoj sigurnosti, ali o njima se malo zna, iako je Europska komisija za države članice kreirala smjernice za olakšavanje primjene fleksibilnih opcija. Prvo ćemo sažeti fleksibilne mogućnosti regulacije higijene u uvodu (detaljnije nego inače) tako što ćemo iz pravila i smjernica EU izvesti dijelove namijenjene očuvanju proizvodnje malih, marginalnih, lokaliziranih proizvoda i tradicionalne proizvodnje i prerade hrane.

Osnovni uvjeti za primjenu fleksibilnih pravila djelatnosti

- djelatnost će biti povremena;
- proizvodit će se proizvodi u malim količinama koji će biti marginalni.

Općenito, zakonodavstvo EU-a o higijenskim zahtjevima za hranu iznosi da se hrana proizvedena u skladu s Uredbom (EZ) br. 178/2002¹⁰⁹ i Uredbom (EZ) br. 852/2004¹¹⁰ a za određene životinjske proizvode Uredbom (EZ) br. 853 / 2004¹¹¹ te Uredbom (EZ) br. 1169/2011¹¹², ili plasirana na tržište u skladu s navedenim uredbama u Uniji smatra sigurnom.

Glavni zaključci **Uredbe (EZ) br. 178/2002** o utvrđivanju općih načela i zahtjeva zakona o hrani su sljedeći:

- Izraz „hrana“ uključuje piće, žvakaće gume i bilo koje tvari, uključujući vodu koji su s namjerom dodani u procesu proizvodnje, prerade ili obrade.
- Nesigurna hrana ne može se plasirati na tržište.¹¹³

Važno je da Prilog Uredbe sadrži definicije osnovnih pojmova, primjerice onoga što se smatra hranom (uključujući i neprofitne tvrtke) ili onoga što se smatra maloprodajom (uključujući i ugostiteljstvo).

Uredba (EZ) br. 852/2004 također utvrđuje niz važnih osnovnih životnih higijenskih definicija, uključujući ono što se smatra „primarnim proizvodom“ i što je „prerađeni proizvod“.

Uredbom se predviđaju i olakšice. Regulatorne olakšice su između ostalog opravdane kada postoji izravna veza između poljoprivrednika i potrošača, tj. gdje se prehrambeni lanac značajno skraćuje, tako da se prodaja odvija u kratkom lancu opskrbe hranom. Ostali aspekti i uvjeti za izuzeća mogu biti: male količine, marginalna, lokalizirana i ograničena djelatnost.

Prema smjernicama o provedbi određenih uredbi (EZ) br. 852/2004 o higijeni namirnica:¹¹⁴ pojam „malih količina“ općenito uključuje **izravnu prodaju** poljoprivrednika krajnjem potrošaču (npr. s farme ili s lokalnog tržišta) ili izravnu prodaju u lokalnim maloprodajnim trgovinama i lokalnim restoranima za krajnje korisnike.

U Preambuli Uredbe navedena su načela **tradicije i fleksibilnosti**, koja su u skladu s ciljevima Unije u pogledu kulturne raznolikosti.

- Prema uvodnoj izjavi (16), fleksibilnost je prikladna za omogućavanje kontinuiranog korištenja **tradicionalnih metoda** u bilo kojoj fazi proizvodnje, prerade ili distribucije hrane i u odnosu na strukturne potrebe objekata. Fleksibilnost je posebno važna za regije s određenim geografskim ograničenjima.

Uredba (EZ) br. 852/2004 (i Uredba (EZ) br. 853/2004), između ostalog navode da se iste ne primjenjuju u sljedećim slučajevima:¹¹⁵

- (a) „*primarna proizvodnja za privatnu, domaću upotrebu;*“
- (b) „*domaća priprema, rukovanje ili skladištenje hrane za privatnu domaću potrošnju;*“
- (c) „*neposredna opskrba poljoprivrednika malim količinama primarnih proizvoda krajnjem potrošaču ili lokalnim maloprodajnim objektima za opskrbu krajnjeg potrošača.*“

Prema dokumentu sa smjernicama Uredbe (EZ) br. 852/2004, se ne primjenjuju na povremenu proizvodnju i odredbe: „*Netko tko rukuje, priprema, sprema ili poslužuje hranu povremeno i u manjem opsegu (npr. crkva, škola ili seoski sajam i druga događanja, poput organiziranih dobrotvornih organizacija koje uključuju pojedine volontere u kojima se hrana povremeno priprema) ne mogu se smatrati „poduzetništvom“ i stoga ne podliježu zahtjevima zakonodavstva Zajednice o higijeni.*“

Poglavlje III. Priloga II. Uredbe (EZ) br. 852/2004 pruža pojednostavljene uvjete zahtjeva za pokretne i / ili privremene prostore (poput trgovina, tržnica, mobilnih prodajnih vozila), prostore koji se primarno koriste, poput privatne kuće, ali gdje se hrana redovito priprema radi plasmana na tržište, uključujući i prodajne automate. U prilogu se navodi da proizvođači u privatnim kućama moraju poštivati Prilog I Uredbe općih higijenskih odredbi za primarnu proizvodnju i s njima povezanih operacija.

Evidencija će se voditi:

Za proizvode životinjskog podrijetla, hrane za životinje, pojave bolesti kod životinja, veterinarskih lijekova, liječenja, rezultata svih analiza provedenih na uzorcima uzetim sa životinja.

U slučaju biljnih proizvoda vodi se posebna evidencija sredstava za zaštitu bilja.

Poglavlja V – XII primjenjuju se kao i poglavlje IV u slučaju prijevoza (iako se Poglavlja I i II NE PRIMJENJUJU). Poglavlje III navodi:

- u najvećoj mogućoj mjeri treba spriječiti kontaminaciju od strane životinja i štetočina (npr. korištenjem mreža protiv komaraca);
- posebno i prema potrebi:
 - a) „moraju biti dostupni odgovarajući objekti za održavanje odgovarajuće osobne higijene (uključujući prostore za higijensko pranje i sušenje ruku, higijenske sanitarne uređaje i svlačionice)”. To znači da osobe koje nose kontaminiranu odjeću ne ulaze na mjesto proizvodnje hrane. Nema potrebe za svlačionicom - hodnik se može koristiti za presvlačenje.
 - b) „površine u dodiru s hranom moraju biti u dobrom stanju radi lakšeg čišćenja i dezinfekcije ako to situacija zahtijeva. To će zahtijevati upotrebu glatkih, perivih, antikorozijskih i netoksičnih materijala, osim ako subjekti koji rade s hranom mogu nadležnom tijelu dokazati da su drugi korišteni materijali prikladni “. Prema tome, rješenja koja su se tradicijom dokazala kao sigurna trebaju se smatrati sigurnima. Tako čiste, prirodne drvene posude ili drveni alati također mogu biti odgovarajući. Korištenje kipuće vode je također prikladan način dezinfekcije, na mjestima gdje je to dokazana praksa.
 - c) moguće je odrediti jedno područje ili nekoliko prostorija u određenom vremenskom razdoblju za čišćenje i pripremu hrane kada se hrana proizvodi u malim količinama, u prostorijama koje se primarno koriste kao privatna kuća, korištenjem određenih alata (vremenska ili prostorna odvojenost također može biti prikladna).
 - d) Pranje se mora vršiti korištenjem pitke vode i „mora se osigurati odgovarajuća opskrba toplom i / ili hladnom pitkom vodom”. Ako je potrebno, vruća voda se može dobiti zagrijavanjem.
 - e) „moraju biti dostupni odgovarajući uređaji i / ili uređaji za higijensko skladištenje i odlaganje opasnih i / ili nejestivih tvari i otpada (bilo tekućih ili čvrstih)”. Moguće je i potpisivanje ad hoc ugovora s pružateljem usluga. Kada postoji takav „opasan” otpad, pružatelj usluge će isti odvesti na odgovarajuće mjesto koristeći odgovarajuće vozilo za prijevoz.
 - f) „moraju biti dostupni odgovarajući objekti i / ili uređaji za održavanje i nadzor odgovarajućih temperatura hrane” Također je moguće pohraniti hranu na prikladnoj temperaturi u hladnjaku za kućanstvo ili u spremnik za hranu, ako je potrebno hlađenje. Potreba za zasebnim hladnjakom ovisit će o količini hrane i proizvodu. Praćenje temperature može se vršiti i snimanjem samo neprikladnih prilika (nestanak struje, kvarovi).
 - g) „prehrambene namirnice moraju biti smještene tako da se izbjegne rizik od onečišćenja, koliko je to razumno moguće”. Primjerice, ne stavljajte gotov proizvod, (čak ni u posudama), izravno na zemlju (ispod njega moraju biti police ili palete. Isto tako, izbjegavajte doticaj s prašinom).

Dobra higijenska praksa (GHP) regulira osnovne okolišne i radne uvjete, a na temelju toga HACCP se zalaže za nadzor visoko rizičnih točaka. Prema uvodnoj izjavi (15) Uredbe, kod određenih prehrambenih proizvoda nije moguće identificirati kritične kontrolne točke. U takvim slučajevima dobra higijenska praksa može zamijeniti nadzor kritičnih kontrolnih

točaka; što znači da ako ne postoji kritična točka (CCP) za GHP aktivnost, nije potrebno koristiti HACCP sustav, on se zamjenjuje dobrim higijenskim smjernicama. U skladu s člankom 8., države članice mogu izraditi vodiče dobre higijenske prakse na državnoj razini, u koje će biti uključena odgovarajuća skupina proizvođača.

Uredba (EZ) br. 853/2004 o utvrđivanju posebnih higijenskih pravila o higijeni hrane ne bi se trebala primjenjivati niti na primarnu proizvodnju za privatnu upotrebu u domaćinstvu. Ova se Uredba ne bi trebala primjenjivati¹¹⁶ (ali se Uredba (EZ) br. 852/2004) primjenjuje na

- hranu biljnog podrijetla, - takvi proizvodni pogoni ne moraju imati odobrenje (registracija je dovoljna);
- hranu koja sadrži proizvode biljnog podrijetla i prerađene proizvode životinjskog podrijetla;
- izravnu opskrbu proizvođača, malih količina mesa peradi i dvojezubaca zaklanih na farmi krajnjeg potrošača ili lokalnim maloprodajnim objektima koji takvo meso isporučuju krajnjem potrošaču kao svježe meso;
- opskrba na malo i izravno prema krajnjem potrošaču¹¹⁷. *Kako maloprodaja (aktivnosti koje uključuju direktnu prodaju ili opskrbu hranom životinjskog podrijetla krajnjem potrošaču) nije obuhvaćena područjem primjene Uredbe (EZ) br. 853/2004, odobrenje maloprodajnih objekata prema toj Uredbi nije potrebno.*¹¹⁸ Izraz „maloprodaja“ označava „aktivnosti koje uključuju direktnu prodaju ili opskrbu hranom životinjskog podrijetla krajnjem potrošaču“. U skladu s tim, pojam „aktivnosti“ uključuje preradu (npr. priprema pekarskih proizvoda koji sadrže proizvode životinjskog podrijetla, pripremu mesnih proizvoda u lokalnoj mesnici) na mjestu prodaje krajnjem potrošaču.¹¹⁹

Ova bi se Uredba općenito trebala primjenjivati na veletrgovinske djelatnosti (to jest, kada maloprodajni objekt djeluje s ciljem isporuke hrane životinjskog podrijetla u drugi objekt).¹²⁰ Uredba se ne primjenjuje ako je opskrba hranom životinjskog podrijetla od strane maloprodajnog objekta u drugom maloprodajnom objektu u skladu s nacionalnim zakonodavstvom **marginalna, lokalizirana** i ograničena djelatnost.

U dokumentu sa Smjernicama o Uredbi (EZ) br. 853/2004 također se navodi da bi „**marginalno**“ trebalo obuhvaćati **pojam malih količina, tj. „marginalne, lokalizirane i ograničene maloprodaje“**, jer se njihovim maloprodajnim proizvodima prema krajnjim kupcima zapravo trguje na lokalnoj razini. Dakle, oni se ne bave trgovinom na dugim relacijama što zahtijeva veću pažnju i nadzor, posebno što se tiče prometa i uvjeta hladnih lanaca.¹²¹

Prema poglavlju 3.5. smjernica o Uredbi (EZ) br. 852/2004:

- primarni proizvodi mogu se prerađivati na farmi (npr. sirovo mlijeko se prerađuje u sir), ali ti postupci spadaju izvan djelatnosti opisanih kao primarna proizvodnja, smatraju se preradom, a kao proizvodi životinjskog podrijetla podliježu Uredbi (EZ) br. 853/2004.
- Međutim, što se tiče proizvodnje sira na farmama, dokument sa smjernicama napominje da „*Uredba (EZ) br. 853/2004 općenito isključuje maloprodaju (tj. rukovanje i / ili preradu hrane i skladištenje hrane na mjestu prodaje ili isporuke krajnjem potrošaču) iz svoga djelokruga. To znači da prilikom proizvodnje i prodaje sira u cijelosti na farmi ili na lokalnom tržištu (npr. tjedno tržište, tržište poljoprivrednika itd.) krajnjim potrošačima, ove se djelatnosti mogu provoditi prema odgovarajućim zahtjevima utvrđenim u Uredbi (EZ) br. 852/2004, posebno u Prilogu II, a da pritom ne moraju biti u skladu sa zahtjevima Uredbe (EZ) br. 853/2004, osim zahtjeva za sirovo mlijeko.*“

Recital (12) u preambuli Uredbe (EU) br. 853/2004 navodi da su "**Zahtjevi Uredbe (EU) br. 852/2004 (6) dovoljni za osiguranje sigurnosti hrane u objektima koji obavljaju maloprodajne djelatnosti koje uključuju izravnu prodaju ili opskrbu hranom životinjskog podrijetla krajnjem potrošaču.**"

U dokumentu Smjernice o Uredbi (EZ) br. 853/2004 se navodi da na poljoprivrednom gospodarstvu ne treba osnivati objekt za preradu proizvoda životinjskog podrijetla.¹²²

Iz dosad predstavljenih pravnih načela, propisa i dokumenata s uputama jasno je da je mala proizvodnja, tj. granična i lokalizirana maloprodaja dopuštena prema zakonu EU i pojednostavljenim higijenskim pravilima. Ipak, čak i kod lokalizirane, izravne prodaje i malim količinama, olakšice ne bi trebale biti izuzete od praćenja i određenih pravila o označavanju s ciljem zaštite potrošača.

Uredba (EU) br. 1169/2011 o pružanju informacija o hrani potrošačima¹²³ navodi da takve informacije **ne mogu biti zavaravajuće**. Uredba predviđa informacije, pretpostavke ili označavanje, obvezne informacije i određene zahtjeve koji se odnose na određene proizvode te navodi i alergene. Nazivi pojedinih namirnica također mogu biti pogrešni. Pekmez i marmelada nemaju drugačije nazive bez razloga.

Što se tiče pravila o higijeni hrane, postoji još jedan važan dokument, a to je Codex Alimentarius¹²⁴, zbirka međunarodnih prehrambenih standarda, smjernica i kodeksa koji doprinose sigurnosti, kvaliteti i pravednosti međunarodne trgovine hranom koju je usvojila Komisija Codex Alimentarius. Komisija, poznata i kao CAC, središnji je dio zajedničkog programa prehrambenih standarda FAO/WHO, a osnovali su je FAO i WHO radi zaštite zdravlja potrošača i promicanja pravedne prakse trgovine hranom. Potrošači moraju vjerovati sigurnosti i kvaliteti prehrambenih proizvoda koje kupuju. Codex Alimentarius uključuje odredbe o higijeni hrane, aditivima u hrani, ostacima pesticida i veterinarskih lijekova, onečišćenja, označavanju i prezentaciji, metodama analize i uzorkovanja, uvoznjoj i izvoznjoj inspekciji i certificiranju.

EU regulacija higijene hrane omogućava državama članicama uspostavu nacionalnih propisa za malu količinu i ograničenu, lokaliziranu i ograničenu proizvodnju. U sklopu Projekta BOND upoznali smo nacionalne propise nekih naših projektnih partnera, ali predstavljamo propise drugih država članica koji su nam prethodno poznati. Nadalje, u ovom poglavlju i nekim detaljnijim pravilima u Prilogu G¹²⁵ predstaviti će se češki, mađarski, norveški, poljski, portugalski, rumunjski, hrvatski, slovački i valencijski propis za mala poljoprivredna gospodarstva, kao i vodič za male poljoprivrednike u Velikoj Britaniji te francuska i hrvatska pravila kod prerade mesa.

Biljke predstavljaju blago naroda. Zbog toga su fleksibilni propisi koji se odnose na bilje koji podržavaju očuvanje tradicije ključni. Nažalost, ovo područje podliježe propisima koji se odnose na proizvodnju industrijske veličine. Među ovim propisima treba tražiti zakonske osnove očuvanja i održavanja narodnih tradicija. U tu svrhu se donja interpretacija može pokazati korisnom, a također dajemo preporuke kojima se traži fleksibilnost u mjerama i u vezi s ovim područjem.

U skladu s Uredbom 1924/2006/EC¹²⁶ o prehrambenim i zdravstvenim tvrdnjama donesenim o hrani i pićima koja se konzumiraju kao tradicionalna namirnica, podliježu odredbama koje se odnose na hranu čak i kad te namirnice (npr. čaj od šipka, sirup od bundeve, ramska krema) imaju blagotvoran utjecaj na tijelo. Drugim riječima, propisi o lijekovima ne trebaju se primjenjivati.

Uredba 1934/2006/EC¹²⁷ uklanja tvrdnje iz svoga opsega koje se tradicionalno upotrebljavaju za označavanje obilježja hrane i pića s potencijalnim utjecajem na ljudsko zdravlje, poput naziva „promicanje probave” ili „šećera protiv kašlja”.

Ako će se proizvod prodavati uz tvrdnju da ima ljekovita svojstva (npr. čaj za liječenje visokog krvnog tlaka), mora ispunjavati zahtjeve utvrđene u Uredbi br. 2001/83/EC¹²⁸ o zakonu Zajednice koji se odnosi na lijekove za ljudsku upotrebu i Uredbi 2004/24/EC¹²⁹ Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Uredbi 2001/83/EZ koja se tiče tradicionalnih biljnih lijekova.

Primijetiti ćete da Uredba 2004/24/EC ne mijenja Uredbu 2001/83/EC u smislu opsega. Područje primjene Uredbe 2001/83/EC obuhvaća lijekove proizvedene samo u industrijskoj proizvodnji. **Prema stajalištu Europske komisije¹³⁰, nije primjenjiva na zanatske proizvode malih proizvođača.**

Problem **životinjskih nusproizvoda** vrijedi spomenuti i kod vune. U Mađarskoj i Hrvatskoj, obrada vune domaćim i zanatskim metodama jedan je od tradicionalnih zanata. Takve metode uključuju izradu filca i pletenice. Na nacionalnoj radionici BOND-a u Hrvatskoj i trgovinskom eventu u Mađarskoj¹³¹ utvrđeno je da postoji prepreka koja učenicima i obiteljima brani rad s vunom koju proizvode lokalni poljoprivrednici na zanatskim sjednicama zbog industrijskih propisa koje je uvela EU. U tom je pogledu potrebno učiniti iskorak na razini EU.

Treba razjasniti da se odredbe koje se odnose na troškove i teret stjecanja dozvole prema članku 3. Uredbe **142/2011/EU**¹³² ne primjenjuju na krajnji proizvod vune. Nadalje, u tom pogledu, treba dopustiti da se ogoljena vuna i dlaka koje proizvode registrirani proizvođači od svoje stoke nakon službeno odobrenog (registriranog) drugog sustavnog tretmana - uključujući domaće pranje ili pranje/čišćenje od strane zanatske zajednice ili društvenog poduzeća - smatraju kao proizvodi koji su dostigli svoju krajnju točku i koji su stoga prikladni za izradu proizvoda od strane zajednice u tradicionalnim djelatnostima.

Sukladno Članku 10 (h) **Uredbe br. 1069/2009/EC**, ogoljena vuna materijal je u kategoriji 3. To znači da nije opasan materijal ili otpad. U skladu s Člankom 5 (2) Uredbe i odjeljkom VII Priloga XIII, derivati proizvoda, uključujući " *vunu i dlaku koja je tvornički oprana ili tretirana drugom metodom koja osigurava nepostojanje neprihvatljivih rizika* " mogu se bez ograničenja plasirati na tržište.

Jasno je da je domaće pranje metoda manjeg opsega s tradicionalno dokazanim sigurnosnim svojstvima. Tvorničko pranje nije razumno u slučajevima kada poljoprivrednik namjerava isporučiti ostriženu vunu ili dlake životinja kontrolom zajednica (posebna zanimanja ili zanatska klasa). To bi uključivalo nerazmjerni teret. Nažalost, EU još uvijek nije u mogućnosti izraziti mišljenje o tako malom pitanju pogodnom i za potrebe pružanja referenci, međutim postoji izražena potreba za smjernicama koje navode primjere fleksibilnosti i tako pomažu lokalnim vlastima u njihovom poslovanju.

Fleksibilnost u skladu s Uredbom EU 852/2004 Mađarskoj je pružala veliku mogućnost da tradicionalni proizvodi pristupe tržištima, ruralnom razvoju i ostvare dodatni prihod u nerazvijenim regijama. U tom je pogledu korisno imati pregled uredbe o odstupanjima koje su donijele neke zemlje, jer mala proizvodnja u zemljama Srednje i Istočne Europe osim ekonomskih prinosa donosi i društvene inovacije. Uz glavne fleksibilne mjere unutar EU propisa o higijeni koje navedene u gornjem tekstu, sada skrećemo pozornost na pravila higijene u BOND projektu

- koja nameću pravila na razini država članica o malim ili graničnim količinama za proizvođače, i
- kad zajednička prerađivačka jedinica olakšava suradnju između proizvođača.

Fleksibilnost higijenskih propisa iz nekih zemalja

III.5.1 Češka

Češka također vidi pokretanje postupaka čiji je cilj omogućiti malim poljoprivrednicima pristup tržištu, fleksibilnim propisima o higijeni. Članak 27. (a) Zakona o zdravlju životinja¹³³ i uvedenih propisa o higijeni za životinjske proizvode od Ministarstva poljoprivrede¹³⁴ postigao je ovaj cilj postavljanjem fleksibilnog skupa zahtjeva u odnosu na tržišta poljoprivrednika i prodaju s poljoprivrednih gospodarstava. Na ovaj način, mali i srednji poljoprivrednici mogu izravno potrošačima i lokalnim malim pružateljima usluga (lokalne trgovine priznate zakonom kao male i lokalne prirode) prodavati proizvode u unaprijed određenoj količini.

Tijekom istraživanja, BOND partneri su utvrdili da je obveza ishoda licence za prodaju prerađenih prehrambenih proizvoda problem i da ne postoje fleksibilni sanitarni zahtjevi za mala i srednja poduzeća ili one koji namjeravaju prodati svoje prerađene proizvode (pekmez, kolače, itd.), a za takvu prodaju postoje stroga geografska ograničenja.

U smislu fleksibilnih izraza definirani su termini maksimalne količine prodaje, kako slijedi:

- svježa perad: 2000 životinja / godina, ili 10 životinja tjedno
- svježa zečeta, max. 10 životinja tjedno
- jelen: može se prodati 30% od količine koju lovac godišnje ustrijeli
- svježe mlijeko: može se prodati krajnjim potrošačima, za uobičajenu dnevnu potrošnju u domaćinstvu
- svježa jaja; 60 komada po kupcu i maksimalno 60 komada svaki tjedan za lokalne pružatelje usluga.
- pčelinji proizvodi; 2 tona godišnje za krajnje potrošače ili lokalne pružatelje usluga.

III.5.2 Hrvatska

Za razliku od mnogih Država članica, primjenjuje se hrvatski zakon i koristi izraz „klaonice i postrojenja za preradu hrane malih kapaciteta“. Stvara se presedan i dobar primjer za zakon koji omogućuje malim poljoprivrednicima preradu i izravnu prodaju svojih proizvoda životinjskog podrijetla. U mnogim europskim zemalja najveća prepreka preradi mesnih proizvoda nalazi se u nedostatnim logističkim opcijama za klanje životinja. Drugim riječima, pošto je skupo graditi klaonice, poljoprivrednici mogu organizirati preradu svojih proizvoda nakon što se ti proizvodi prevoze na udaljenostima od stotine kilometara, što je poljoprivrednicima skupo ili nemoguće za daljnje poslovanje. Pružanje dozvola za pokretne ili klaonice malog kapaciteta omogućuje stvaranje brojnih malih objekata na geografskom području, omogućavajući većem broju poljoprivrednika direktan pristup tržištima. U Prilogu G.1¹³⁵ izneseni su neki detalji hrvatskih zakona koji se odnose na male klaonice, postrojenja za klanje malih kapaciteta, male centre za pakiranje jaja i pokretne klaonice, koji mogu poslužiti kao dobar primjer kojeg treba slijediti.

III.5.3 Francuska

Iz brojnih aspekata, Francuska daje dobre primjere u slučaju podrške malim poljoprivrednicima za pristup tržištima. U tom je smislu vrijedno pogledati sanitarne zahtjeve, jer se osim nadzora mogu vidjeti i razni oblici fleksibilnih izraza koji se smatraju važnim za razvoj povjerenja potrošača i sigurnosti hrane.

U Francuskoj, prerada mesa i prodaja u poljoprivrednim trgovinama¹³⁶ dozvoljeni su poljoprivrednicima koji na svom poljoprivrednom gospodarstvu nemaju odgovarajući prostor

za preradu mesa. Omogućuje zaobilaženje pogona za preradu mesa i mesnica gdje se poljoprivrednici i industrijsko meso miješaju, a zbog preprodaje se gubi izravni kontakt s poljoprivrednikom. Mnogo je puta prerađivačka jedinica poljoprivredne trgovine bolja od malih poljoprivrednih gospodarstava, a izravna prodaja iz takvih pogona osigurava da je roba svježja, a udaljenost poljoprivrednika i potrošača manja.

Proizvođačima je to od velike koristi jer tako mogu brže i lakše zadovoljiti zahtjeve potrošača. Svaki tjedan mogu pripremiti potrebne količine proizvoda s obzirom na potražnju potrošača i vremenske prilike, npr. ljeti, kad je dobro vrijeme, stvara se više mesa za roštilj. Mesari mogu preciznije obrađivati životinje bez ostataka, a kvalitetu proizvoda lakše je kontrolirati izravnom konekcijom između stranaka. Zajednička upotreba imovine i resursa rezultira nižim troškovima - u odnosu na potrebe za investiranjem u izgradnju vlastite procesne jedinice - međutim, to nije nužno jeftinije nego kada se prerada vrši po ugovoru na tradicionalan način, a osim gore navedenog, u zajedničkoj jedinici za preradu mesa moguće je prerađivati meso po volji vlasnika, za razliku od prerade na industrijskim prerađivačkim mjestima.

Proizvođač je odgovoran za opskrbu sirovinom, za donošenje menadžerskih odluka, a mesar je odgovoran za vođenje računa o higijenskim zahtjevima hrane tijekom procesa prerade i kvalitete krajnjeg proizvoda. Mesar svakodnevno obavlja operativnu organizaciju prerade jer može imati pregled svih aktivnosti, potrebe potrošača u slučaju količine i kvalitete, drugim riječima, naručuje polovinu trupova i odlučuje koja vrsta mesnih proizvoda se proizvodi.

Što se tiče financijskih obračuna, tu su dvije glavne mogućnosti:

- a) Troškovi jedinice za preradu mesa su potpuno neovisni o prihodima trgovine.
- b) Češće, prerađivačka jedinica je dio trgovine u smislu zakonskog stanja i računovodstvenih razloga. U ovom slučaju, financiranje može imati jedan od tri oblika:
 - trgovina naplaćuje fakture proizvođačima koje naplaćuju obradu cestarine, zajedno s troškovima dodatnih sastojaka,
 - proizvođači kao članovi trgovine plaćaju troškove članarine,
 - trgovina otkupljuje polovinu trupova životinja od proizvođača i troškovi su uključeni u cijenu koju plaćaju potrošači. Ovaj se posljednji slučaj ne smatra izravnom prodajom potrošačima.

Predloženi dizajn tvornice za preradu mesa je priložen u Prilogu G.2¹³⁷.

Zajednička jedinica za preradu hrane¹³⁸

U Francuskoj, suradnja u obliku kratkih lanaca hrane ima dugogodišnju tradiciju. U nerazvijenim ruralnim područjima prerada od malih proizvođača je mogućnost koja može stvoriti dodanu vrijednost, gdje proizvođači mogu izrađivati gotove ili polugotove proizvode ili gdje su sposobni isporučiti odgovarajuće proizvode za javnu prehranu.

Višenamjenske poljoprivredne djelatnosti zahtijevaju nove sposobnosti u pogledu tehnologije, organizacije, trgovine, upravljanja objektima i upravljanja poduzećem. Istodobno, raznolike djelatnosti doprinose razvoju poljoprivrede postajući objekti poslovanja koji osiguravaju odgovarajuće postojanje umjesto postojanja društvene prirode, čak i na razini malih proizvođača. Mogućnost djelovanja kao međusobni proizvođač hrane (na Francuskom skraćeno: ATC) omogućuje raznolik proizvodnju i sredstva za život malim proizvođačima i tradicionalnoj proizvodnji hrane, te pomaže u re-lokalizaciji lanaca opskrbe hranom, uz dostupnost lokalnih mogućnosti za preradu.

Opcija ATC-a stvorena je u projektu nazvanom ATOMIC, kojim prvenstveno upravlja CUMA. Potreba za zajedničkom obradom pojavila se u skladu s povećanjem broja i značaja REL-a, budući da je sve više malih proizvođača izrazilo potrebu za stvaranjem zajedničke prerađivačke jedinice u skladu sa higijenskim potrebama kako bi došlo do uštede. ATOMIC projekt je, dakle, stvoren za podršku proizvođačkim inovacijskim naporima na znanstvenim osnovama koji se smatra novim kako u slučaju organizacije, tako i proizvodnje.

Prema projektnom priručniku, ATC-ovi su definirani kao *“proizvodnja hrane pod zajedničkom kontrolom proizvođača, gdje proizvođači kontroliraju ili obavljaju preradu samo proizvedenih sirovina i na taj način posjeduju gotove proizvode dok se isti lokalno ne prodaju”*.

Ova definicija također daje ime inicijativi: ATC (Atelier de transformation collectif), odnosno kolektivna procesna jedinica. ATC-ovi se razlikuju od tradicionalnih prerađivačkih djelatnosti koje se obavljaju u udrugama, zasebno ili prema ugovoru, jer ova opcija omogućava poljoprivrednicima posjedovanje proizvoda u cijelom lancu hrane i preradu po svojoj želji. U praksi, ATC-ovi su slični PVC-ima (pont de vente collective ili zajedničko prodajno mjesto proizvođača na engleskom jeziku) (vidi odjeljak VI.3.2), gdje proizvođači obavljaju zajedničku prodaju, a proizvodi ostaju u vlasništvu proizvođača do kraja lanca prehrane. ATC također rješava pitanje koje je postavilo nekoliko partnera na nacionalnim radionicama o tome bi li se mali pogon za preradu hrane - veličine između malih poljoprivrednika i industrijskih razmjera – mogao izgraditi i regulirati.

ATC kriteriji uključuju:

1. ATC-ove kontrolira zajednica proizvođača koja koristi postrojenje za preradu, što također znači da početni kapital osiguravaju proizvođači, kao pojedinci, s tim da je svaki proizvođač vlasnik i korisnik postrojenja, s pravom sudjelovanja u odlučivanju. U skladu s tim, na raspolaganju je nekoliko pravnih oblika za odabir: CUMA - udruženje proizvođača za posjedovanje i korištenje strojeva (vidi Prilog C¹³⁹), SICA - zajedničko interesno udruženje poljoprivrednih proizvođača (société d'intérêt collectif agricole), koje je oblik suradnje proizvođača s karakteristikama zadruga, pod pojednostavljenim uvjetima, što rezultira stvaranjem udruga malih proizvođača, i konačno, postoji mogućnost osnivanja društva s ograničenom odgovornošću (SARL).
2. Proizvođači u ATC-u prerađuju svoje sirovine u proizvode koristeći vlastite recepte i postupke oslanjajući se na rad članova obitelji ili vlastitih zaposlenika. Proizvođači mogu odstupiti od svojih recepata u bilo kojem trenutku te ih mogu izmijeniti prema svojim željama, potrebama i povratnim informacijama potrošača. Drugim riječima, obrasci objekata koji izvide procesiju prema standardnom postupku neće se smatrati ATC-om.
3. Proizvođači proizvode proizvedene u ATC-u prodaju izravno potrošačima samo lokalno i ti se proizvodi ne smiju prodavati veletrgovcu. Iznimke uključuju ugostiteljske usluge na farmama, gdje proizvođači sami pružaju uslugu ugostiteljstva u vlastitom poljoprivrednom ugostiteljskom objektu, a njihovi se proizvodi prodaju, kuhaju i nude na prodaju u drugom zakonskom obliku poduzeća. Također se smatraju REL, budući da su partneri prisutni u postupku, u sistemu fakturiranja na pravnoj razini, no ne vrši se prava transakcija. Kolektivno, to znači da proizvođači djeluju kao proizvođači, prerađivači i trgovci proizvodima, od trenutka proizvodnje do dostizanja do potrošača. **Međutim, ako proizvođači prodaju svoje proizvode na tradicionalnim kanalima uključivanjem partnera prodaje u kanal prodaje, ta suradnja više ne može primjenjivati fleksibilne uvjete (odstupanje).** Zbog ovoga su ATC-ovi prije svega

osnovani kako bi se poljoprivrednicima omogućilo zajedničko rješavanje njihovih zadataka prerade i lokalnu prodaju na kontrolirani način, u mnogim slučajevima putem zajedničkog proizvodnog mjesta ili kuće.

Važno je napomenuti da proizvođači koji stvaraju ATC mogu odlučiti proizvoditi svoje proizvode međunarodnim markerima, ali u ovom slučaju, cijeli bi mehanizam izgubio mogućnost za korist od odstupanja.

Uredbe koje se odnose na hranu

Kako pravni oblik i poslovanje ATC-a još nije zreo, studija pripremljena u pilot projektu daje preporuke samo što se tiče higijenskih zahtjeva. Te su zahtjeve i nalaze ipak uzele u obzir francuske vlasti i one su dobile odobrenje.

Zbog sljedivosti, svaki ATC (bilo koji subjekt koji se bavi preradom hrane) mora biti registriran u Odjeljenju za društvenu koheziju i zaštitu stanovništva. (Direction départementale de la cohésion sociale et de la protection des populations (DD(CS)PP) na državnoj razini. Ovo je tijelo odgovorno za provjeru rizika higijene hrane u skladu s Uredbom br. 852/2004/EU. Zahtjevi su primjenjivi na sve članove zajednice i korisnike imovine. Za obradu proizvoda biljnog i životinjskog podrijetla vrijede drugačija pravila. U slučaju proizvoda životinjskog podrijetla, postoje francuske uredbe o higijeni hrane, generalno su tu tri razine (ne pokrivaju samo ATC).

- a) samo u slučaju izravne prodaje dovoljno je ispunjenje dokumenta CERFA 13984 izdanog od strane DD(CS)PP, no poštivanje PMS higijenskog plana je obvezno.
- b) dio proizvoda se prodaje izravno na udaljenosti od 80 km, a drugi dio putem partnera: Ovaj je slučaj također podložan registraciji kod nadležnog tijela, uz propise i ograničenja kvalitete koja se primjenjuju pod odstupanjem manjih proizvođača, ovisno o tome je li prodan 30% ili veći udio proizvoda koji se prodaje preko partnera.

1. Tablica: Količinska ograničenja prema odstupanju

Kategorija proizvoda	Tjedno ograničenje količine za prodaju	
	A - Proizvođač prodaje manje od 30% proizvoda koje je proizveo preko partnera	B - Proizvođač prodaje svoje proizvode bez ikakvih ograničenja preko partnera
Svježe meso	800 kg	250 kg
Prerađeni mesni proizvodi (gotova jela, dimljeni i sušeni mesni proizvodi)	250 kg	100 kg
Svježi riblji proizvodi (smrznuti, ohlađeni) ili prerađeni (kandirani, dimljeni ili prethodno kuhani)	250 kg	100 kg
Puževi	100 kg	30 kg
Odgovarajuća hrana iz gore navedenih proizvoda (npr. u javnoj prehrani, ugostiteljstvu)	400 porcija	150 porcija

Izvor: Mundler, Valorge (2015): Ateliers de transformation collectifs. Educagri. Dijon, Terrieux, Valorge, Mundler (2015): Les ATC en France: définition et regard d'ensemble. <https://www.agriculturepaysanne.org/files/etude-atelier-transformation-collectif-fl.pdf>

- c) Ako proizvođač prodaje svoj proizvod na drugi način osim lokalno i neizravnim putem i pomoću partnera kao što je gore opisano, moraju se poštivati odredbe koje se odnose na zahtjeve industrijske higijene sukladno Uredbi br. 853/2004/EU. (Higijenski zahtjevi primjenjivi na potonji slučaj nisu obuhvaćeni ovim izvješćem).

U projektu, Uprava za hranu i Atomska istraživači postavili su sljedeće ključne smjernice u vezi s higijenskim propisima o ATC-ima (s konzultacijama koje su još bile u tijeku 2015. godine kada je knjiga napisana).

U slučaju organizacije i odgovornosti proizvođača, na raspolaganju su sljedeće opcije.

- ATC može imati zasebnu dozvolu (uz odstupanje za male proizvođače), drugim riječima, svaki proizvođač koji obrađuje vlastite proizvode mora imati zasebnu dozvolu za odstupanje (koja omogućava preradu pod dozvolom malog proizvođača prema fleksibilnim pravilima higijene);
- ATC može imati i zajedničko odstupanje izdano u ime ATC-a kao zajednice. U ovom slučaju, proizvođači imaju koristi od uvjeta odstupanja koji su dodijeljeni malim proizvođačima / malim objektima, mogu izravno prodavati svoje proizvode lokalno i dobiti izuzeće ishoda daljnjih licenci ili dozvola.

U drugom slučaju, tj. u slučaju posjedovanja zajedničke dozvole, treba se imenovati odgovorna osoba za poštovanje pravila higijene, u obliku člana ili zaposlenika organizacije. Ova će osoba biti odgovorna za poštivanje propisa od strane svih članova organizacije, a pravilni higijenski uvjeti prevladavat će čak i kada je ta osoba izvan prostorije. Ako proizvođač preuzme tu ulogu, postojat će potreba za grupnom kohezijom. Ako ju preuzme zaposlenik odgovarajuće kvalifikacije, po izlasku iz organizacije mora se odmah ugovoriti njegov zamjenik, inače objekt gubi dozvolu za rad.

U slučajevima kada svi proizvođači imaju svoje zasebne dozvole i žele prerađivati pod takvom dozvolom, potrebno je uložiti napore kako bi se spriječilo miješanje dozvola različitih razina. To znači da proizvođači koji imaju dozvolu za izravnu prodaju i oni koji imaju dozvolu za prodaju svojih proizvoda preko partnera se ne mogu nikada susresti unutar pogona.

ATC-ovi uvijek moraju pripremiti generalni sanitarni plan (le plan de maitrîse sanitaire PMS) kako bi se spriječilo da se rizici materijaliziraju u svakoj metodi obrade i prema (neobvezujućoj i visoko preporučenoj) internoj odredbi koji definira prava i obveze članova. Uz gore navedeno, proizvođači moraju biti svjesni pravila koja se odnose na prijevoz sirovina. Svaki prerađivač mora imati PMS na svom mjestu, bilo da se bavi preradom povrća ili voća u manjim količinama ili prodajom mesa ili mliječnih proizvoda, bilo izravno ili preko partnera, u skladu s posebnim ograničenjima količine.

PMS-ovi uključuju tri razine koje proizvođači moraju slijediti:

- prije svega dobra sanitarna praksa: proizvođačima koji se bave preradom propisuje HACCP kvalifikaciju, obavljanje zdravstvenog pregleda, provjere kvalitete vode, opis čišćenja, kontrolu temperature i mjere suzbijanja štetočina;
- druga razina uključuje uvođenje HACCP-a, koji također uključuje pravila označavanja i laboratorijskih ispitivanja;
- treća razina obuhvaća nadzor i kontrolu neusklađenosti, a sastoji se od odgovarajuće registracije dobavljača, registracije rabljenih materijala, registracije prerađenih proizvoda i nadzora klijenata i preprodavača.

Rizici povezani s promjenama u radu moraju se procijeniti i prijaviti vlastima. Za sastavljanje PMS-a traži se dobra stručnost, pripremljena uz sudjelovanje vanjskog stručnjaka, koja također postavlja sanitarne zahtjeve koje članovi moraju ispunjavati.

III.5.4 Mađarska

U Mađarskoj postoje fleksibilna sanitarna pravila u odnosu na male proizvođače i tržišta lokalnih poljoprivrednika, koja postavlja odrednicu za lokalnu prodaju, srodna ograničenja i točne brojke za male količine proizvoda u svakoj kategoriji proizvoda. Usvojena je i dobra sanitarna praksa za male proizvođače.¹⁴⁰. Fleksibilnost u skladu s Uredbom EU 852/2004 pružala je Mađarskoj veliku mogućnost da tradicionalni proizvodi pristupe tržištima, ruralnom razvoju i ostvare dodatnu zaradu u nerazvijenim regijama.

Uredba o malim proizvođačima (52/2010 FVM¹⁴¹) daje mogućnost malim poljoprivrednicima, uključujući poljoprivrednike kućanstva, da prodaju svoj kultivirani, proizvedeni i prerađeni proizvod s fleksibilnim pravilima higijene hrane temeljenim na Uredbi (EC) No 852/2004.

Mali proizvođač mora se registrirati u odjelu za sigurnost prehrambenog lanca i zdravlje životinja okružnih ureda.

Privatna osoba s registriranim poreznim statusom poljoprivrednika u kućanstvu (primarni proizvođač) ili privatni poduzetnik.

Koji se proizvodi mogu prodavati ili koje djelatnosti može obavljati mali proizvođač?

- primarni uzgajani proizvodi, uzgajani ili sakupljeni;
- prerađeni proizvodi;
- usluga cateringa u ruralnim kućama (klanje kućnih ljubimaca moguće je ako se kuhana i pečena hrana priprema i konzumira lokalno, kao gotov obrok.)

Pravilo prodaje u malim količinama: svi navedeni proizvodi ili usluge ne smiju prekoračiti određenu količinu:

- meso uzgajanih ili odraslih svinja, ovaca, koza: 6 komada / tjedan, 72 komada / godišnje;
- meso prasadi ispod 50 kg, ili janjetina ispod 15 kg, guska: 10 komada / tjedno, 120 komada / godišnje;
- meso uzgojenog ili uzgajajućeg goveda: 2 komada / tjedan, 24 komada / godišnje;
- teleće meso ispod 100 kg: 2 komada / tjedan, 24 komada / godišnje;
- meso domaće piletine: 200 komada / tjedno. Klanje i prodaja mesa plovki i patki ili purana 100 komada / tjedno;
- meso zeca: 50 komada / tjedno;
- proizvodnja i prodaja mesnih prehrambenih proizvoda: 70 kg / tjedno, 2600 kg / godišnje;
- riba: 6000 kg / godišnje;
- mlijeko: 200 litra / dan, te mliječni proizvod 40 kg / dan;
- jaja: 500 komada / tjedan, 20000 komada / godišnje;
- alkoholni napitak od voća (s poreznim pečatom).

Ograničenje teritorijalne prodaje:

Prodaja primarnog proizvoda biljnog podrijetla (jabuka, krumpir) i meda;

- izravno u korist potrošača;
- u županiji, ili unutar 40 km od mjesta proizvodnje na području Mađarske) ili u Budimpešti, za maloprodaju ili ugostiteljstvo (uključujući javni catering);

Prodaja primarnog proizvoda životinjskog podrijetla (mlijeko, jaja, sirovo meso, itd.) i bilo koja druga prerađena hrana (sir, džem, kobasica itd.) u županiji, ili u krugu od 40 km od mjesta

proizvodnje unutar teritorija Mađarske), ili u Budimpešti, potrošačima, maloprodaji ili ugostiteljstvu (uključujući javni catering).

U ljeto 2017. godine mađarsko Ministarstvo poljoprivrede usvojilo je dobru higijensku praksu (GHP) kao rezultat dobre poslovne suradnje između Ministarstva, Nacionalnog ureda za sigurnost lanca hrane i Kisléptéka, Nacionalnog udruženja i predstavništva interesa za male proizvođače i pružatelje usluga (KLT)¹⁴².

Uz odluku o malim proizvođačima, mađarska vlada donijela je fleksibilna sanitarna pravila donošenjem uredbe o tržištu lokalnih poljoprivrednika ¹⁴³. Pružila je zakonodavne osnove za lakše kreiranje lokalnih tržišta na selu, jer to nisu tržišta i tržnice s industrijskom infrastrukturom. Ta su lokalna tržišta dostupna samo za male proizvođače koji prodaju svoje proizvode, a ne trgovce. Nedostatak je zabrana malim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, udrugama i obrtnicima da prodaju takve proizvode na takvim tržištima. To predstavlja još jedan oblik pristupa tržištima koji može dodati dodatni prihod onima koji žive u ruralnim područjima. U Mađarskoj, kao i u mnogim državama srednje i istočne Europe, nakon devedesetih godina prošlog stoljeća, malim proizvođačima bilo je teže pristupiti tržištima. Širenje veleprodajnih tržišta i veletrgovina doveli su do velikog pada cijena, i zbog toga stvaranje svakog tržišta izravne prodaje ima značajan potencijal za one koji su uključeni.

Maloprodajne jedinice (64/2007¹⁴⁴) koje se bave prodajom krajnjim potrošačima i preradom (npr. Mesnica) kada se izravno prodaju proizvodima životinjskog podrijetla krajnjim potrošačima, smatra se da obavljaju marginalne i lokalne djelatnosti u slučaju mesa i mesnih proizvoda, ako:

- a) * se prodaja odvija u županijskim ili trgovačkim jedinicama koje djeluju u susjednim županijama;
- b) * količina prodana preprodavačima ne prelazi 25% sirovina životinjskog podrijetla, dobivenih u određenom kalendarskom tjednu, ili što se tiče mesa, najviše 5 tona, i više od te količine, u slučaju mesnih proizvoda, rezanog sira i drugih komada mliječnih proizvoda, količina od 500 kg, u slučaju mljevenog mesa i gotovog mesa, maksimalno 500 kg, a u slučaju gotovih ribarskih proizvoda, najviše 1 tona tjedno.

III.5.5 Norveška¹⁴⁵

Regulatorni okvir za norveške proizvođače hrane sanitarni su propisi EU-a, unatoč tome da Norveška nije članica EU-a, iako je članica EEA-e. Zbog osobitih geografskih davanja države, faktor fleksibilnosti zanimljivo uključuje u njegovu definiciju - uz navođenje marginalnih količina - mjesto prodaje, naime kao „**prirodno prodajno područje**”. U smislu jačanja diverzifikacije obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u pogledu njihovog poslovanja, jasna je fleksibilna odredba da ponuda sredstava za konzumaciju na ad hoc događajima ne pripada u područje primjene Pravilnika o higijeni hrane br. 852/2004/EC Europske unije. U Norveškoj je u takvim zajedničkim i ad hoc događajima dozvoljena i ad hoc prodaja privatnih osoba.

U Norveškoj su proizvođači podijeljeni na dvije vrste:

- Proizvođači koji žele prodavati po cijeloj Europskoj uniji moraju imati dozvolu od nacionalne agencije za hranu. Moraju ispunjavati odredbe odgovarajućih sanitarnih propisa o hrani i zasebna pravila koja se odnose na prehrambene proizvode životinjskog podrijetla.
- **Druga skupina uključuje male proizvođače** koji se bave proizvodnjom proizvoda u ograničenim količinama i prodajom svojih proizvoda na zemljopisnom području, npr. na

farmi. (Uredba o higijeni hrane sadrži je u ovom obliku: "prodajno područje prirodno za proizvođača".) Ova se skupina mora registrirati, bez potrebe za traženjem licence za prodaju. No, ova se skupina također mora pridržavati odredbi općih propisa o higijeni hrane.

Zakonski propisi u Norveškoj jasno razlikuju obveze privatnih osoba koje prodaju svoje proizvode na ad hoc osnovi i poduzeća koja se bave prodajom.

Ako privatne osobe prodaju svoje proizvode na ad hoc osnovi, ne moraju se registrirati kod norveške službe za sigurnost hrane. Međutim, moraju ispunjavati zahtjeve zakona o sigurnosti i opskrbe hranom, uključujući osnovna pravila higijene. Slučaj opisan u smjernicama odličan je primjer za gore navedeno¹⁴⁶. *"Ako vi, vaš sportski tim, školska učionica, orkestar, udruženje ili sličan subjekt prodajete voće ili povrće, kolače, kobasice, sladoled ili hamburger, za roštilj, državni praznik ili drugi kratkotrajni lokalni događaj, ne trebate se prijavljivati Agenciji za sigurnost hrane. Ipak podliježete odredbama Zakona o prehrani i morate osigurati da su zahtjevi čistoće i higijene ispunjeni kako u organizaciji tako i u fazi provedbe"*.

Poduzeća koja se bave prodajom proizvoda moraju se registrirati kako bi im bila dopuštena prodaja na eventima. Ako žele prodavati prehrambene proizvode na festivalima i sličnim manifestacijama, moraju se registrirati kao **prehrambena industrija s mobilnim prodajnim vozilom**, što predstavlja poseban oblik djelovanja.

Pravila marginalne, lokalne i ograničene maloprodajne trgovine¹⁴⁷ primjenjuju se kad se prehrambene proizvode životinjskog podrijetla iz drugih maloprodajnih trgovaca isporučuje samo ostalim maloprodajnim trgovcima¹⁴⁸. U skladu s ovim odredbama (članak 17.), granične su aktivnosti definirane kao maloprodajne jedinice koje tjedno dostavljaju prehrambene proizvode životinjskog podrijetla, koji ne premašuju težinu od 600 kg prema ostalim trgovcima putem maloprodaje. Računa se kao tjedni prosjek na razdoblje do šest mjeseci.

U slučaju graničnih proizvoda životinjskog podrijetla, u obzir se uzimaju sljedeći problemi: isporuka male količine zaklane peradi i divljeg zeca od proizvođača (meso od 10 000 peradi i do 10 000 divljih zečeva na farmi) direktno do krajnjeg potrošača ili lokalnim malim trgovcima (u regiji u nadležnosti tijela za sigurnost hrane u kojoj se nalazi jedinica, te u susjednim regijama) koji su uključeni u direktnu isporuku takvog svježeg mesa krajnjem potrošaču.

Lokalne djelatnosti označavaju malog trgovca koji hranu životinjskog podrijetla dostavlja drugom trgovcu na malo u krugu iste županije ili najviše do 100 km udaljenosti. Mali trgovci sposobni dokazati da njihova prirodna prodajna površina prelazi ta ograničenja mogu isporučivati klijentima na širem području.

III.5.6 Poljska¹⁴⁹

U krugu poslova registrirane poljoprivredne prodaje na malo (RHD=rolniczy handel detaliczny=poljoprivredna maloprodaja), obrada hrane dopuštena je u slučaju prodaje krajnjim potrošačima, a od 1. siječnja 2019. u slučaju prodaje samostalno proizvedenih proizvoda, malim trgovcima koji se bave prodajom krajnjim potrošačima kao i restoranima, s ograničenim teritorijalnim opsegom¹⁵⁰.

No, za poljske male poljoprivrednike problematično je da proizvođač ne smije uključiti treću osobu za proizvodnju i prodaju proizvoda, osim što se tiče izložba, sajmova i festivala koji promiču prehrambene proizvode.

Uredba br. 2159/2016 (Prosinac)¹⁵¹ definira maksimalnu količinu hrane koja se može prodati godišnje, kao dio pravila koje se odnosi na prodaju poljoprivrednih proizvoda od strane malih proizvođača. Detaljan opis naveden je u Prilogu G.3¹⁵².

Uredba br. 1703/2015¹⁵³ o veterinarskim zahtjevima koji se odnose na proizvodnju proizvoda životinjskog podrijetla proizvedenih od samostalno proizvedenih sirovina za izravnu prodaju potrošačima također određuje količinu. Proizvodi koji se mogu izravno prodati uključuju na primjer izrezani dijelovi tijela ili crijeva od 2500 purana ili 10 000 druge peradi ili 5000 dvojezubaca zaklanih na farmama od kontrolirane stoke, kao i netretirano mlijeko i jaja.

Izravna prodaja potrošačima može se odvijati:

- na mjestu proizvodnje ili na farmi;
- na tržnicama; ili
- u pokretnim ili privremenim objektima;
- putem malih trgovačkih objekata koji izravno isporučuju krajnjim potrošačima.

U slučaju proizvoda životinjskog podrijetla, izravna prodaja ograničena je na područje određenog vojvodstva (provincije) gdje se ti proizvodi proizvode, ili u susjednim vojvodstvima (provincijama), ili na izložbama, festivalima i sajmovima organiziranim u svrhu podizanja svijesti o ovim proizvodima u dijelovima izvan prethodno navedenih područja.

Uredba o tržištu poljoprivrednika ima kritičnu točku da se prerađeni proizvodi mogu prodavati u ograničenim količinama i na ograničenom području. Kad se obujam prodaje povećava, mora se osnovati poduzeće, a malo poljoprivredno gospodarstvo možda ne može platiti troškove svog poslovanja, a tada postoji i obaveza plaćanja doprinosa za društveno osiguranje.

III.5.7 Portugal

U Portugalu, Uredba br. 699/2008¹⁵⁴ određuje fleksibilna pravila koja se odnose na higijenu u pogledu određenih prehrambenih proizvoda. U skladu s ovom uredbom, izravna prodaja podrazumijeva prodaju krajnjim potrošačima ili lokalno malo mjesto koje se bavi krajnjim potrošačima, a prodaja se može odvijati na području općine prema mjestu primarne proizvodnje i u bliskim županijama. Te se odredbe ne odnose na distribuciju regionalnih proizvoda u promotivne svrhe na privremenim izložbama organiziranim posebno za tu svrhu.

Uredba - kao i u drugim zemljama - također definira pojam male količine, što je vrlo nizak iznos kako bi se omogućilo preživljavanje onima koji žive na selu.

Te količine iz primarne proizvodnje su:

- 350 jaja tjedno
- 500 kg meda godišnje
- 150 kg ribljih proizvoda tjedno
- Maksimalna količina svježeg kravljeg mlijeka kontrolirane stoke iznosi 50 litara dnevno, ako ga primarni proizvođač prodaje izravno krajnjem potrošaču.
- Do 200 odvojenih tijela peradi, zeca i uzgajane divljači tjedno koju je zaklao primarni proizvođač na farmi (nije dopuštena nikakva obrada nakon klanja, uklanjanje crijeva i uklanjanje kože).

III.5.8 Rumunjska

Mala obiteljska poljoprivredna gospodarstva i poljoprivredne tradicije izrazito su tipične za rumunjska područja u karpatskom slivu. Na njih je teško primijeniti propise EU koji se odnose

na proizvodnju i prodaju hrane i na zaštitu potrošača, nadzor i higijenu. Zakoni i uredbe vrlo se često mijenjaju (npr. uredbe o hitnosti i zakoni se stavljaju van snage) i ne primjenjuju se ravnomjerno na lokalnim razinama, što lokalne zahtjeve čini drugačijim. Često, stariji poljoprivrednici nisu upoznati s primjenjivim pravilima. U Rumunjskoj postoji pravilo koje opisuje minimalne radne uvjete za male klaonice, a postavljena su i ograničenja količine.

Izravna prodaja osnovnih proizvoda malih proizvođača moguća je upotrebom jednostavne knjižice o registraciji i evidentiranju prodaje koju je izdala općina.

Prema Zakonu br. 145/2014¹⁵⁵, fizičke osobe koje se bave poljoprivrednom proizvodnjom

- Obavezno moraju imati „potvrdu o proizvodnji“ (*“atestat de producător”*). Potvrde o proizvodnji koje izdaje ured gradonačelnika pružaju pravne osnove **za poljoprivrednu proizvodnju i za prodaju proizvoda proizvedenih poljoprivrednim proizvodnim djelatnostima**. Ne smiju prodavati proizvode proizvedene od drugih poljoprivrednika. Ovi proizvođači mogu prodavati osnovne i prerađene proizvode sa farme i kuće podložne registraciji i bez izdavanja knjigovodstvenog vaučera, a mogu i prodavati svoje osnovne proizvode na tržištima i na priredbama.
- Vođenjem knjižice trgovačkog registra (*“carnet de comercializare”*), za evidentiranje prodaje od strane proizvođača, proizvođači ne trebaju imati blagajnu¹⁵⁶. U slučajevima kada proizvođači žele prodati prerađene proizvode na tržištima pored svoje kuće, moraju ispunjavati vrlo stroge uvjete koje je postavila nadležna Uprava za sigurnost hrane (A.N.S.V.S.A¹⁵⁷) i propisane odgovarajućim zakonodavstvom, što je teško postići kod malih proizvođača. Za prodaju prerađenih proizvoda na tržištima mora biti osnovano poduzeće i online blagajna.

U slučaju direktne prodaje osnovnih proizvoda životinjskog podrijetla, proizvođači mogu izravno prodati manju količinu osnovnih proizvoda životinjskog podrijetla i primarnih poljoprivrednih proizvoda krajnjim potrošačima, nakon što su to registrirani i nakon dobivanja veterinarskog certifikata, na sajmovima, izložbama, vjerskim događanjima ili bilo kojem drugom javnom eventu koji je pod kontrolom od strane lokalnih / županijskih vlasti u cijeloj zemlji.

Mali poduzetnici koji se bave prodajom primarnih proizvoda životinjskog podrijetla od životinja koje se drže u njihovom domaćinstvu moraju obnavljati veterinarsku potvrdu svaka tri mjeseca.

Dole navedeni proizvodi spadaju u područje postupka veterinarske registracije:

- a) svježe mlijeko - prema kvoti mlijeka;
- b) svježa riba - do 300 kg / dostava u slučaju ulovljene ribe i 50 kg / dostava u slučaju ribe ulovljene u slatkim vodama;
- c) jedna velika divljač i 10 malih divljači po lovištu;
- d) perad ili zečevi - 10 000 životinja godišnje;
- e) živi puževi i mekušci - do 50 kg tjedno;
- f) jaje - od najviše 50 kokoši nesilica

Klaonica malog kapaciteta (uredba 35/2011)¹⁵⁸ s pogodnim područjima i sadržajima za prijavu, smještaj i klanje životinja u manjem broju.

Životinje u malom broju - maksimalni broj:

- svinje, ovce ili koze - 100 životinja mjesečno;
- goveda - 20 životinja mjesečno;

- Kombinacija gore navedenog, koja ne prelazi 2,5 UVM / dan,

III.5.9 Slovačka

Fleksibilni propisi koji obuhvaćaju male proizvođače i marginalne proizvođače u pogledu higijene kreirani su u Slovačkoj još 2011. godine. Proizvođačima je dostupna proizvodnja i prodaja prerađenih proizvoda. Valja napomenuti da je raspon osoba koje se ne smatraju poduzetnicima objektivno definiran, pa se njihova prodaja ne smatra komercijalnom djelatnošću ako je njihov prihod manji od 500 eura i kada se bave prodajom svojih biljnih osnovnih proizvoda u iznajmljenom prostoru ili tržištu u maksimalnom trajanju od 30 dana godišnje. Članak 3. vladine uredbe br. 360/2011 definira lokalne maloprodajne trgovine na razuman način, pravodobno (u skladu s propisima EU-a), drugim riječima, lokalitet se definira kao maloprodajna trgovina prema mjerilu od 2 sata putovanja, a ne u km.

Vladina uredba br. 360/2011¹⁵⁹ bila je dopunjena i ispravljena vladinom uredbom 100/2016 360/2011¹⁶⁰, u značajnom povećanju gornje granice na malim količinama. Uredba dopušta preradu male količine proizvoda samih proizvođača, ali ne i proizvoda životinjskog podrijetla, u vlastitom pogonu. Uredba obuhvaća izravnu prodaju malih količina osnovnih proizvoda biljnog i životinjskog podrijetla i povezane sanitarne zahtjeve te prodaju mlijeka i mliječnih proizvoda krajnjim potrošačima i ostalim maloprodajnim objektima.

U prodaji svježeg i termički obrađenog mlijeka i mliječnih proizvoda u marginalnim količinama maloprodajna trgovina može isporučiti mlijeko ili mliječne proizvode do 500 litara kravljeg mlijeka, 250 litara ovčjeg mlijeka ili 100 litara kozjeg mlijeka u maloprodajne prodavaonice koje prodaju do kraja potrošača na dnevnoj bazi, uz uvjet da ove količine ne prelaze 35% cijelog mlijeka i 35% mliječnih proizvoda tjedno (članci 9 i 10).

Sirova jaja u malim količinama proizvođač može prodati direktno krajnjem potrošaču na mjestu proizvodnje takvih jaja, ili na lokalnom tržištu do 60 komada tjedno, ili lokalnim maloprodajnim trgovinama do 350 komada svaki tjedan (članak 5).

Vladina uredba 359/2011¹⁶¹ regulira sljedeće aktivnosti:

- Prodaju određenih prehrambenih proizvoda životinjskog podrijetla iz jednog maloprodajnog objekta u drugi, u slučaju graničnih količina koje se prodaju lokalno (u krugu područja od 2 sata putovanja) i u ograničenim aktivnostima.
- Direktnu prodaju mesa peradi i kunića u malim količinama i isporuku istog od strane primarnih proizvođača, te izravnu prodaju manje količine divljih životinja krajnjim potrošačima ili lokalnim maloprodajnim trgovinama
- Označavanje mesa hitno zaklanih životinja (iz posebnog razloga) u klaonicama i prateće dokumentacije životinja zaklanih izvan klaonice.

U sklopu uredbe, mogu se odobriti izuzeća u pogledu zahtjeva koji se odnose na strukturu malih postrojenja za proizvodnju hrane u slučaju:

- a) Klaonice, u kojoj
 - nije tjedno zaklano više od 30 životinja¹⁶²,
 - se šalje prethodna obavijest nadležnom tijelu, koja izvještava o klanju životinja, kako bi se omogućilo obavljanje pregleda ante mortem na farmi ili u klaonici;
- b) klaonice, u kojoj se tjedno ne proizvodi više od 5 tona mesa bez kostiju.

Prema članku 7, mala količina peradi ili domaćih zečeva podrazumijeva one koji drže ne više od 10.000 peradi i 2500 zečeva godišnje.

Detalji o malim količinama nalaze se u Prilogu G.4¹⁶³.

III.5.10 Španjolska

U Španjolskoj, u pokrajini Valencia, kao rezultat bliske suradnje ¹⁶⁴ između civilnih organizacija (COAG) i vlasti, 2017. donesena je uredba 201/2017 koja dopušta fleksibilne propise koji se odnose na male proizvođače¹⁶⁵. Dio obrazloženja same uredbe je odličan primjer, kao što je prikazano u nastavku:

U predgovoru uredbe piše da je prodaja proizvoda koje proizvode proizvođači ili prehrambeni proizvođači malih proizvoda putem direktnih ili kratkih kanala prodaje oblik diverzifikacije prihoda za poljoprivredna gospodarstva koja se bave osnovnim poljoprivrednim djelatnostima. Pripomaže i u kreiranju mikro poduzeća povezanih sa ruralnim područjima i potrošačima nudi lokalne proizvode.

Fleksibilna regulativa potiče stvaranje i održavanje održivih poljoprivrednih gospodarstava. Ekonomski razvoj ruralnih područja i sustavi povezani s lokalnim resursima pružaju mnogo mogućnosti u obiteljskoj poljoprivredi za brojne osobe. Također je povezana s očuvanjem tradicionalne proizvodnje hrane i kulture.

Potrošači pokazuju se više i više interesa za podrijetlo hrane koju konzumiraju i održivost proizvodnje koja može promicati potrošnju sezonske lokalne hrane. Cilj ove uredbe je osigurati sigurnost hrane poljoprivrednim proizvodima i prerađenoj hrani koja se izravno ili putem kratkog komercijalnog kanala prodaje potrošačima. Svrha postavljanja geografskih ograničenja bila je

- Smanjenje dužine prijevoza ili poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i kanala prodaje, smanjujući na taj način relevantne troškove s ciljem promicanja proizvodnje i potrošnje.
- Drugi je cilj bio povećati dodanu vrijednost poljoprivrednim proizvodima i diverzificirati i povećati prihode onih koji proizvode te proizvode, podržavajući tako njihov opstanak.
- Tako doprinose jačanju i obnovi ruralnog turizma.
- Postoji povećana potreba društva za osiguravanjem transparentnosti odnosa između proizvođača i potrošača, te osiguravanjem njihovih proizvoda na lokalnoj razini, iz ekološki prihvatljive prakse proizvodnje.

Ova uredba odnosi se na:

- a) Primarne proizvođače koji su izravno uključeni u isporuku proizvoda male količine krajnjim potrošačima ili kratkim prodajnim kanalima.
- b) Male prerađivače poljoprivrednih proizvoda koji se bave preradom ili pakiranjem male količine hrane, prvenstveno u sobama privatnih kuća ili na radnim mjestima, i isporučuju svoje proizvode krajnjim potrošačima ili kratkim prodajnim kanalima.

Uredba određuje brojne pojmove, kao i termin malih proizvođača poljoprivredne hrane. Takve su osobe definirane kao registrirana osoba koja se bavi preradom i rukovanjem ograničenom količinom prehrambenih proizvoda na vlastitom poljoprivrednom gospodarstvu i prodajom tih proizvoda izravno krajnjim potrošačima te putem kratkog lanca opskrbe u krugu područja regije Valencia.

Međutim, uredba onemogućuje prodaju proizvoda u nekim kategorijama proizvoda, kao što su: svježe mlijeko, žive školjke i meso domaćih životinja zaklanih u klaonicama (osim kako je opisano u uredbi), ribarske proizvode, sjemenje i klice.

Prerada je dopuštena u manjim količinama u slučaju sljedećih proizvoda: prerađeni biljni proizvodi, jabukovača, vino, pivo, destilati, med, pčelinji proizvodi, maslinovo ulje, kruh, peciva, bomboni, tjestenina.

Ne postoje ograničenja u količinama u odnosu na primarne biljne proizvode.

Na životinjske proizvode odnose se sljedeća ograničenja:

- 350 jaja tjedno,
- 7,000 trupla od peradi ili dvojezubaca godišnje.

Mali poljoprivredni i prehrambeni subjekti koji podliježu opsegu uredbe koji žele prerađivati ili pakirati i distribuirati ograničenu količinu hrane podliježu sljedećim zahtjevima:

- moraju se upisati u sanitarni registar za manje prehrambene industrije regije Valencia i moraju dobiti preliminarnu dozvolu za pogon.
- moraju biti u skladu s higijenskim zahtjevima i primjenjivati sustav zasnovan na analizi rizika i kritičnim kontrolnim točkama, također poštujući kriterije fleksibilnosti i smjernice koje se odnose na različite proizvode ili kategorije proizvoda. Moraju se držati ograničenja u proizvodnji i godišnjoj prodaji.
- sirovine koje se koriste za proizvodnju raznih proizvoda moraju se nabavljati lokalno, osim ako bilo koji sastojak potreban za proizvodnju proizvoda nije dostupan u regiji Valencia.

III.5.11 Ujedinjeno Kraljevstvo

Agencija za standarde hrane (FSA) odgovorna za sigurnost hrane i higijenu hrane u Engleskoj, Walesu i Sjevernoj Irskoj izdala je smjernice u 2016. godini¹⁶⁶ za uporabu lokalnih prehrambenih vlasti u vezi s odobrenjem objekata za proizvodnju hrane koji rade s proizvodima životinjskog podrijetla. Objašnjava, između ostalog, izuzeće iz članka 1. stavka 3. točaka (c), (d) i (e) Uredbe 853/2004, prvenstveno izravnu opskrbu malim količinama primarnog proizvoda.

Male količine proizvoda životinjskog podrijetla

- mlijeko: Do 24 litre sirovog mlijeka za piće [1] dnevno (otprilike 14 litara)
- jaja: Manje od 360 jaja (tj. manje od jednog punog paketa) tjedno. Napomena: Ovo se izuzeće odnosi samo na proizvođača koji opskrbljuju opskrbu krajnjim potrošačima izravno s farme i poljoprivrednih tržišta i od vrata do vrata.
- Riblji proizvodi: Do 25 tona u kalendarskoj godini
- Živi školjkaši: do 25 tona u kalendarskoj godini, ali podložno maksimalnim ograničenjima za pojedine vrste

U studenom 2018. posebna operativna politika¹⁶⁷ o mesu izdana je u provedbi EU higijenskog paketa hrane. Prilog B. tumači pojmove marginalnih, lokaliziranih i ograničenih planova iz uvodne izjave 13. Uredbe 853/2004, kako slijedi:

- Marginalni: opskrba hranom životinjskog podrijetla:
(i) do četvrtine poslovanja što se tiče hrane; ili

(ii) u odnosu na: svježe ili prerađeno meso, (ali ne i divljač) do 2 tone tjedno, pod uvjetom da objekt ima autentično maloprodajno mjesto koje opskrbljuje krajnjeg potrošača dijelom proizvodnje mesa; i

- Lokalizirani: opskrba hranom životinjskog podrijetla u sklopu vlastite županije opskrbnog objekta koji je veći od susjedne županije ili županije ili 50 km / 30 milja od granice županije opskrbnog objekta; i
- Ograničeni: opskrba hranom životinjskog podrijetla ograničena je na određene vrste proizvoda ili objekata. U mesnom sektoru ograničenja su u odnosu na količine isporučenog mesa i zahtjev za „autentičnim“ prodajnim mjestom (vidi „marginalni“ gore).

Opskrba krajnjem potrošaču može uključivati narudžbu putem pošte i putem web prodaje. Maloprodajni objekti priključeni odobrenim objektima pod veterinarskom kontrolom ne zahtijevaju odobrenje.

IV. Održivost okoliša

Zaštita prirode i okoliša, očuvanje biološke raznolikosti i zemljišnih vrsti, neovisnost sjemena, ekološka poljoprivreda, agroekologija, sheme participativne kvalitete, regenerativan uzgoj, obnovljiva energija, kružno gospodarstvo. Ti ciljevi, smjernice i načela dobivaju sve bitniju ulogu u razdoblju klimatskih promjena. U tim je temama najpoznatija dobra pravna praksa uredba EU o certificiranju organske poljoprivrede.

Ekološka poljoprivreda je obuhvaćena posebnim zakonodavstvom i zasebnim programom EU subvencioniranja. Ekološki proizvodi mogu imati oznaku ORGANIC / ECO u skladu s pravom EU ¹⁶⁸. Kako se ovaj certificirani zaštitni znak temelji na objektivnim kriterijima u skladu sa zakonodavstvom, može biti i kriterij ili predmet natječaja za javne nabave. Ekološka poljoprivreda obuhvaća pravila koja se odnose na dobrobit životinja, biljnu proizvodnju, zaštitu bilja, pripremu tla (npr. zabranu upotrebe gnojiva). Tijekom aktivnosti obrade zabranjena je i upotreba određenih aditiva. Ti čimbenici zajedno rezultiraju ekološki održivijom poljoprivredom i zdravijom hranom.

IV.1 Očuvanje životnih staništa, Nizozemska

U Nizozemskoj¹⁶⁹, vodena staništa čuvaju se primjenom metode suradnje propisane programom subvencija ZPP-a, u okviru mjera usmjerenih na zaštitu okoliša. Ova metoda osigurava poljoprivrednicima da u skladu s tim obrađuju određeno područje pogodno za vodeno stanište na jedinstven način, jer oni mogu dobiti subvenciju ako djeluju u skladu s važećim propisima. Istovremeno, suština ovog oblika suradnje je da poljoprivrednici traže takvu pomoć u organiziranom obliku, a ne zasebno. Organizacija održava kontakt s donositeljima odluka i poljoprivrednicima, pomaže poljoprivrednicima u administraciji, provodi kontrole i pruža savjetovanje.

Većina subvencija ZPP-a u Nizozemskoj sastoji se od plaćanja poljoprivrednicima u okviru prvog stupa programa jedinstvenog plaćanja. Sastoji se od većine subvencija koje se pružaju seljacima. Iznos isplaćen korisnicima poljoprivrednih i mjera zaštite okoliša koji pripadaju II stupu, samo je dio potpora iz proračuna EU-a.

Od 2014. pravila EU za ruralni razvoj (članak 28. od 1305/2013/EU) omogućuju grupnu primjenu agro-okolišnih i klimatskih mjera. Nova mjera suradnje povezuje i proširuje dosadašnje oblike suradnje u uredbi o ruralnom razvoju (članak 35.). Uz to, mjere zaštite okoliša na Stupu 1 omogućuju zajedničku provedbu mjera zaštite okoliša (u zadrugama).

U tom pogledu, vlada djeluje kao partner i sklapa ugovor s organizacijama (udruženjima). Ugovore s pojedinim poljoprivrednicima sklapaju organizacije, što je takozvano načelo „ulaznih vrata - stražnjih vrata“ (što predstavlja najbolju praksu, rupu u postupku). Ugovori uključuju djelatnosti koje će se obavljati na raznim područjima i s njima povezana plaćanja za provedbu staništa u željenom krajoliku.

Vlada ima koristi od smanjenih troškova provedbe, uključujući kontrolu, i broj nepotpunih ugovora. Sustav je koristan i za korisnike zemljišta jer zadruga (organizacija) provodi administrativne postupke umjesto njih, ostavljajući im više vremena za poljodjelstvo, a oni putem organizacije dobivaju subvencije i savjetovanje, o mogućnostima za postizanje poljoprivredno-okolišnih ciljeva i to osigurava bolju međusobnu suradnju i na regionalnoj razini.

Kolektivi djeluju na osnovi kooperativnog zadatka, a oni predstavljaju poljoprivrednike i ostale korisnike zemljišta i one koji su se dobrovoljno pridružili zaštiti okoliša u vezi s poljoprivredom

i upravljanjem krajolikom, npr. Udruzi vodene zemlje i nasipima (u Nizozemskoj postoji 40 područja i kolektiva). Udruga nije vlasnik zemljišta, već sama obavlja poljoprivredne djelatnosti. Njihovi članovi su poljoprivrednici i drugi gospodarstvenici / korisnici zemljišta sa svojim zemljištem. Svi poljoprivrednici na određenom području mogu postati članovi udruge (npr. aktivni poljoprivrednici koji su korisnici agrarno-okolišnih mjera i pomagala).

Nizozemska je odabrala ovaj oblik rješenja jer se smanjenje biološke raznolikosti ruralnih područja može zaustaviti zajedničkim naporima poljoprivrednih gospodarstava, omogućujući jednoličan tretman područja pogodnih za stvaranje vodenih staništa. U isto vrijeme, ovaj sustav omogućuje fleksibilno plaćanje subvencija, budući da administracijom upravljaju kolektivi, omogućavajući lokalne isplate poljoprivrednicima.

IV.2 Javno ugostiteljstvo

Ekološki održivu poljoprivredu podržava sve veći broj potrošača putem kupnje. Očekivanje potrošača posebno je značajno u odnosu na institucionalnu prehranu djece. Potreba za zdravom prehranom je očita. Ona pokriva očekivanja koja se umjesto količine fokusira na kvalitetu. Očekivanja kvalitete ne podrazumijevaju samo raznolikost hranu i pravilnu stopu prehrane, već i dobrobit životinja, svježije proizvode i uporabu organskih / ekoloških sirovina, a ne kemijske postupke u proizvodnji. Primjeri prikazani ovdje mogu također pripadati temi pristupa tržištima, međutim, dobre pravne prakse prikazane ovdje su dobri primjeri za održivost okoliša. Danas su predstavnici gradova i sela s lokalnom prehrambenom strategijom dio mreže, s tim da su javni prehrambeni proizvodi i odgovarajuće zalihe od lokalnih i organskih sirovina sastavni dio takvih mreža. U Milanu, Bristolu i mnogim drugim mjestima razrađena je lokalna prehrambena strategija.¹⁷⁰

U natječajima za javnu nabavu prednost se može dati zaštiti okoliša i društvenim pitanjima i u segmentu tržišta hrane. U tu svrhu dostupne su brojne smjernice, između ostalog:

- Kupovina Zelenog! Priručnik za zelenu javnu nabavu, Europska komisija, 2016¹⁷¹
- Europska komisija je u 2019. godini objavila nove, dobrovoljne kriterije za zelenu javnu nabavu hrane, ugostiteljskih usluga i automata¹⁷². Na taj se način utjecaj na okoliš može značajno smanjiti. Neki od ključnih GPP kriterija uključuju:
 - Povećavanje udjela organskih proizvoda;
 - Izbjegavanje konzumiranja ugrožene ribe i morskih proizvoda;
 - Promicanje veće ponude biljne hrane;
 - Izbjegavanje rasipanja prehrambenih proizvoda i poboljšanje gospodarenja otpadom;
 - Izbjegavanje predmeta za jednokratnu upotrebu;
 - Smanjenje potrošnje energije u kuhinjama i prodajnim automatima;
 - Smanjenje potrošnje vode u kuhinjama.
- Smjernica za uzimanje u obzir društvenih aspekata javnih nabava, Europska komisija, 2010¹⁷³

Uredbe 2014/23/EU¹⁷⁴ i 2014/24/EU¹⁷⁵ potvrđuju da u javnim nabavama u vezi s javnim ugostiteljstvom, uvjet za ispunjavanje uvjeta koncesije može uključivati, na primjer, smanjenje otpada i osiguravanje učinkovite uporabe resursa. U skladu sa smjericama o javnim nabavama, preliminarni kriteriji za dodjelu mogu uključivati i one koji po svojoj prirodi nisu jasno financijski. Kriteriji za dodjelu nagrada moraju imati na umu zaštitu okoliša te društvena

ili inovacijska pitanja¹⁷⁶. Naručitelji moraju navesti kriterije za dodjelu prema redosljedu svojih želja.

U Mađarskoj postoji uredba o javnoj prehrani koja osigurava zdravu opskrbu hranom¹⁷⁷, međutim, ona ne sadrži odredbe o zaštiti okoliša i društvenim čimbenicima. Ona ne pokriva vegetarijanske i druge reformirane prehrambene potrebe (ali obuhvaća odredbe o prehrani). Uredba br. 52/2010 FVM¹⁷⁸ o malom uzgoju poljoprivrednicima omogućuje opskrbu poljoprivrednih proizvoda za potrebe javne prehrane, a Zakon o javnoj nabavi omogućuje kupnju lokalnih svježih sirovina do praga EU-a, bez objavljivanja natječaja za javnu ugostiteljstvo. Lokalna zaštita okoliša i društveni aspekti se, međutim, ne uzimaju u obzir pri osiguravanju zaliha, a ključni aspekti su cijena i nisko rizični komercijalni proizvodi.

U **Valenciji (Španjolska)**, uz odredbe koje se odnose na zdrav unos hranjivih sastojaka, u uredbu o javnoj prehrani uključene su i ekološke i društvene okolnosti.

Uredba 84/2018¹⁷⁹ o institucionalnom ugostiteljstvu citira smjernice EU-a (2014/23/ i 2014/24 EU) i potvrđuje da uvjeti poštivanja koncesija koji se odnose na zaštitu okoliša mogu također uključivati cilj minimiziranja otpada i težnju ka učinkovitosti za korištenje resursa. Uredba regulira udio masti, šećera i soli, a potiče i kupnju svježeg voća, povrća, lokalnih prehrambenih proizvoda i organskih proizvoda te zdravih i održivih prehrambenih proizvoda.

Kao minimalni zahtjev, pobjednik između ponuđača usluga mora

- a) isporučiti **svježe sezonsko** voće i povrće, najmanje 40% zaliha koje uzgaja.
- b) organski proizvodi moraju činiti najmanje 3% ukupne isporuke.
- c) mora se razraditi meni prilagođen potrebama dijetetskih bolesnika.

Uredba predviđa da se zdravi jelovnik priprema u skladu s mediteranskom prehranom.

U Valenciji, dobar primjer viđen u projektu BOND, uključuje solidarni javni ugostiteljski sustav CUINATUR¹⁸⁰.

V. Druge dobre pravne prakse

Ovo poglavlje opisuje teme koje su izravno ili indirektno primljene od članova konzorcija BOND koje smatraju materijalnim, zanimljivim ili posebnim. Pitanje društvene ekonomije, uključujući društvena poljoprivredna gospodarstva, na dnevnom redu je u Mađarskoj, a to je tema kojom se bavi mađarska nacionalna radionica. Drugo ovdje obuhvaćeno pitanje uključuje pravilo o nasljeđivanju obradivog zemljišta u Norveškoj, naime udalno pravo, što je drevna tradicija. Uredba koja se odnosi na pomoć s premještajima u Norveškoj s ciljem poboljšanja kvalitete života poljoprivrednika opisana je ovdje iz istog razloga. U Rumunjskoj se zajednica također temelji na tradicijama, koje se moraju štiti i dalje, jer je to veoma bitno za očuvanje ruralnih zajednica. Zajednica Huerta u Valenciji također ima tradiciju dugu nekoliko stotina godina, a služi kao poseban primjer za razdiobu vodenih resursa.

V.1 Društvena ekonomija i društvena gospodarstva za opću dobrobit

U 2017. godini, Europski gospodarski i društveni odbor Europske unije objavio je svoje treće izvješće o društvenoj ekonomiji koje je pripremio CIRIEC¹⁸¹. Prema izvješću i usporedbom komunikacija o odabranim lokalnim prehrambenim sustavima i društvenoj ekonomiji koje je EU objavila, ustanovili smo da su prepreke s kojima se suočava društvena ekonomija u mnogočemu slične preprekama s kojima su suočena mala poljoprivredna gospodarstva i lokalni prehrambeni sustav:

- različito tumačenje pojmova;
- nedostatak transparentnosti;
- teškoće pristupa fondovima EU, nisu kreditno sposobni;
- raznoliki propisi koje je teško tumačiti / primjenjivo za njih;
- nedostatak odgovarajućeg znanja, informacija i kapaciteta;
- ne mogu se nositi s birokratskim preprekama;
- težak pristup zemlji i korištenju zemljišta;
- niža ekonomska učinkovitost;
- Ciljna skupina sastoji se uglavnom od starijih, osjetljivih i ugroženih osoba bez profesionalnih (širih i profesionalnih) kompetencija i stručnosti¹⁸²

Definicija Europske unije o socijalnoj ekonomiji (CIRIEC 2017)

- privatna (nije u organizaciji države);
- formalno organizirano (registrirano) poduzeće;
- autonomija odlučivanja;
- sloboda članstva;
- stvorena da udovolje potrebama svojih članova putem tržišta;
- donošenje odluka odvija se sudjelovanjem, jedan član, jedan glas
- i raspodjela dobiti ili viškova koji nisu izravno povezani sa doprinosom člana

Društvena poljoprivredna gospodarstva također pružaju društvene usluge kao dopunsku aktivnost, udovoljavajući potrebama društva. Pokret terapijske poljoprivrede već je ojačao u Nizozemskoj, Italiji, Francuskoj, Norveškoj, Belgiji (Flandrija), Austriji, Njemačkoj i Ujedinjenom Kraljevstvu¹⁸³. Iz tog razloga, poljoprivredna gospodarstva i društvena poduzeća igraju značajnu ulogu u organiziranju života ruralnih zajednica i promicanju raznolikosti djelatnosti poljoprivrednika.

Nakon što je 1991. godine u Italiji usvojen Zakon o društvenoj zadruzi, do danas su već usvojeni propisi koji se odnose na društvenu ekonomiju u 19 zemalja u Europi. U nekim je zemljama stvoren poseban i neovisan pravni oblik (Francuska, Italija¹⁸⁴, Poljska, Mađarska, Portugal, Španjolska, itd.), Drugdje postoji okvir koji se odnosi na društvena poduzeća i na ispunjavanje

relevantnih uvjeta, određeni entitet smatra se društvenim poduzećem (Finska, Italija, ¹⁸⁵ Rumunjska, Slovačka i Slovenija).

Povelja o načelima društvene ekonomije u Europi

1. Prvenstvo pojedinca i društveni cilj nad kapitalom
2. Dobrovoljno i otvoreno članstvo
3. Demokratska kontrola od strane članstva (ne tiče se zaklada jer nemaju članova)
4. Kombinacija interesa članova / korisnika i / ili općeg interesa
5. Obrana i primjena načela solidarnosti i odgovornosti
6. s Autonomno upravljanje i neovisnost od javnih vlasti
7. Većina viškova koristi se za postizanje ciljeva održivog razvoja, interesnih usluga članova ili od općeg interesa.

Između propisa koji se odnose na društvenu ekonomiju u nekim zemljama, predstavljamo neka pravila na koja vrijedi upozoriti.

Postoji novi niz pravila koja se odnose na društvenu ekonomiju, a koja društvena ekonomija obuhvaća u širem smislu, kao dio solidarnosti i gospodarstva za javnu dobrobit. Relevantan primjer uključuje propis koji je aktivan u Španjolskoj, u provinciji Valencija ¹⁸⁶. Ovaj skup propisa u **Valenciji** stvoren je 2017. godine i definira ekonomiju javne dobrobiti: „*Model izrade stabilnog sustava društvene ekonomije, koji želi razviti etičku i održivu tržišnu ekonomiju pod istim temeljnim i*

ustavnim vrijednostima koje su univerzalno priznate. : dostojanstvo, solidarnost, ekološka održivost, društvena pravednost, transparentnost i demokracija “. U ovom je modelu ekonomski rast održiv, usklađujući ekonomski, društveni i okolišni razvoj u konkurentnom gospodarstvu, promičući kvalitetno zapošljavanje, jednake mogućnosti i društvenu koheziju te jamči brigu za okoliš i razumno korištenje prirodnih resursa u ispunjavanju potreba sadašnje generacije, bez ugrožavanja potencijala za ispunjavanje potreba budućih generacija. Društvena poduzeća moraju proći službeno akreditirane provjere i procjene s ciljem provjere podataka koji se odnose na društvenu odgovornost i održivost kako su utvrđeni u održivosti i kako je navedeno u izvješću o održivosti koje pruža poslovanje.

Članak 128 španjolskog Ustava zalaže se za gospodarstvo za javnu dobrobit, prema sljedećem načelu: „*Cjelokupno bogatstvo zemlje u njezinim različitim oblicima (...) podređeno je općem interesu*“. Španjolski zakon o društvenoj ekonomiji ¹⁸⁷ pruža odstupanja za samozaposlene osobe i društvena poduzeća s ciljem promicanja samozapošljavanja, stvaranja kvalitetnih i stabilnih radnih mjesta, subvencija (potpora), pomaže onima koji imaju poteškoće s obzirom na posebne okolnosti u pronalaženju posla. Pomaže i onima koji su izloženi riziku društvene segregacije.

Tradicionalni oblici društvenog poduzetništva kreiraju se pod dva regulatorna modela: prvi priznaje djelatnosti usmjerene na integraciju u rad samo kroz djelovanja društvenih poduzeća, dok drugi priznaje svaku djelatnost koja promiče javni interes. Slovačka ima regulatorni okvir koji omogućava širi spektar djelatnosti¹⁸⁸, gdje društveno poduzeće može odlučiti obavljati djelatnosti, poput korištenja obnovljivih izvora energije i djelatnosti koje promiču razvoj zelene ekonomije. U Rumunjskoj, djelatnosti društvenih poduzeća mogu obuhvaćati tradicionalne djelatnosti.

U **Rumunjskoj**, valja napomenuti odredbe Zakona br. 2019./2015¹⁸⁹ o društvenoj ekonomiji koje priznaju poduzeća kao društveno poduzeće pod uvjetom da se pridržavaju načela poštene isplate, odnosno udjela u plaćama 1: 8. To znači da plaća menadžera ne smije biti 8 puta veća od plaće zaposlenika.

U **Slovačkoj** je 2018. godine usvojen Zakon o društvenoj ekonomiji ¹⁹⁰. Članak 5. nalaže da društvena poduzeća budu ona koja imaju mjerljive pozitivne društvene učinke. Prema ovoj odredbi, pozitivan društveni utjecaj uključuje i poslovanje na neprofitnoj osnovi. Također valja istaknuti da je Trgovački zakon ¹⁹¹ izmijenjen u svojoj definiciji poduzeća (članak 2.) .Osim djelatnosti za dobit, uključene su i djelatnosti društvenih poduzeća, kao oblik poduzeća s mjerljivim pozitivnim društvenim učinkom.

U **Slovačkoj**, društvena poduzeća registrirana nakon 1. siječnja 2019. mogu svoje proizvode prodavati po povlaštenoj stopi PDV-a od 10%.¹⁹².

U **Hrvatskoj** ne postoji zasebni Zakon o društvenoj ekonomiji, no prema Zakonu br. 34/2011 ¹⁹³, zadrugama je dopušteno djelovati kao neprofitne organizacije i u skladu s tim su registrirane. Društvene zadruge izričito su spomenute u članku 66. Zakona o zadrugama iz 2011. godine, a na temelju njihove posebne djelatnosti nemaju zaseban pravni status i ne moraju se zasebno registrirati. Društvene zadruge (od kojih su mnoga društvena poduzeća koja se bave promicanjem radne integracije) također se mogu registrirati kao neprofitne organizacije. Kao takve, u svojstvu neprofitnih organizacija imaju pravo na potporu (npr. Iz nacionalnog fonda lutrije) Neprofitne organizacije generalno su oslobođene poreza na dohodak.

Niti u **Mađarskoj** ne postoji poseban Zakon koji regulira društvenu ekonomiju, međutim, slično kao u Hrvatskoj, djelovanje zadruga ¹⁹⁴ ima poseban oblik ostvarivanja zarade. U dijelu prilagodbe Zakona o zadrugama stoji da su zadruge dio društvenog tržišnog gospodarstva koje se razlikuje od sektora države i tržišta kapitala. „*Cilj društvenih zadruga je stvoriti radna mjesta svojim članovima u nepovoljnom položaju i na druge načine poboljšati njihov društveni status*“. Izmjena Zakona o zadrugama iz 2017. koja se odnosi na sastav članstva u društvenim zadrugama pokrenula je rasprave prema kojima se nalaže da između najmanje sedam članova društvenih zadruga, osim fizičkih osoba mora postojati i lokalna općina ili samouprava nacionalne manjine ili njihovo udruženje u pravnoj formi ili organizacija u javnu dobrobit koja se bavi dobrotvornim aktivnostima kako je to propisano zakonima. Mađarski propisi omogućavaju članovima društvenih zadruga zapošljavanje u obliku ugovora o članstvu. Prema nekim gledištima, mađarski zakonodavci namjeravaju podržati potencijal dohotka za one koji posebno sudjeluju u javnim radovima, osiguravajući posebne porezne i društvene naknade.¹⁹⁵

V.1.2 Društvena ekonomija poljoprivrede u Italiji

Prve europske odredbe koje se odnose na društvena poduzeća usvojene su u Italiji na temelju Zakona o društvenim zadrugama¹⁹⁶, kojeg je 2006. uslijedio Zakon o društvenim poduzećima.¹⁹⁷ Za potrebe teme ili ovog izvješća, najznačajnija odredba bio je Zakon o društvenoj poljoprivredi u 2015. godini.¹⁹⁸

Izričita svrha Zakona je promicanje multifunkcionalnosti za poljoprivredna poduzeća, pojedince, obitelji i lokalne zajednice, posebno u ruralnim područjima. Djelatnosti društvene poljoprivrede mogu obavljati poljoprivrednici individualci, te poljoprivredna poduzeća i društvene zadruge. Pored tradicionalnih djelatnosti i integracije radne snage, niz drugih djelatnosti također se smatra aktivnostima društvene ekonomije. Tu spadaju primjerice društvene i druge usluge koje se za lokalnu zajednicu vrše poljoprivrednim djelatnostima u rekreacijske svrhe i za prijenos znanja i vještina potrebnih u svakodnevnom životu, osim onih koje promiču društvenu i radnu integraciju i zdravstveni oporavak. Takve aktivnosti nadalje uključuju obuku u vezi sa zaštitom okoliša i hrane, aktivnosti za očuvanje biološke raznolikosti, širenje informacija o regiji na društvenim i obrazovnim farmama, što uključuje i sesije za djecu u vrtićima i osobe sa društvenim, fizičkim i psihičkim poteškoćama. Sve ove aktivnosti (osim

radne integracije) smatraju se sekundarnim poljoprivrednim aktivnostima. Isto se odnosi i na društvene zadruge koje od ukupnih prihoda ostvaruju više od 30% prihoda od poljoprivrednih djelatnosti. Osobe i subjekti koji se bave društvenim poljoprivrednim djelatnostima imaju prednost na natječajima za ugostiteljstvo u školama i bolnicama i imaju prvenstvo odbitka koje se odnosi na kupnju ili najam određenih oranica.

V.2 Norveška- društveno poljoprivredno gospodarstvo i norveški pravni sustav

Usluge društvenih poljoprivrednih gospodarstava mogu se prikazati kao sekundarna poljoprivredna djelatnost za poljoprivrednike. U tu svrhu poljoprivrednici su stvorili vlastitu udrugu koja organizira, kontrolira i osigurava kvalitetu usluga za skrb o zelenim površinama pod zajedničkim nazivom (brand) (Inn pa tunet). Pružanje smještaja onima koji su pod njihovom skrbi smatra se dijelom usluge, a ne kao zasebna usluga smještaja. Obično je to općina koja uslugu koristi i plaća. Naknada za uslugu koja se plaća u odnosu na skrb o društvenoj poljoprivrednoj usluzi koju pruža poljoprivrednik oporezivi je dohodak, no prinos koji njeguju ne smatra se dijelom porezne osnovice poljoprivrednika.

Oni koji koriste uslugu ne sudjeluju u uobičajenoj proizvodnji hrane. Ako doista sudjeluju u takvoj proizvodnji, poljoprivrednik je odgovoran za pridržavanje propisa i proizvodnju u skladu s pravilima osiguranja kvalitete.

U Norveškoj, prema Zakonu o obradivim zemljištima, kako bi se izbjegla zemljišta - koja su ionako u nedostatku - pogodna za poljoprivredne djelatnosti, ali veličinom mala, primjenjuje se pravilo jedinstvenog nasljednika (udalski zakon) - muškarca ili žene. Prava obitelji i zajamčene cijene zemljišta također pružaju zaštitu od špekulacija. Uz to, veličina poljoprivrednih gospodarstava također je ograničena propisima.

Udalski zakon (aluvijalno pravo) kada se prodaje zemljište u vlasništvu obitelji, kupac mora dobiti dozvolu vlasti za kupnju zemljišta. Ako se poljoprivredno gospodarstvo može prodati u krugu obitelji, nije potrebno odobrenje nadležnog tijela, a kupac mora živjeti na farmi najmanje 5 godina i osigurati pravilno korištenje poljoprivrednog zemljišta. Zemljišta se mogu prodati po službenoj reguliranoj cijeni. Cijena se mora postaviti u odnosu na prihod koji se može ostvariti od uzgoja i moraju se uložiti naponi kako bi poljoprivredno gospodarstvo izbjeglo financijskom ulaganju.¹⁹⁹

Kada se obiteljsko zemljište želi prodati, član obitelji koji ima aluvijalno pravo (pravo vlasništva nad zemljom) može podnijeti zahtjev za otkupom zemljišta u roku od 6 mjeseci. Kada niti jedan član obitelji nije izrazio namjeru da otkupi zemlju, aluvijalno pravo prestaje vrijediti u odnosu na to zemljište. Obitelj novog vlasnika može to pravo steći nakon 20 godina. U međuvremenu se zemljište može prodati ili naslijediti, kao i bilo koja druga imovina.

Zemljište / poljoprivredno gospodarstvo može naslijediti samo jedan nasljednik (bez obzira kojeg je spola).

Pomoć u premještaju:²⁰⁰

Broj osoba koje se bave poljoprivredom kao profesijom sve više opada. Ima nogo razloga za to, od kojih je jedan potreba za stalnom prisutnošću i aktivnošću u poljoprivredi, kao i napornim fizičkim radom koji se zahtijeva. Nema vikenda i praznika. Norveška je pokušala promijeniti

ovu postavku podržavanjem rekreacije i slobodnog vremena. To je program kompenzacije koji uzgajivačima životinja olakšava odmor i pruža im slobodno vrijeme. Svrha pomoći je olakšati isplatu plaće za zaposlenu radnu snagu. Programi moraju pridonijeti postizanju cilja aktivne i održive poljoprivrede koje je postavio Parlament.

V.3 Rumunjska – Zajednica

Rumunjska igra jedinstvenu i važnu ulogu u europskoj poljoprivredi. Posjeduje gotovo 1/3 ukupnog poljoprivrednih zemljišta u EU (31,5% svih poljoprivrednih gospodarstava u EU) i ima treću najmanju prosječnu veličinu poljoprivrednog gospodarstva (iznad su samo Malta i Cipar). S 98% poljoprivrednih gospodarstava u Rumunjskoj koja koriste manje od 10 hektara zemlje uistinu je seljačka zemljoradnička zemlja.²⁰¹ Zajednica je prisutna u Rumunjskoj, prvenstveno u šumarstvu i korištenju pašnjaka. Omogućava seljacima da uzgajaju životinje poput ovaca, goveda i koza bez potrebe da kupuju dodatnu zemlju, koja se ponekad naziva "argumentom troškova transakcije".

Zajednica, kao oblik vlasništva, dio je povijesnog blaga Rumunjske i zato je "zajamčeno, nedjeljivo i neotuđivo" kako je izjavljeno u članku 95. Zakona o šumarstvu 46/2008.²⁰²

Zajednica je oblik vlasništva između privatnog i javnog (državnog) vlasništva.

U Rumunjskoj su prisutne tri tradicionalne vrste zajedničkih zemljišnih udruga za poljoprivrednu upotrebu - *composesorat*, *obste* i *izlaz*. *Composesorat* i *obste* privatna su zemljišta koje koriste članovi i njima upravljaju administracije koje čine izabrani članovi. Članstvo u *obsteu* može se naslijediti ili jednostavno steći prebivalištem. To je uglavnom slučaj u Vlaškoj i Moldaviji. U međuvremenu, *composesorat* ponekad mogu koristiti i osobe koje nisu članovi. Članstvo se obično nasljeđuje, uglavnom se nalazi u Transilvaniji i sjevernoj Rumunjskoj. Izlaz je treća vrsta zajedničkog udruženja i može se naći u cijeloj Rumunjskoj. To je javno dobro koje može koristiti bilo koji stanovnik općine. Vodi ga lokalni gradonačelnik ili izabrani pastoralni odbor.

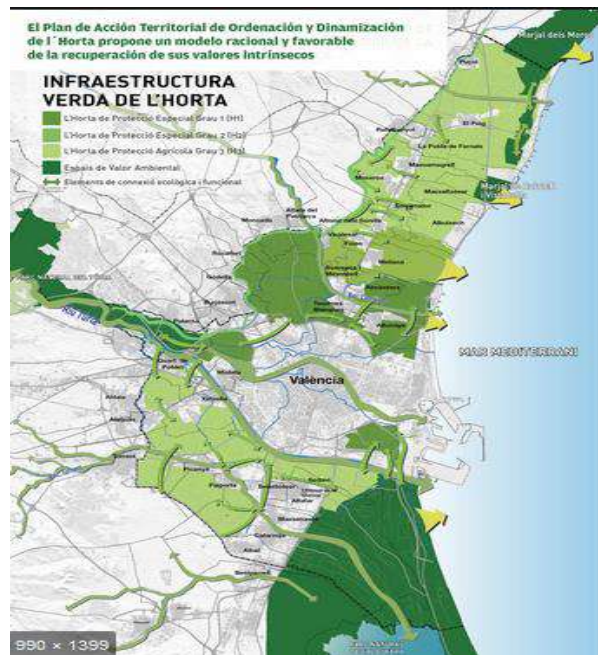
Obično pašno zemljište je opstanak mnogih poljoprivrednih obitelji i pojedinaca u Rumunjskoj. Imati stoku važna je ekonomska korist jer donosi veće prihode i stabilnost.

Obstea je institut, organizacija koja se bavi upravljanjem šumarskim zajednicama. Odluke na seoskom sastanku donose stanovnici na demokratski način, većinom glasova. Postoje dva oblika.

- (i) Kada je šuma u punom vlasništvu sela, a svaki stanovnik ima jedan glas, i
- (ii) Kad se njime upravlja na osnovu dobivenih glasova prema različitom opsegu vlasničkih kvota.

V.4 Valencija - Horta

In na jugoistoku Španjolske, u neposrednoj blizini Sredozemnog mora, nalaze se dvije posebne španske mediteranske horte (voćnjaci) u blizini gradova **Valencije i Murcie**. Navodni sustavi obiju *horta* čine plodne, ali sušne riječne doline na kojima se uzgaja, a uspješni kulturološki krajolici stoljećima proizvode povrće i voće. Uz grad València, Mauri su izgradili sustav navodnjavanja na rijeci, koji djeluje na sličan način od tada. Voda u rijeci povećana je na osam matičnih odvoda s vodeničkim kolima koji se granaju na 138 redova (podkanalima) i osiguravaju da čak i najudaljenije parcele imaju pristup vodi.²⁰³

Slika 3: Sustav Horte u Valenciji.

Izvor: <http://www.upv.es/contenidos/CAMUNISO/info/U0549942.pdf>

Vodeni sud Vodene zemlje Vega València jedna je od najstarijih pravosudnih institucija u Europi. Njegova prevladavajuća struktura potječe od Moora, oko 960. godine nove ere. Međunarodni vodeni sud Vega València i Vijeće dobrih ljudi Murcije prihvaćeni su člankom 125. španjolskog Ustava iz 1978.²⁰⁴ kao sredstva javnog sudjelovanja u Pravosuđu. Na temelju toga članak 19. Organskog zakona o sudskoj vlasti²⁰⁵ spominje ih među sudovima običajnog prava.

Slika 4: Upravljanje navodnjavanjem sustavom Horte

Izvor: <https://www.hortaviva.net/en/we-say/what-is-la-huerta/>

U Valenciji je odgovoran Vodeni sud Vega València. Sastoji se od osam sudaca (sindicosa), koje su demokratski imenovali vlasnici zemlje Horte iz Valencije, koji imaju pravo navodnjavanja između sebe. Sudom predsjedava predsjednik (sindico presidente), koji se bira između sindicosa i pomaže mu tajnik. Sud je odgovoran za pravednu raspodjelu vode među vlasnicima poljoprivrednih zemljišta, za rješavanje sporova između vlasnika zemljišta o pravima navodnjavanja i izricanje sankcija u slučaju kršenja običajnih zakona navodnjavanja. Članovi mogu biti samo poljoprivrednici s punim radnim vremenom. Sud se sastaje tjedno i odmah donosi presude za koje ne postoji pravo žalbe.²⁰⁶

Slika 5: Sud Izvor:: <https://www.tribunaldelasaguas.org/en/el-tribunal-ing/historia-ing>

Vijeće dobrih ljudi Murcije služi sličnoj svrsi. Sastoji se od predsjednika, tajnika i pet članova s pravom glasa. Ovo vijeće također se sastaje jednom tjedno i donijet će presudu isti dan ili najkasnije sljedeći dan nakon rasprave. Odluke se donose automatski, glasovnom većinom. U slučaju jednakog broja glasova, prevladava glas predsjednika. Odluke koje donosi ovaj sud su konačne, fiksne i izvršne.²⁰⁷

Nakon stotina godina, Horte Valencije i Murcia počeli su propadati u drugoj polovici 20. stoljeća. Sigurnija opskrba vodom zbog brane na rijeci Turiji u Valenciji i modernizacija navodnjavanja smanjila je ulogu navodnjačkih sustava i sudova starih nekoliko stotina godina kojima upravlja lokalna samoorganizacija. Zbog nekoordiniranog širenja gradova Valencija, Murcia i infrastruktura (ceste, željeznice), mnogo je obradivog zemljišta izgubljeno. Profit uzgoja je opadao, a sve više i više ljudi odustaje od djelatnosti. Kao rezultat toga, područje Horte València i Murcia drastično se smanjilo.²⁰⁸ Kako bi se zaštitile jedinstvene kulturne, okolišne i gospodarske vrijednosti, 2018. godine usvojen je zakon o Horti Valencie,²⁰⁹ kojim se raznim mjerama nastoji spriječiti daljnji gubitak zemlje i njezino opadanje.²¹⁰

Literatura

- ¹ Dovođenje organizacija i mrežnog razvoja na više razine u poljoprivrednom sektoru u Europi (BOND) (www.BONDproject.eu) koji su dobili financijska sredstva iz programa Europske unije za istraživanje i inovacije Horizont 2020 u skladu sa Sporazumom o bespovratnim sredstvima br. 774208
- ² Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balázs, B., Trenchard, L., Eyden-Wood, T., Bos, E., Sutton, G. and Blackett, M., 2013. Kratki lanci opskrbe hranom i lokalni sustavi prehrane u EU. Stanje njihovih socio-ekonomskih karakteristika. Znanstvena i politička izvješća JRC-a, 123.
Kneafsey, M. "EIP-AGRI fokusna grupa, inovativno upravljanje lancem kratkih prehrambenih lanaca." Završno izvješće, Bruxelles: Europska komisija (2015).
De Pascale, Gianluigi, i suradnici. "Ekonomska održivost u lancu opskrbe kratkom hranom. Slučaj projekta Horizon 2020" Mreža znanja i inovacija u lancu opskrbe laganom hranom (SKIN) ". RIVISTA DI STUDI SULLA SOSTENIBILITA '(2017).
- ³ Pogledajte na www.kisleptek.hu pod Publikáció / BOND Publikáció
- ⁴ <http://www.fao.org/family-farming-decade/en/>
- ⁵ Odluka Europskog parlamenta od 4. veljače 2014. o budućnosti malih poljoprivrednih gospodarstava (2013/2096 (INI))
- ⁶ Budući da ta mala gospodarstva predstavljaju model društvene poljoprivrede smatra da jednostavno smanjenje broja malih poljoprivrednih gospodarstava ne bi trebao biti glavni cilj restrukturiranja, jer to neće povećati konkurentnost većih gospodarstava;
- ⁷ Obiteljska poduzeća u Europi Odluka Europskog parlamenta od 8. rujna 2015. o obiteljskim poduzećima u Europi (2014/2210 (INI)), dok su poljoprivredna gospodarstva najčešći poslovni model i daju veliki doprinos u prevenciji depopulacije u ruralnim područjima, a u mnogim slučajevima predstavljaju jedini izvor zaposlenosti u europskim regijama u kojima razvoj zaostaje, posebno u manje industrijaliziranim regijama; budući da obiteljska poljoprivredna gospodarstva mogu ponuditi predložak za uspjeh jer općenito primjenjuju načelo ekološkog i društveno održivog gospodarstva s kružnim tokom i zato u tom smislu žene kao vođe doprinose ne samo poduzetničkom razmišljanju, već i specifičnim komunikacijskim i društvenim vještinama ;
- ⁸ https://www.isurv.com/directory_record/4841/millington_v_secretary_of_state_for_the_environment_transport_and_the_regions
https://www.falcon-chambers.com/images/uploads/articles/Agricultural_Seminar_May_2002.pdf
- ⁹ BGBl. Nr. 194/1994
- ¹⁰ Kompletan popis proizvoda je naveden u Odredbi Br. 40/2008 (https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2008_II_410/BGBLA_2008_II_410.html)
- ¹¹ Hrvatski Sabor Zakon o Proglašenju Zakona o Obiteljskom Poljoprivrednom Gospodarstvu, 29/2018 (585) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_03_29_585.html
- ¹² Decree No. 76/2014 (1437) of the Minister of Agriculture on secondary activities of family farms
Title in Croatian: Ministarstvo Poljoprivrede pravilnik o prodaji vlastitih poljoprivrednih proizvoda proizvedenih na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu, NN 76/2014 (1437) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_76_1437.html,
- ¹³ Decree No. 54/2016 of the Touristic Minister on catering services of family farms
Title in Croatian: pravilnik o razvrstavanju i kategorizaciji objekata u kojima se pružaju ugostiteljske usluge na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_06_54_1408.html

- ¹⁴ Članak 2135. Talijanskog građanskog zakona
- ¹⁵ Uredba Br. 228/2001 o smjernicama i modernizaciji poljoprivrednog sektora
Decreto Legislativo 18 maggio 2001, n. 228 "Orientamento e modernizzazione del settore agricolo, a norma dell'articolo 7 della legge 5 marzo 2001, n. 57
<http://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/01228dl.htm>
- ¹⁶ Legge 20 febbraio 2006, n. 96 "Disciplina dell'agriturismo"
<https://www.camera.it/parlam/leggi/06096l.htm>
<https://www.reterurale.it/agriturismo/normativa>
- ¹⁷ Legge 20 febbraio 2006, n. 96 "Disciplina dell'agriturismo"
<https://www.camera.it/parlam/leggi/06096l.htm>
<https://www.reterurale.it/agriturismo/normativa>
- ¹⁸ Potori, Norbert ; Chmieliński, Paweł ; Karwat-Woźniak, Bożena (2014): Usporedba poljoprivredno-prehrambenih sektora u Poljskoj i Mađarskoj iz makro perspektive. In: Norbert, Potori; Andrew, F Fieldsend; Paweł, Chmieliński (szerk.) Strukturne promjene poljske i mađarske poljoprivrede od pristupanja EU: stečene lekcije i posljedice za oblikovanje budućih poljoprivrednih politika. Budapest, Magyarország : AKII, (2014) pp. 9-32. , 24 p.
- ¹⁹ Uredba Br. 1961/2016 od 16. studenog 2016. o izmjeni nekih zakona i poticanju prodaje prehrambenih proizvoda od strane poljoprivrednika
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20160001961/T/D20161961L.pdf>
- ²⁰ 64/2018. Uredba o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu - Consagra o estatuto da agricultura familiar Decreto-Lei n.º 64/2018 de 7 de agosto
<https://dre.pt/home/-/dre/115933868/details/maximized>
- ²¹ Caen zakonik (Članak 16 (1))
- ²² Članak 22 (2))
- ²³ Pravilnik o hitnim slučajevima br. 43/2013 o nekim mjerama za razvoj i potporu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i olakšavanje pristupa poljoprivrednicima financiranju)
<https://lege5.ro/Gratuit/gm3tcnbyg4/ordonanta-de-urgenta-nr-43-2013-privind-unele-masuri-pentru-dezvoltarea-si-facilitarea-accesului-la-finantare-al-fermierilor-al-beneficiarilor-pndr-2014-2020-si-popam-2014-2020-precum-si-pentru-dezvol> amended in 2017
https://www.legalis.ro/legalis/chapterview-document.seam?toCId=nvxv6mrqge3v6mbsgazf64br&documentId=nvxv6mrqge3v6mbsgazf64br15xxkz27m52xmzlsnz2wyxzsgiptembrg4wtamzng3a&utm_medium=link&utm_campaign=acte-mo&utm_source=stire-legalis&utm_content=OUG-22-2017&utm_term=MO-202-2017
Publikacija rumunjskog Ministarstva poljoprivrede o obiteljskoj poljoprivredi:
<http://madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/rndr/buletine-tematice/PT18.pdf>
- ²⁴ LKÖ (2016): Teilpauschalierung für nichtbuchführungspflichtige Land- und Forstwirte ab dem Jahr 2015.
<https://ooe.lko.at/gewinnermittlung-teilpauschalierung-ab-2015+2500+2261936>
LKÖ (2016): Vollpauschalierung für nichtbuchführungspflichtige Land- und Forstwirte ab dem Jahr 2015.
<https://ooe.lko.at/media.php?filename=download%3D%2F2015.02.26%2F1424936027500678.pdf&rn=Vollpauschalierung%20ab%20dem%20Jahr%202015%20-%20A5%20Brosch%FCre.pdf>
napi.hu (2019):https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/ausztria-szja-ado-csokkentes.683356.html
Darvasné et al. (2016): An analysis of the operation and success of the food industry in Austria AKI. Budapest sISSN 1418-2122
http://repo.aki.gov.hu/1501/1/2016_01T_Az_osztrak_elemizergazdasag_web_pass.pdf
Landwirtschaftskammer österreich (2018) Rechtliches zur Direktvermarktung

https://www.gutesvombauernhof.at/uploads/media/intranet/DV_A-Z_Recht/Rechtliches_zur_Direktvermarktung_Druckversion_low_II-2018.pdf

Orosz F. (2018): Procjena pravnog okruženja društvene ekonomije u zemljama Paninske nizine, Austrija. Nemzetstratégiai Kutatóintézet EFOP-1.12.1-17-2017-00003. in Schwarcz Gy.; Major Á., Szabadkai A., NSKI 2018 EFOP-1.12.1-17-2017-00003 Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében. „A szociális gazdaság jogi környezetének vizsgálata a Kárpát-medence országaiban” alapján

Herich et al. (2016): Oporezivanje u Europi, Austria, Cipar, Hrvatska, Mađarska, Rumunjska, Srbija, Slovačka. Penta unió, 2016. 248p.

Umsatzsteuerpauschalierung

<https://ooe.lko.at/umsatzsteuerpauschalierung+2500+2756251>

²⁵ See at www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció

²⁶ <http://taxsummaries.pwc.com/ID/Croatia-Individual-Taxes-on-personal-income>
OECD (2019): Reviews of Regulatory Reform Regulatory Policy in Croatia 2019.
<https://saldokiado.hu/assets/res/download/adozas-europaban-2016-ausztria-ciprus-horvatorszag-magyarorszag-romania-szerbia-szlovakia.pdf>

https://www.porezna-uprava.hr/HR_publikacije/Prirucnici_brosure/Oporezivanje%20djelatnosti%20poljoprivrede%20i%20sumarstva.pdf

²⁷ Pogledajte oba priloga na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció

²⁸ <https://business.center.cz/business/pravo/zakony/dph/>

Accace (2019): <https://accace.com/tax-guideline-for-the-czech-republic/>

Cnossen, S. (2018): PDV i poljoprivreda: lekcije iz Europe

<https://link.springer.com/article/10.1007/s10797-017-9453-4>

Mielczarek, M. (2017): Oporezivanje poljoprivrednih gospodarstava u Poljskoj porezom na dohodak. <http://ojs.wsb.wroclaw.pl/files/journals/4/articles/325/submission/layout/325-1936-1-LE.pdf>

KPMG (2019): Češka – Ostali porezi

<https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2014/01/czech-republic-other-taxes-levies.html>

PDV u Češkoj <https://www.yourtaxes.cz/en/czech-vat>

²⁹ Mielczarek, M., 2017. Oporezivanje poljoprivrednih gospodarstava u Poljskoj porezom na dohodak. Srednjoeuropska revizija ekonomije i upravljanja, 1(3).

³⁰ Pogledajte na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció

³¹ Code général des impôts,

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069577>

Le livret fiscal du créateur d'entreprise - bénéficiaires agricoles Précis de fiscalité, www.impots.gouv.fr

³² 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelamadóról törvény

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500117.TV>

³³ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról,

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600081.TV>

³⁴ 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról,

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700127.tv>

³⁵ See at www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció

³⁶ <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6061>

³⁷ LEGE Nr. 238, din 08.07.2004, privind impozitul unic în

agricultură <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312800>

³⁸ Zakon o porezu na imovinu i porez na dohodak <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-03-26-14>

<https://www.skatteetaten.no/rettskilder/type/handboker/skatte-abc/2018/>

- ³⁹ Ado.hu (2018): Oporezivanje u Poljskoj <https://ado.hu/ado/igy-adoznak-lengyelorszagban/>
 KPMG (2019): Stope PDV-a primjenjene u državama članicama Europske unije.
https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf
 Janda, G. (2016): Usporedba poreza i poreznog režima Poljske i Mađarske
http://moklasz.hu/wp-content/uploads/2016/01/Janda_Gabriella_szakdolgozat.pdf
 KPMG (2019): <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2011/12/poland-income-tax.html>
 Mielczarek, M. (2017): Oporezivanje poljoprivrednih gospodarstava u Poljskoj porezom na dohodak.
<http://ojs.wsb.wroclaw.pl/files/journals/4/articles/325/submission/layout/325-1936-1-LE.pdf>
 Potori, N., Chmielinski, P. i Fieldsend, A. (ed.) (2014): Strukturne promjene u poljoprivredi Poljske i Mađarske od pristupanja EU: iskustvo i zaključci za razradu agrarne politike za budućnost.
<http://docplayer.hu/1166461-Szerkezeti-valtozasok-a-lengyel-es-a-magyar-mezogazdasagban-az-eu-csatlakozas-ota-tapasztalatok-es-tanulsagok-a-jovo-agrarpolitikajanak-alakitasahoz.html>
<https://www.strength2food.eu/wp-content/uploads/2019/03/D7.2-Quantitative-assessment-of-economic-environmental-and-social-impacts-of-SFSC-compressed.pdf>
- ⁴⁰ Zakon o porezu na poljoprivredu - USTAWA z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19840520268>
- ⁴¹ Pogledajte na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció
- ⁴² Ado.hu (2018): Stopa poreza na dohodak sada je 10% u Rumunjskoj:
<https://ado.hu/ado/tiz-szazalek-lett-az-szja-romaniaban/>
<https://agrintel.ro/107849/impozitare-agricultura-cod-fiscal-lista-culturilor-agricole-scutite-de-impozit/>
- ⁴³ Legea nr. 227/2015 privind Codul fiscal
https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/Cod_fiscal_norme_12062019.htm
- ⁴⁴ Pogledajte na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció
- ⁴⁵ Herich i suradnici. (2016): Oporezivanje u Europi Austrija, Cipar, Hrvatska, Mađarska, Rumunjska, Srbija, Slovačka. Penta unió, 2016. 248p.
 Kiss, Zsófia (2018): Oporezivanje u Slovačkoj <https://ado.hu/ado/igy-adoznak-szlovakiaban/>
 Razina troškova opstanka u razdoblju između 1. srpnja 2019. i 30. lipnja 2020.
<https://www.podnikajte.sk/uctovnictvo/zivotne-minimum-od-1-7-2019-do-30-6-2020>
- ⁴⁶ Pogledajte na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció
- ⁴⁷ Mazars (2019): Mazari u Sloveniji. https://mazars-tax.webdream.hu/country_list/18
 Ministarstvo financija (2018): Oporezivanje u Sloveniji
http://www.mf.gov.si/fileadmin/mf.gov.si/pageuploads/Davki_in_carine/Angle%C5%A1ki/Taxation_in_Slovenia_2018.pdf
 OECD (2018a): Statistika prihoda 2018. - Slovenija <https://www.oecd.org/tax/revenue-statistics-slovenia.pdf>
 OECD (2018b): Pregledi porezne politike: Slovenija 2018.
 PDV (VAT) i Registracija PDV-a u Sloveniji <http://eugo.gov.si/en/running/taxes/value-added-tax-vat/>
 WTS (2019): Porezna reforma u Sloveniji 2019-2022 <https://wtsklient.hu/2019/03/14/tax-reform-in-slovenia/>
- ⁴⁸ Pogledajte na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció
- ⁴⁹ BGBl. Nr. 401/1988. über die Besteuerung des Einkommens von Körperschaften (Körperschaftsteuergesetz) 22 -24§
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10004569>

- ⁵⁰ Guide de l'installation des jeunes agriculteurs, Rosanne Aries, Ed France Agricole. Les espaces tests agricoles, étude juridique, fiscale et sociale concernant les couveuses en agriculture, Francis Varennes, Ed IPSO FACTO
L'espace test en agriculture / www.civam.org
- ⁵¹ Aide à l'installation : articles D343-3 à D343-24 du code rural, Abattement fiscal : article 73B du code général des impôts www.msa.fr
- ⁵² Ugovor o podršci poslovnom projektu (Cape) omogućava vam stvaranje ili preuzimanje poduzeća kako biste imali koristi od potpore tvrtke ili udruge. Potonji se obvezuje pružiti vam određenu i kontinuiranu pomoć (na primjer, materijalna i financijska sredstva). U zamjenu za to pristajete slijediti program pripreme za stvaranje, oporavak i upravljanje poslovanjem. Cape nije ugovor o radu <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F11299>
- ⁵³ <https://www.onrc.ro/index.php/ro/inmatriculari/persoane-juridice/societati-cu-raspundere-limitata-debutant-srl-d?id=47>
- ⁵⁴ Slovački izraz za privatnog poduzetnika je „samostatne zárobkovo činná osoba“, skraćeno SZČO. Ovu kraticu često možemo naći u stručnoj literaturi i u zakonima. Prijevod riječi na engleski jezik riječ je o "osobi koja obavlja samostalne djelatnosti radi zarade". (<https://vallalkozasszlovakiaiban.hu/egyenivallalkozo-biztositasaszlovakiaiban/>)
- ⁵⁵ Zakon Br 461/2003 o društvenom osiguranju Zákon č. 461/2003 Z.z. Zákon o sociálnom poistení <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-461>
- ⁵⁶ www.financnasprava.sk Osiguranje pripada dvaju odvojenim sustavima. Zakon br. 580/2004 o zdravstvenom osiguranju i Zakon br. 461/2003 o društvenom osiguranju
- ⁵⁷ <https://www.talk-business.co.uk/2018/09/14/national-insurance-for-start-ups/> Self-employed/ samostalni trgovac - start-up samozapošljavanje
- ⁵⁸ <https://www.smartchain-h2020.eu/>
- ⁵⁹ <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/focus-groups/innovative-short-food-supply-chain-management>
- ⁶⁰ EFPF/Roberst, S. – Rawson, D. (2014): Uvjeti, stavovi i strukture uspješnih JP-a i zadrugara https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/agri-markets-task-force/contributions/2016-05-24/ukdefracoop_en.pdf
- ⁶¹ Jahn, G. – Zerger, C. – Peter, S. - Knickel, K (2007): Status Quo Analiza (WP3) Europsko uporedno izvješće (D3.3) COFAMI
- ⁶² Poljska je u tom pogledu imala poseban status u socijalističko doba, jer u ovoj zemlji nije postojao sovjetski sistem kolektivizma.
- ⁶³ Vallasek, M (2007): A szövetkezetek jogi szabályozása a rendszerváltástól napjainkig In: Somai, J (szerk.) Szövetkezetek Erdélyben és Európában Kolozsvár, Románia : Romániai Magyar Közgazdász Társaság, (2007) pp. 369-398. , 30 p.
- ⁶⁴ Roberst, S. – Rawson, D. (2014): Uvjeti, stavovi i strukture uspješnih JP-a i zadrugara https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/agri-markets-task-force/contributions/2016-05-24/ukdefracoop_en.pdf
- ⁶⁵ Bijman, J. - Iliopoulos, C. – Poppe, K.J. – Gijssels, C. - Hagedorn, K. – Hanisch, M. – Hendrikse, G.W.J. – Kühl, R. - Ollila, P. – Pyykkönen, P. - van der Sangen, G. (2012): Support for Farmers' Cooperatives, Final Report, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/external-studies/2012/support-farmers-coop/fulltext_en.pdf
- ⁶⁶ <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>
- ⁶⁷ See at www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció
- ⁶⁸ <https://youth.ecofoe.eu/2017/08/25/types-of-co-operatives/>
- ⁶⁹ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/meetingdocument/wcms_648558.pdf
- ⁷⁰ Mauro Lengo, legal director of LegaCoop: Italian legislation about cooperative companies

- ⁷¹ <https://www.brocardi.it/codice-civile/libro-quinto/titolo-vi/capo-i/sezione-i/art2512.html>
- ⁷² https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-exemptions/index_en.htm#shortcut-3
- ⁷³ <https://www.fisc.md/codulfiscalarm.aspx>
- ⁷⁴ <https://www.uk.coop/the-hive/sites/default/files/uploads/attachments/what-is-mutual-trading-status.pdf>
- ⁷⁵ BGBl. Nr. 401/1988 über die Besteuerung des Einkommens von Körperschaften (Körperschaftsteuergesetz)
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10004569>
- ⁷⁶ Consolidated versions of the Treaty on the Functioning of the European Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
- ⁷⁷ TFEU Article 40-42.
- ⁷⁸ Csépai, B. (2018): Gorke endivije? Dugo očekivano pojašnjenje odnosa poljoprivrednih i tržišnih pravila EU, Nemzeti Közszoalगत Egyetem, Európai Tükör, 2018. 2. szám, https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszoalगतato-uni-nke-hu/Csepai_Keseru_endivia_Europai_Tukor_2018_2_jav.pdf, downloaded: 9 September 2019
- ⁷⁹ Uredbom Vijeća 1308/2013 uspostavljena je zajednička organizacija tržišta poljoprivrednih proizvoda (Uredba o ZUT-u). Članak 209. Uredbe utvrđuje iznimke za poljoprivrednike i njihove udruge u odnosu na ciljeve ZPP-a.
- ⁸⁰ No, slučaj Francuske endivije (C-671/15) pojasnio je točan okvir. Prema presudi, sporazumi poljoprivrednih profesionalnih organizacija mogu biti izuzeti od ograničenja konkurencije, ali strogo u okviru ciljeva zajedničke poljoprivredne politike. Ova se odredba ne primjenjuje na priznate organizacije proizvođača u skladu s Uredbom EU 2017/2393 Europskog parlamenta i Vijeća. Bit presude:
Prvo, Europski sud pravde je u presudi Endives zaključio da su postupci poput koordinacije politika i količine cijena kao i razmjene komercijalno osjetljivih podataka između organizacija proizvođača (PO) i njihovih udruga (APO) zabranjeni člankom 101. UFEU-a. Sud je također utvrdio da se, pod određenim uvjetima, članak 101. UFEU-a ne može primjenjivati unutar priznatih proizvođačkih organizacija i udruženja proizvođačkih organizacija na takve aktivnosti koje provodi određeni PO / APO. Praksa koja se primjenjuje mora biti posebno nužna i proporcionalna provedbi ciljeva zadanih zakonodavstvom EU-a PO / APO-ovima. Drugo, od 1. siječnja 2018. godine člankom 152. CMO-a, izmijenjenog Uredbom o omnibusu, predviđeno je odstupanje od članka 101. UFEU-a za priznate proizvođače javnih narudžbi / APO-e. Da bi se oslonili na odstupanje, PO / APO mora integrirati barem jednu djelatnost članova proizvođača (npr. Transport, skladištenje), istinski obavljati djelatnost, koncentrirati opskrbu i plasirati proizvode svojih članova na tržište.
- ⁸¹ Uredba (EU) br. 1308/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. prosinca 2013. o uspostavi zajedničke organizacije tržišta poljoprivrednih proizvoda i stavljanju van snage Uredbe Vijeća (EEZ) br. 922/72, (EEZ) br. 234/79, (EC) br. 1037/2001 i (EC) br. 1234/2007 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1308> COM/2018/706, Izvješće Komisije Europskom parlamentu i Vijeću za Primjene pravila Unije o tržišnom natjecanju u poljoprivrednom sektoru, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1568046396497&uri=CELEX:52018DC0706>
- ⁸² Catherine Del Cont – Antonio Iannarelli: Istraživanje za odbor AGRI - Nova pravila tržišnog natjecanja u poljoprivredno-prehrambenom lancu u ZPP-u nakon 2020. Europska Unija, 2018. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617497/IPOL_STU\(2018\)617497_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617497/IPOL_STU(2018)617497_EN.pdf) preuzeto: 2 rujna 2019
- ⁸³ www.adresarfarmaru.cz/
- ⁸⁴ <http://oimat.no/oimat/trondersk-matmanifest/>

⁸⁵ www.milanurbanfoodpolicypact.org/ and www.bondproject.eu/wp-content/uploads/2018/06/BOND-REPOSITORY-UK-Bristol-City-Food-Network.pdf

⁸⁶ www.facebook.com/rekonorge/

⁸⁷ www.polopo.cz

⁸⁸ www.scuk.cz

⁸⁹ www.bondproject.eu/wp-content/uploads/2018/06/BOND-REPOSITORY-IT-Mercatale-di-Montevarchi.pdf

⁹⁰ JGS Nr. 946/1811 Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>

⁹¹ BGBl. I Nr. 66/2002: 66. Bundesgesetz: Vereingesezt 2002 - VerG
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20001917>

⁹² BGBl. Nr. 663/1994 Bundesgesetz über die Besteuerung der Umsätze (Umsatzsteuergesetz 1994 - UStG 1994)
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10004873>

⁹³ Note de service du ministère de l'agriculture du 07/04/2010 DGAL/SDSSA/N2010-8103,
<https://info.agriculture.gouv.fr/gedei/site/bo-agri/instruction-N2010-8103>

⁹⁴ Code de Commerce Art. L. 251-1 et s., Art. R. 251-1 et s.
https://www.legifrance.gouv.fr/affichSarde.do;jsessionid=13FBE2B5E00640170F150EF9474BE12D.tplgfr34s_3?reprise=true&page=1&idSarde=SARDOBJT000007111725&ordre=null&nature=null&g=ls

⁹⁵ Irene Canfora: Od zemlje do teritorija: uloga seljaka u kratkom lancu, Sveučilište u Bariju. FARMERI I KRATKI LANCI Pravni profili i društveno-ekonomska dinamika, uredili Francesca Giarè i Sabrina Giuca, NACIONALNI INSTITUT POLJOPRIVREDNE EKONOMIJE, 2013.
http://dspace.inea.it/bitstream/inea/770/1/Farmers_short_chain.pdf

⁹⁶ DECRETO 20 novembre 2007 Attuazione dell'articolo 1, comma 1065, della legge 27 dicembre 2006, n. 296, sui mercati riservati all'esercizio della vendita diretta da parte degli imprenditori agricoli, <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2007/12/29/07A10862/sg>

⁹⁷ DECRETO-LEGGE 9 febbraio 2012, n. 5 Disposizioni urgenti in materia di semplificazione e di sviluppo. (12G0019),
https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.data PubblicazioneGazzetta=2012-02-09&atto.codiceRedazionale=012G0019&elenco30giorni=false

⁹⁸ Decreto Legislativo 18 maggio 2001, n. 228 "Orientamento e modernizzazione del settore agricolo, a norma dell'articolo 7 della legge 5 marzo 2001, n. 57",
<http://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/01228dl.htm>

⁹⁹ Legea nr. 145/2014 pentru stabilirea unor măsuri de reglementare a pieței produselor din sectorul agricol, <https://lege5.ro/Gratuit/gqydmojzgm/legea-nr-145-2014-pentru-stabilirea-unor-masuri-de-reglementare-a-pietei-produselor-din-sectorul-agricol>

¹⁰⁰ Lege nr. a 321/2009 privind comercializarea produselor alimentare
<https://legeaz.net/monitorul-oficial-761-2016/legea-321-2009-comercializare-produse-alimentare-republicata>,

¹⁰¹ http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/index.cfm?lang_code=EN&typeOfSearch=true&active_only=1&noncom=0&r_dossier=20162148&decision_date_from=&decision_date_to=&EM=RO&title=&submit=Search

¹⁰² https://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/index.cfm?lang_code=EN&typeOfSearch=false&active_only

y=0&noncom=0&r_dossier=20162148&decision_date_from=01%2F01%2F2017&decision_date_to=07%2F04%2F2017&title=&submit=Search

¹⁰³ Uredba Br. 1151/2012/EU

¹⁰⁴ <https://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html>

¹⁰⁵ www.szif.cz/cs/znacka-regionalni-potravina#

¹⁰⁶ <https://urgenci.net/>

¹⁰⁷ Legge regionale 25 luglio 2008, n. 7 (BUR n. 62/2008)

(<https://bur.regione.veneto.it/BurVServices/pubblica/DettaglioLegge.aspx?id=208104>) és

annak 2010-es módosítása: Leggi N. 3 del 22 gennaio 2010 (Bur n. 8 del 26/01/2010)

<https://bur.regione.veneto.it/BurVServices/pubblica/DettaglioLegge.aspx?id=221779>

¹⁰⁸ Ordinul nr. 724/1082/360/2013 privind atestarea produselor tradiționale,

<https://lege5.ro/Gratuit/gm3tomjwg4/ordinul-nr-724-1082-360-2013-privind-atestarea-produselor-traditionale>

¹⁰⁹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002R0178&from=EN)

[content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002R0178&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002R0178&from=EN)

¹¹⁰ [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R0852&from=EN)

[content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R0852&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R0852&from=EN)

¹¹¹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R0853&from=EN)

[content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R0853&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R0853&from=EN)

¹¹² [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011R1169&from=EN)

[content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011R1169&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011R1169&from=EN)

¹¹³ Članak 14

¹¹⁴ Točke 3.2 i 3.4. u:

https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/biosafety_fh_legis_guidance_reg-2004-852_en.pdf

¹¹⁵ Članak 1 poglavlje (2) točka c)

¹¹⁶ Članak 1

¹¹⁷ Članak 1 poglavlje 5)

¹¹⁸ Odjeljak 4.1. Smjernice o Uredbi (EZ) br. 853/2004

https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/biosafety_fh_legis_guidance_reg-2004-853_en.pdf

¹¹⁹ 3.5. odjeljak Vodiča za provedbu određenih odredaba Uredbe (EZ) br. 853/2004 o higijeni hrane životinjskog podrijetla.

https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/biosafety_fh_legis_guidance_reg-2004-853_en.pdf

¹²⁰ Recital (12) Odredbe (EC) No 853/2004

¹²¹ Odjeljak 3.6.

¹²² Section 4.2.

¹²³ [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011R1169&from=EN)

[content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011R1169&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011R1169&from=EN)

¹²⁴ <http://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/en/>

¹²⁵ Pogledajte na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció

¹²⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1924>

¹²⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32011R1338>

¹²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32001L0083>

¹²⁹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L.2004.136.01.0085.01.ENG&toc=OJ:L:2004:136:TOC)

[content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L.2004.136.01.0085.01.ENG&toc=OJ:L:2004:136:TOC](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L.2004.136.01.0085.01.ENG&toc=OJ:L:2004:136:TOC)

¹³⁰ Odgovor Generalne uprave za zdravstvo i potrošače upućen KLT-u u lipnju 2013. može se preuzeti u prvom odjeljku s rezultatima Informacije o komunikaciji na engleskom s ove poveznice:<https://www.kisleptek.hu/information-in-english>

¹³¹ https://www.kisleptek.hu/nea_waste/

¹³² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011R0142#>

¹³³ Zákon č. 166/1999 Sb. Zákon o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon), <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-166>

¹³⁴ Vyhláška č. 289/2007 Sb. Vyhláška o veterinárních a hygienických požadavcích na živočišné produkty, které nejsou upraveny přímo použitelnými předpisy Evropských společenství <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2007-289>

¹³⁵ Pogleďajte na www.kisleptek.hu, Publikáció/BOND Publikáció

¹³⁶ www.magasindeproducteurs.fr. MAGPRO projctet

¹³⁷ Pogleďajte na www.kisleptek.hu, Publikáció/BOND Publikáció

¹³⁸ Izvor: Mundler, Valorge (2015): Ateliers de transformation collectifs. Educagri. Dijon, Terrieux, Valorge, Mundler (2015): Les ATC en France: définition et regard d'ensemble. <https://www.agriculturepaysanne.org/files/etude-atelier-transformation-collectif-fl.pdf>

¹³⁹ Pogleďajte na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció

¹⁴⁰ https://www.kisleptek.hu/dictionary_small_farmers/

<https://elemiszerlanc.kormany.hu/download/6/ae/e1000/Kistermeloi%20GHP.pdf>

¹⁴¹ Uredba br. 52/2010. FVM. - na preduvjete za proizvodnju, preradu i prodaju hrane od strane malih proizvođača <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1000052.FVM>

¹⁴² https://www.kisleptek.hu/ghp_small_scale_farmers/

¹⁴³ Odredba br. 51/2012. VM <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0700064.FVM>

¹⁴⁴ Odredba br. 64/2007. FVM-EüM <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200051.VM>

¹⁴⁵ Odredba o higijeni hrane (Forskrift om næringsmiddelhygiene):

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2008-12-22-1623>

Zakon o sigurnosti hrane: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-12-19-124>

Forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-12-19-1817>

¹⁴⁶ https://www.mattilsynet.no/mat_og_vann/matservering/kortvarig_salg_av_mat/kake_eller_polseselger_for_en_dag.5

https://www.mattilsynet.no/mat_og_vann/matservering/kortvarig_salg_av_mat/messer_og_fe_stivaler.149

¹⁴⁷ U skladu s člankom 1. stavkom 5. točkom (b) Uredbe br. 853/2004 / EZ

¹⁴⁸ Prema članku 1. stavku 5. točki b) Uredbe 853/2004 / EZ

¹⁴⁹ <https://www.wetgiw.gov.pl/handel-eksport-import/rolniczy-handel-detaliczny>

¹⁵⁰ Dz.U. 2018 poz. 2242 USTAWA z dnia 9 listopada 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia sprzedaży żywności przez rolników do sklepów i restauracji

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180002242/T/D20182242L.pdf>

¹⁵¹ Warszawa, dnia 27 grudnia 2016 r. Poz. 2159 ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ROLNICTWA I ROZWOJU WSI z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie maksymalnej ilości żywności zbywanej w ramach rolniczego handlu detalicznego oraz zakresu i sposobu jej dokumentowania,

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20160002159/O/D20162159.pdf>

¹⁵² Pogleďajte na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció

¹⁵³ Warszawa, dnia 26 października 2015 r. Poz. 1703 ROZPORZĄDZENIE MINISTRA

ROLNICTWA I ROZWOJU WSI z dnia 30 września 2015 r. w sprawie wymagań

weterynaryjnych przy produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego przeznaczonych do sprzedaży bezpośredniej2),

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001703/O/D20151703.pdf>

¹⁵⁴ Portaria n.º 699/2008 Regulamenta as derrogações previstas no Regulamento (CE) n.º 853/2004, do Parlamento Europeu e do Conselho, de 29 de Abril, e no Regulamento (CE) n.º 2073/2005, da Comissão, de 15 de Novembro, para determinados géneros alimentícios,

<https://dre.pt/web/guest/pesquisa/-/search/454827/details/maximized>

- ¹⁵⁵ Legea nr. 145/2014 pentru stabilirea unor măsuri de reglementare a pieței produselor din sectorul agricol, <https://lege5.ro/Gratuit/gqydmojzgm/legea-nr-145-2014-pentru-stabilirea-unor-masuri-de-reglementare-a-pietei-produselor-din-sectorul-agricol>
- ¹⁵⁶ ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ nr. 28 din 25 martie 1999 privind obligația agenților economici de a utiliza aparate de marcat electronice fiscale, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/58763>
- ¹⁵⁷ Autoritatea Națională Sanitară Veterinară și pentru Siguranța Alimentelor <http://www.ansvsa.ro/>
- ¹⁵⁸ ORDIN nr. 35 din 10 august 2011 privind aprobarea Condițiilor minime de funcționare a abatoarelor de capacitate mică http://www.ansvsa.ro/download/legislatie/leg_igiena/ORDIN-nr-35_2011_22082ro.pdf
- ¹⁵⁹ Nariadenie vlády č. 360/2011 Z.z. Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovujú hygienické požiadavky na priamy predaj a dodávanie malého množstva prvotných produktov rastlinného a živočíšneho pôvodu a dodávanie mlieka a mliečnych výrobkov konečnému spotrebiteľovi a iným maloobchodným prevádzkarniam, <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2011-360>
- ¹⁶⁰ Nariadenie vlády č. 100/2016 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 360/2011 Z.z., ktorým sa ustanovujú hygienické požiadavky na priamy predaj a dodávanie malého množstva prvotných produktov rastlinného a živočíšneho pôvodu a dodávanie mlieka a mliečnych výrobkov konečnému spotrebiteľovi a iným maloobchodným prevádzkarniam, <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2016-100>
- ¹⁶¹ Nariadenie vlády č. 359/2011 Z.z. Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovujú požiadavky na niektoré potravinárske prevádzkarne a na malé množstvá. <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2011-350>
- ¹⁶² Izračunavaju se kao UVM-ovi kako je utvrđeno u članku 2. Uredbe
- ¹⁶³ Pogledajte na www.kisleptek.hu under Publikáció/BOND Publikáció
- ¹⁶⁴ Zahvale Maria Carmen Chinillach Andreu (Servicio de Gestión del Riesgo Alimentario. General Dirección Salud Pública. Conselleria de Sanidad Universal i Salud Pública. G. V.) i Juan Clemente Abad (COAG) na informacijama
- ¹⁶⁵ DECRETO 201/2017, de 15 de diciembre, del Consell, por el que se regula la venta de proximidad de productos primarios y agroalimentarios. [2018/1589], http://www.dogv.gva.es/portal/ficha_disposicion.jsp?L=1&sig=001766%2F2018
- DECRETO 134/2018, de 7 de septiembre, del Consell, por el que se regula el Registro sanitario de establecimientos alimentarios menores y el procedimiento de autorización de determinados establecimientos. [2018/8475], http://www.dogv.gva.es/portal/ficha_disposicion_pc.jsp?sig=008465/2018&L=1
- ¹⁶⁶ <https://acmsf.food.gov.uk/sites/default/files/multimedia/pdfs/enforcement/approvalsguidance.pdf>
- ¹⁶⁷ <https://www.food.gov.uk/sites/default/files/media/document/meat-estab-approvals-policy-v4-final.pdf>
- ¹⁶⁸ Uredba 889/2008 / EZ Europske komisije (2008) o utvrđivanju pravila o provedbi 834/2007 / EZ na organsku proizvodnju, označavanje i kontrolu. Uredba br. 848/2018 o organskoj proizvodnji i označavanju organskih proizvoda,
- ¹⁶⁹ https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/w12_collective-approach_nl.pdf <https://www.bondproject.eu/wp-content/uploads/2018/06/BOND-REPOSITORY-NL-Water-Land-and-Dikes.pdf>
- ¹⁷⁰ www.milanurbanfoodpolicypact.org/ and www.bondproject.eu/wp-content/uploads/2018/06/BOND-REPOSITORY-UK-Bristol-City-Food-Network.pdf
- ¹⁷¹ https://ec.europa.eu/environment/gpp/buying_handbook_en.htm

- ¹⁷² [https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/190927_EU_GPP_criteria_for_food_and_catering_services_SWD_\(2019\)_366_final.pdf](https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/190927_EU_GPP_criteria_for_food_and_catering_services_SWD_(2019)_366_final.pdf)
https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/toolkit/food_GPP_product_sheet.pdf
- ¹⁷³ http://www.kozbeszerzes.hu/static/uploaded/document/Buying%20social_hu.pdf
- ¹⁷⁴ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AJOL_2014_094_R_0001_01
- ¹⁷⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0024>
- ¹⁷⁶ Whereas (37) of 2014/24/EU
- ¹⁷⁷ Uredba br. 37/2014. (IV. 30.) EMMI-a o prehranbenim propisima javnog ugostiteljstva-
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=169011.332366
- ¹⁷⁸ http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=131741.342583
- ¹⁷⁹ DECRET 84/2018, de 15 de juny, del Consell, de foment d'una alimentació saludable i sostenible en centres de la Generalitat. [2018/6099]
http://www.dogv.gva.es/portal/ficha_disposicion.jsp?L=1&sig=006177/2018
- ¹⁸⁰ <http://www.cuinaur.com/wp/>
- ¹⁸¹ Međunarodni centar za istraživanje i informiranje o javnom, društvenom i kooperativnom gospodarstvu (u javnom vlasništvu) Novi razvoj u Europskoj uniji u odnosu na društvenu ekonomiju (CIRIEC 2017) Sažetak izvještaja koji je CIRIEC pripremio za Europski ekonomski i društveni odbor Bruxelles: Europski gospodarski i društveni odbor
<https://publications.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/c1f1e8e6-bd27-11e7-a7f8-01aa75ed71a1/language-hu>
- ¹⁸² CIRIEC (2017), (2016/2237(INL)), (2013/2096(INI)) , (COM(2011) 682 final), (2011/C 104/01)
<https://www.agronaplo.hu/hirek/szocialis-farmok>
- ¹⁸³ <https://www.agronaplo.hu/hirek/szocialis-farmok>
- ¹⁸⁴ Zakon, 8. studenog 1991., br. 381, o suradnji, <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1991-11-08;381!vig=2014-02-24>
- ¹⁸⁵ Zakonodavna uredba od 24. ožujka 2006., br. 155 na impresa sociale,
<https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2006-03-24;155!vig=>
- ¹⁸⁶ ORDRE 2/2017, d'1 de febrer, de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual s'estableixen les bases reguladores per a la concessió d'ajudes destinades a la promoció de l'economia sostenible. [2017/902],
http://www.dogv.gva.es/datos/2017/02/06/pdf/2017_902.pdf
- ¹⁸⁷ Ley 5/2011, de 29 de marzo, de Economía Social,
<https://www.boe.es/buscar/pdf/2011/BOE-A-2011-5708-consolidado.pdf> and Ley 31/2015, de 9 de septiembre, por la que se modifica y actualiza la normativa en materia de autoempleo y se adoptan medidas de fomento y promoción del trabajo autónomo y de la Economía Social.
<https://www.boe.es/boe/dias/2015/09/10/pdfs/BOE-A-2015-9735.pdf>
- ¹⁸⁸ Zakon o socialnem podjetništvu (Uradni list RS, št.20/11,90/14 – ZDU-1I in 13/18),
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6175>
- ¹⁸⁹ Act 219/2015 on social economy, (LEGE Nr. 219/2015 din 23 iulie 2015 privind economia socială, http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Munca/DO-legislatie/20170922_L219-2015.pdf, and its decree on implementation (Hotărârea nr. 585/2016 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a prevederilor Legii nr. 219/2015 privind economia socială,
http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Munca/2016/HG_585_2016.pdf)
- ¹⁹⁰ Zákon č. 112/2018 Z.z. Zákon o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2018-112>
- ¹⁹¹ Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník. <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1991-513>
- ¹⁹² Zákon č. 222/2004 Z. z. Zákon o dani z pridanej hodnoty,
<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-222>

- ¹⁹³ Zakon o zadrugama NN 34/2011 (764) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_03_34_764.html
- ¹⁹⁴ Act X from 2006 on Cooperatives, http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=101963.370202
- ¹⁹⁵ Schwarcz Gy.; Major Á., Szabadkai A., NSKI 2018 EFOP-1.12.1-17-2017-00003
Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében. „A szociális gazdaság jogi környezetének vizsgálata a Kárpát-medence országában” alapján
- ¹⁹⁶ LEGGE 8 novembre 1991, n. 381 Disciplina delle cooperative sociali., <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1991-11-08;381!vig=2014-02-24>
- ¹⁹⁷ DECRETO LEGISLATIVO 24 marzo 2006, n. 155 Disciplina dell'impresa sociale, a norma della legge 13 giugno 2005, n. 118, <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2006-03-24;155!vig=>
- ¹⁹⁸ LEGGE 18 agosto 2015, n. 141, Disposizioni in materia di agricoltura sociale. (15G00155), <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2015/09/8/15G00155/sg>
- ¹⁹⁹ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1974-06-28-58>
- ²⁰⁰ <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-12-19-1817>
- ²⁰¹ Europska unija, Europska komisija, Eurostat. (2015). Popis poljoprivrednih gospodarstava 2010. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agricultural_census_2010_-_main_results
- ²⁰² Legea nr. 46/2008 privind Codul Silvic, <https://lege5.ro/Gratuit/g42dmmjzgy/legea-nr-46-2008-privind-codul-silvic>
- ²⁰³ Povijest Vodenog suda. Tribunal de Las Aguas de la Vega de València. <https://www.tribunaldelasaguas.org/en/el-tribunal-ing/historia-ing>
- ²⁰⁴ Španjolski ustav (1978.), članak 125
- ²⁰⁵ Ley Orgánica 13/1999, de 14 de mayo, de modificación de los artículos 19 y 240 de la Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial
- ²⁰⁶ A. Meenakshi: I prevladava drevna mudrost. Vodeni sud u Valenciji bio je jak tisuću godina; hoće li današnji pritisci srušiti njegov utjecaj? Nedjelja 07. lipnja 2015. DownToEarth <https://www.downtoearth.org.in/coverage/in-twilight-zone-14762>
- ²⁰⁷ Specijalizirani sudovi - Španjolska - Europski portal za e-pravdu. https://e-justice.europa.eu/content_specialised_courts-19-es-maximizeMS-en.do?member=1
- ²⁰⁸ Romero i C. Melo: Španjolski mediteranski Huertas: teorija i stvarnost u planiranju i upravljanju prigradskom poljoprivredom i kulturnim krajolicima. Održivi razvoj i planiranje VII. WIT Transakcije WIT-a o ekologiji i okolišu, Vo l 193. 2015 WIT Press. DOI:10.2495/SDP150501. p. 585-595 <https://www.witpress.com/elibrary/wit-transactions-on-ecology-and-the-environment/193/33876>
- Aranha Muñoz Criado: Plan zaštite Valencijske Horte. CONFERENCE METROPOLITAN LANDSCAPES. Ekologija I održivost, 10-11 studenog 2009. http://www.serralves.pt/documentos/conf_paisagem/Aranha_Munoz_com.PDF
- ²⁰⁹ LEY 5/2018, de 6 de marzo, de la Generalitat, de la Huerta de València [2018/2459]
- ²¹⁰ L. Miralles I Garcia: Nove politike upravljanja perifernim poljoprivrednim prostorima. Slučaj L'Horta de València (Španjolska). Int. J. dizajna i prirode i ekodinamike. Vol. 13, broj 4 (2018) 361-372. 2018 WIT Press. DOI: 10.2495/DNE-V13-N4-361-372. <https://www.witpress.com/elibrary/dne-volumes/13/4/2347>
- Cerrada-Serra, P., Ortiz-Miranda, D. & Arnalte-Alegre, E. (2016) 'Lokalna analiza FNS staza u Španjolskoj. Istraživanje dvije studije slučaja: „Nove inicijative prigradske poljoprivrede“ i „Sigurnost hrane i prehrane u udaljenim ruralnim područjima“. TRANSMANGO: EU KBBE.2013.2.5-01 Ugovor o dodjeli bespovratnih sredstava: 613532.

<http://www.transmango.eu/userfiles/update%2009112016/reports/8%20spain%20report.pdf>